

SISUKORD

	Inimene ja karjäär	M. Juske	3
	Kutsesuunitluse ajaloost Eestis	A. Sukamägi	9
I	KUTSENÕUSTAMISE ALGUS EESTIS		19
	Kuhu kooli astuda?	H. S.	21
	Psühotehnika ülesanded	P. Js.	25
	Kuidas korraldatakse kutsevaliku nõuandekoda		27
	Noorte tööturg vajab korraldamist		29
II	KUTSENÕUSTAMISE ARENG 40-NDATEST KUNI 90-NDATENI		31
	Kutsenõustamisest Eestis	M. Kuldkepp	34
	Tee ellu	J. Krieger	49
	Töö ei ole valik mitte tunniks ega päevaks, vaid kogu eluks	L. Rattassep	54
	Kutseorientatsiooni juhendi rakendamine üldhariduslikus koolis		
		K. Saks, A. Sukamägi	56
	Kutseorientatsioonist lastearsti pilgu läbi	E. Luiga	70
	Tervisehäiretega õpilaste elukutsevalikust	T. Sirg	74
	Kutsenõuandla tööst Saaremaal	E. Vooglaid	80
	Kutsenõustamine Toompeal	K. Naaber	86
III	KARJÄÄRINÕUSTAMISE VÕIMALUSTEST TÄNAPÄEVAL		89
	Õpilased vajavad arendavat kutsesuunitlust	T. Saksakulm	91
	Mõnda töise elutee kavandamisest	M. Saari	95
	“Vanalt” karjäärinõustamise paradigmalt “uuele”	P. Jamnes	99
	Lahenduskeskne lähenemisviis karjäärinõustamisel	M. Saari	104
	Erivajadustega inimese kutsenõustamine	L. Randaru	112
	Üliõpilastuutor – abiline karjääriteel	A. Albert	117
	Kutsesuunitlus lasteaias	A. Väli	120
	Läbilöögivõime suurendamine töömaailmas	L. Nurme	124
	Karjääriplaneerimine ja kutsesuunitlus	V. Kinkar	130
	Karjääriplaneerimine ja kutsesuunitluse valdkonnad	E. Savisaar	136
	Koostöö lapsevanematega	P. Jamnes, K. Savisaar	144
	Kutsesuunitlus on muutunud keerulisemaks	M. - A. Urb	157
	Karjääriplaneerimist toetav elektrooniline informatsioon		
		M. Lehtsalu, K. Mälksoo, M. Rammo	159
	Karjäärinõustamine Tšehhimaal		168
	Karjäärinõustamine Suurbritannias		173
	Karjäärinõustamine Saksamaal		181
	Karjäärinõustamine Soomes		188

Head sõbrad,

Igal inimesel tuleb elus teha kaks väga olulist otsust, mis kujundavad tema elusaatuse. Need on elukutse ning abikaasa valik. Nende kahe valiku ebaõnnestumine võib inimese elu muuta õnnetuks, määrata ta igavesele rahulolematusele iseendaga ning teda ümbritsevate inimestega. Õnnestunud elukutse valik on väga oluline eeldus õnnelikuks eluks ning kutsenõustaja roll sellele õnnestunud valikule kaasaaitamisel väga tähtis. Ning seda eriti kaasajal, mil igal ühel meist tuleb elukutset vahetada mitmeid kordi elu jooksul.

Maailm meie ümber on muutunud ning muutunud on ka tööd, mida tehakse. Näiteks, sekretäritöö aastal 1921 ning 2001 on erinevad ning erinevuseks pole mitte see, et tollal nägi selles ametis peamiselt mehi ... Töö iseloom on muutunud. Meilt kõigilt nõutakse teadmisi-oskusi, mida veel kümmekond aastat tagasi eeldati olevat ainult väikesel hulgal inimestel. Ka kutsenõustaja pole enam ammu ainult isikusetestide tegija, kes oskab anda nõu, milline elukutse valida. Täna pole kutsenõustajate klientideks mitte ainult noored koolilõpetajad, vaid ka juba kogemustega keskealised ja vanemad inimesed, kel tuleb elu jooksul karjäärimuutusi teha. Uue aja kutsenõustaja on väga hästi teadlik tööturul toimuvatest arengutest ning oskab jagada informatsiooni ja soovitusi ka nende elukutsete kohta, mis täna veel pole populaarsed, kuid võivad kujuneda heaks leivateenimise vahendiks tulevikus. Kutsenõustaja on suunaja, kelle poolt edasiantud teave kujundab noorte pikaajalise tööalase edukuse.

Kogumik, mida Te käes hoiate, koondab endas informatsiooni kutsenõustamise kohta Eesti Vabariigi algusaastaist kuni tänase päevani. Huvitavat mõtlemisainet pakuvad artiklid kutsenõustamissüsteemide kohta Tšehhimaal, Suurbritannias, Saksamaal ning Soomes. On hea meel, et 90-ndate keskpaiku tekkinud seisak Eesti kutsenõustamissüsteemi arengus on möödumas. Loodan, et käesolev kogumik annab palju huvitavat informatsiooni hästitöötava kutsenõustamissüsteemi taasloomiseks ning arenguks.

Teie

Tõnis Lukas
Haridusminister

Avaldatud tekstid pärinevad paljude karjääriplaneerimise valdkonnaga seotud inimeste sulest ja on enamasti esitatud originaalis kirjapandud kujul. Kogumiku koostajate sooviks on toetada läbi eilsete ja tänaste asjatundjate kogemuste neid inimesi, kes on jätkuvalt pühendunud valdkonna edasiarendamisele. Loodetavasti pakub materjal head mõtlemisainet nii tulevastele spetsialistidele kui kõigile, kellel on huvi käsitletava teemaderingi vastu.

Täname kõiki kaasautoreid, kes nõustusid oma
mõtteid ja kogemusi
meiega jagama!

Lugupidamisega
Mare Lehtsalu, Katrin Mälksoo ja Margit Rammo

Trükis on välja antud Euroopa kutsehariduse edendamisele suunatud Leonardo da Vinci programmi ja Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi toetusel.

INIMENE JA KARJÄÄR

Tulevikumälestusi otsimas

Mare Juske

kutsenõustamise spetsialist

Inimeseks olemine annab meile vaba tahte, kuid vaba tahe eeldab vastutust oma tegude eest. Kuidas, mis tingimustel või millest lähtudes inimene ka otsustab, vastutab ta alati ja täielikult tehtud otsuse tagajärgede eest. Üks inimeseks olemise paradokse seisnebki selles, et kuigi enamuse otsuseid tuleb vastu võtta pimesi, omamata otsuse langetamiseks piisavalt informatsiooni, tuleb kõige järgneva eest täielikult vastutada.

Veel enam – see, kuhu oleme oma eluga jõudnud ja millised on meie tulevikuväljavaated, ripuvad suuresti ära minevikus “pimesi” tehtud otsustustest. Inimene on nagu süütu süüdlane. Saatus mängib meiega ebavõrdset mängu, nõudes meilt küll vastutust, kuid jättes andmata võime tulevikku ette näha. Tagantjärele mõistmine, et kunagine otsus, olgu siis elukaaslase, ameti või kooli valiku osas, oli ekslik, ei anna meile tagasi kaotatud aega. Edasi saame me minna siiski vaid sealt, kuhu varasemate otsuste tulemusena jõudnud oleme.

Nõnda on inimene läbi ajaloo otsinud abi tarkadelt, kes suudaks varjatud tulevikult natukenegi katet kergitada. Olgu siis tähetark või külanõid, langetati otsus taevatähtede või kohvipaksu abil – kõik see teenis inimese kustumatut vajadust vähendada tuleviku määramatusest tulenevat ebakindlust.

Ilmselt on inimesele kõige tähtsamad suhted lähedaste inimestega. Teine oluline eluvaldkond on töö, sest suur osa elust veedetakse seda tehes. Inimestevaheline lähisuhtlus pole läbi aegade oluliselt muutunud, küll aga inimese suhe tööga. Orjanduslikus ühiskonnas ei olnud kutsevalikut olemas, ori lihtsalt tegi seda, mida peremees käskis või mida ta juhuslikult oskas. Ka keskaegses linna- ja maakultuuris ei tundud sellist probleemi. Harilikult läks amet koos töövahenditega üle isalt pojale, valikud piirnesid vaimuliku või ilmaliku ametiga ning võimaliku töö määras ära konkreetse piirkonna majandus. Määratud väliste olude tõttu puudus inimesel vajadus sellekohaseid otsuseid langetada.

Olud muutusid kardinaalselt, kui kätte jõudis tööstusrevolutsioon. Võimalike valikute ring suurenes järsult, sellega koos ka ängistus. Kohustus teha (pimesi) oma tulevikku määravaid otsuseid oli hind, mida tuli maksta valikute rohkuse (vabaduse) eest. Aeg, mille veedab karjääriredelil ülespoole pürgiv ameeriklane töö juures, on märkimisväärne. Milliseks kujuneb inimese suhe tööga infoajastul, sellest me alles hakkame tasapisi aimu saama.

Appi tuleb teadus

Üheks teaduse paljudest funktsioonidest peetakse võimet ennustada tulevikku. Posimisest eristab seda range meetodika kasutamine. Teaduslik fakt eeldab, et samadel tingimustel on alati võimalik saavutada sama tulemus.

Paralleelselt tööstusrevolutsiooniga sai alguse uus eksperimentaalne hinge-teadus – psühholoogia, mis peagi tõttas appi nii valikuraskustega maadlevatele töötajatele kui ka tööandjatele, kelle ettevõtted vajasisid üha rohkem kvalifitseeritud töökäsi. Tasapisi kogus ja süstematiseeris noor teadus fakte. Arvamuste asemel hakkasid kujunema eksperimentaalselt põhjendatud teadmised ja teooriad.

Fundamentaalteaduse kõrval tekkisid aga rakendused, mis sageli olid oma püüdlustes teadusest ees. Polnud aega oodata, kuni teaduse põhjalik, kuid aeglane masinavärk jõuab nende küsimuste teadusliku lahkamiseni, mis oma saatusega silmitsi seisva inimese ees seisid. Püüid aidata inimest tema valikutes ei lasknud end häirida teaduse suutmatusest. Kui puudus teaduslik, eksperimentaalselt tõestatud teooria, läks käiku mõni vähem rangelt tõestatud analoog (kuidagi ei tahaks neid nimetada ebateaduseks). Oli ju psühholoogia rakenduste puhul olulisem see, et teooria kajastaks tegelikkust, kui et ta vastaks teaduse rangetele normidele. Kui inimene sai enda jaoks rahuldava vastuse, mis aitas tal vähendada määramatust, oli kõik korras. Seega pole mõtet kutsenõustamise kui psühholoogia rakenduse hindamisel analüüsida, kuivõrd õiged (teaduslikud) või mitteõiged olid teooriad, vaid kuivõrd nad aitasid tollaseid inimesi tollastes oludes.

Muutuv teadus, muutuv paradigma, muutuvad olud, muutuv kutsenõustaja tegevus

Läbi aegade on kutsenõustamist mõistetud erinevalt ja mitte ainult lähtuvalt psühholoogiateaduse hetkeseisust. Teadus mõjutab küll oluliselt viisi, kuidas me maailma näeme, so meie paradigmat, kuid oma sõna on sekka öelda ka poliitilistel oludel. Kui nõukogude ühiskonnas muutus inimene suure süsteemi tähtsusetuks osakeseks, ei saanud ka kutsenõustaja aidata inimesel püüelda (vähemalt mitte avalikult) isikliku eneseteostuse poole. Riik vajab stahhaanovlasi, fanaatilisi, ent kuulekaid kangelastöölisi, kes olid valmis end abstraktse eesmärgi nimel ohvriks tooma.

Taolise totalitaarse nõustamise vastandiks võiks pidada inimese rahulolu ja õnne poole püüdlevat humanistlikule paradigmale toetuvat nõustamist, mis tõi aga peagi kaasa probleemid tööandjatele. Töökoht ei saa olla vaid maine paradiis, kus vähimgi inimese soov täitub. Keegi peab ju tööd ka tegema. Läbi aja on otsitud kõigile sobivat lähenemist, otsitakse praegu ja ilmselt jäädaksegi otsima. Tark ollakse ikkagi vaid tagantjärele.

Kiirus, paindlikkus, reageerimisvõime – meie aja märk

Oma raamatus “Tuleviku paradoksid” viib Charles Handy meid üksildasse maakohta. Mees, kes soovib jõuda külakõrtsi, on tee kaotanud ja küsib kohalikult juhtnööre. “Ah, see on lihtne. Sõida edasi sedasama teed pidi, otse edasi, natukese aja pärast saad üle väikese silla ja sealt paistab Davy baar, sa ei saa kuidagi mööda panna!” “Sain aru,” vastab küsija, “otse Davy baari poole.” “Just nii. Pool miili enne seda, kui sa sinna kohale jõuad, pööra paremale mäest üles.” Kui küsija taipab, et öeldul pole mingit sisu, on nõuandja juba kadunud. Minnes edasi teed pidi, millel oled, lähed sa tulevikku suunduvast teetsast mööda.

Kiiresti muutuva maailma tööelus on jõutud samale järeltulele. Kes on veendunud, et teab suunda tulevikku, sest see on jätkuks tuldud teele, võib leida ennast hoopiski olukorrast, kus tegelike soovide ja unistustega pole mingit seost

ning rahuldustpakkuv töö puudub. Sellise olukorra vältimiseks tuleb olla valmis **pidevateks muutusteks**, mis omakorda eeldab õppimisvalmidust, paindlikkust, kiiret orienteerumisvõimet, otsuste langetamise ja sihipärase tegutsemise oskust. Abi võimalike valikute hindamisel ja sobivate otsuste tegemisel võib anda professionaalne kutsenõustaja.

Varem valiti kooli, mitte tööd

Kutsenõustamisel on Eestis aastakümnete pikkune ajalugu. Juba 1930-ndatel üritati noort psühholoogiateadust rakendada kutsenõustamise teenistusse. 1960-ndatel tegeles Tartu Ülikooli kutselabor nii meetodikate väljatöötamise kui ka praktilise nõustamisega. 1970-ndatel tegutsesid rajoonikeskustes ja suuremates linnades kutsenõuandlad.

Kutsesuunitlustöö koolides oli kohustuslik, mitme aasta jooksul läbisid õpilased põhjaliku kutseorientatsiooniprogrammi. Elukutsevalikut peeti üheks tähtsamaks otsuseks, mida inimene oma elu jooksul teeb, ning otsuse tegemise raskuspunkt koondus eriala või kutse omandamiseks sobiva kooli valimisele. Kutsevaliku tegemisel peeti kõige olulisemaks huve, võimeid, isiksuseomadusi ja õppeedukust. Vähem tähelepanu pöörati tulevase töö sisule ja töösaamise ning karjääri väljavaadetele. Nõukogude riigis jagus tööd ju kõigile. Karjääri mõistel oli inimeste teadvuses negatiivne varjund, kuna see seostus enamasti parteilise karjääriga. Suurem osa inimestest eelistas lihtsalt kuidagi hakkama saada ja olemasolevates oludes võimalikult valutumalt kohaneda. Aega oli palju, kuid võimalusi selle kasutamiseks vähe.

Uus riigikord, uued vajadused

1987. aastal loodi vabariiklik noorte kutsenõustamiskeskus, mis koondas ühe katuse alla meetodilise töö, vajaliku teabe ja nõustamise. Keskuse eluiga polnud aga kuigi pikk. Eesti iseseisvudes jäi kutsenõustamine mõneks ajaks vaeslapse rolli ning riiklik kutsenõustamissüsteem lagunes. Noorel riigil olid teised,

tähtsamad mured ning senini kenasti toimunud süsteemil polnud enam kohta.

Kui 1990-ndatel kasvas järsult tööpuudus, muutusid ka nõuded kutseoskustele ning tööturul tekkis nõudlus uute kutsete ja ametite järele. Riik ei garanteerinud enam inimesele tööd, samas ei saanud ka enam sundida kedagi tegema talle ebaseeldivat tööd nagu varasemal ajal, kus tööpõlgur oli ametlik häbimärk riigitööd mitterügvale inimesele.

Et teha oma eeldustele sobivat ja samas meeldivat tööd, pidi inimene õppima kiiresti orienteeruma muutuval tööturumaastikul. Konkurentsivõimelisust tööturul hakkas üha enam määrama inimese võime analüüsida ja hinnata oma kutseoskusi ja isikuomadusi, oskus ennast esitleda ja soov kõike seda arvestades oma tulevikku teadlikult planeerida.

Rohkem õnne tööturul

Varem oli nõustaja ekspert, kes hindas mitmeid teste kasutades inimese sobivust ühel või teisel kutsealal töötamiseks. Käesoleval ajal peab küll arvestama isiku ja töö vastastikust sobivust, ent varasemast olulisemat rolli etendab nõustamisel indiviidi vaba tahe. Nõustamise eesmärgiks on aidata inimesel teha otsuseid, mis toetuvad tema enda tõesele tundmisele ja avatud valikutele. Oma tööea jooksul tuleb tal teha korduvalt kutse- ja töökohavalikuid, juurde ja ümber õppida, tõenäoliselt jõuab ta läbi käia mitu erinevat karjääriteed. Kutsevalik ei ole enam ainult noore inimese probleem, sellega tuleb kokku puutuda kõigil ja pidevalt. Järelkult peab nõustamisprotsess andma inimesele oskusi otsuste tegemiseks ka edaspidises elus.

Nõustajast on seega saanud abistaja ja juhendaja ning rõhk on nihkunud õppimisele. Pikemas plaanis teenib see ennetavat eesmärki – vähendada ebaõnnestumisi tööturul. Samas on kutsenõustamisest kasu ka tööandjale, aidates leida töötajaid, kelle anded, oskused ja motivatsioon vastavad töökoha nõudmistele. Riigi tasandil loob see eeldused inimvara maksimaalseks kasutamiseks. Õnnelik on see riik, kelle alamad on õnnelikud.

Kutse- (karjääri-)nõustamise vajadus on riiklikul tasandil taas teadvustunud. Õpilaste kutse- ja nõustamisega tegelevad koolipsühholoogid, tööd on alustanud noorte info- ja nõustamiskeskused maakondades. 2000. aasta oktoobris jõustus *Tööturuteenuse seadus*, mis peab tagama kutse- ja nõustamise tööhõiveametites registreeritud töötutele.

2001. aastal vastuvõetud *Riikliku tööhõive tegevuskava* näeb ette riikliku kutse- ja nõustamise süsteemi üldise arengukava väljatöötamist, mis määraks kindlaks erinevate institutsioonide rolli. Kaalutakse võimalust luua ühtne riiklik kutse- ja nõustamise süsteem kõigile abivajajatele vanusest olenemata, tuues teenuse nõustatava kodule võimalikult lähedale.

Tegevus selles suunas, kuigi esialgu veel veidi kaootiline, käib. Olukord stabiliseerub siis, kui rahul on nii karjääriteed rajav töötaja, tööandja kui ka riik, milles nad toimetavad.

KUTSESUUNITLUSE AJALOOST EESTIS

Aimi Sukamägi

pedagoogikateaduste kandidaat

Kutsesevaliku probleemidega on Eestis tegeldud juba üle 70 aasta. Kolmekümnendatel aastatel töötasid Tartus ja Tallinnas Linna Kutsevaliku Nõuande Bürood. Pöördumises tööandjatele on kirjutatud: “Tallinna Linna Kutsevaliku Nõuande Büroo (Noorte Büroo), oma tegevust laiendades ja silmas pidades meie majanduselu nõudeid, on asutanud töökohtade vahetalitluse ellusiirduvatele alg-, kutse- ja kõrgema haridusega noortele. Sellega Linna Noorte Büroo tahab olla tööandjatele vahetalitajaks sobivate noorte tööjõudude leidmisel ja noortele olla abiks töökohtade leidmisel”.

1933. aastal valmis Aleksis Kallitsa magistritöö teemal “Kool ja kutsenõuanne eriti silmas pidades Eesti olusid”, 1. detsembril 1933. aastal tunnistati töö esimese auhinna vääriliseks. Töös on käsitletud kutsesuunitlustöö põhiküsimusi, mis on aktuaalsed ka käesoleval ajal:

- kutsenõuande vajalikkus koolis;
- kooli ülesanded kutsenõustamises, kutsenõustamine eri maades;
- sotsiaaleetiline kasvatus kutsenõustamise teenistuses;
- kutsesoovide ja nende motiivide analüüs;
- kutsesoovi kujundamine;
- kutsesobivuse selgitus;
- kutseoskuste kujundamine;
- kutsenõustamise organiseerimine koolis;
- kutseelu tutvustamine eesmärgiga anda õpilastele nõudluse ja pakkumise ülevaade erinevatel tööaladel, et neil oleks vaatepunkt, millest lähtuda kutsevalikul. Soovitatud olid töökojad õpilastele ning kutsetegelikkuse näitamine. Kutsete tutvustamiseks olid juhendid juba alates esimesest klassist.

Kutsevalikuprobleemiga on seotud ka E. Toriki uurimused. Oma töödes kasutas ta kutsevaliku- ja haridusprobleemide väljaselgitamiseks peamiselt teste. Viimaste kasutamisele viis vajadus valida seminari õpilaskandidaatidest kõige kohasemaid, samas vajasisid traditsioonilised aineeksamid täiendamist psühholoogiliste eksa-

mite kaudu (Juhan Tork. Eesti laste intelligents. Pedagoogiline, psühholoogiline ja sotsioloogiline uurimus. Tartu, 1940).

Kutsesuunitluslane tegevus lõppes Eestis II maailmasõja ajal. Kutsevaliku probleemidega hakati taas tegelema eelmise sajandi kuuekümnendatel aastatel. Kuuekümnendate aastate lõpus ja seitsmekümnendate alguses pöörati suurt tähelepanu õpilaste ettevalmistamisele elukutsevalikuks. Keskkomitee aruandes NLKP XXII kongressile rõhutatakse, et nõukogude kool peab peale muu ette valmistama noorsugu teadlikuks elukutsevalikuks. Anti välja hulk seadusi ja määrusi, näiteks:

- ENSV haridusministri, ENSV põllumajandusministri, ENSV kõrgema ja keskerihariduse ministri ja ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee esimehe käskkiri nr. 152/264/505/793, 27. november 1969, "Üldharidusliku kooli lõpetavate noorte edasi õppima suunamisest";
- ÜLKNÜ Presiidiumi Keskkomitee Büroo, NSVL Haridusministeeriumi Kolleegiumi ja NSVL Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee määrus, 17. detsember 1969, "Õppiva noorsoo kutseorientatsioonist";
- Eesti NSV haridusministri käskkiri nr. 29, 16. märts 1970 "Haridusorganite ja üldhariduslike koolide osast kutsekeskkoolide ja tehnikakoolide komplekteerimisel õpilastega";
- Eestimaa KPKK, ENSV Ministrite Nõukogu ja ENSV Ametiühingute Nõukogu määrus nr. 164, 9. aprill 1970, "Noorte kutsevaliku parandamise kohta";
- ENSV haridusministri käskkiri nr. 51, 23. aprill 1970, "Kutsevalikualase töö edasisest parandamisest üldhariduslikes koolides".

8. mail 1962 kinnitati Eesti NSV haridusministri poolt Eesti NSV üldhariduslike koolide V–VIII klassi õpilaste kutsevaliku juhend. Selles käsitleti järgmisi teemasid:

- 1) kutsevaliku suunamise põhieesmärgid ja ülesanded;
- 2) kutsevalikut mõjutavad faktorid;
- 3) õpilaste tüüpilised vead kutsevalikul;
- 4) õpilaste tundmaõppimine;
- 5) elukutsete tundmaõppimine;
- 6) kutsevaliku praktiline suunamine koolis.

Kutsevaliku küsimustega tegeles haridusministeeriumis Sven Rondik.

1968. aastal loodi esimesed kutsenõuandlad Tallinnas ja Tartus, seejärel Kohtla-Järvel ja Pärnus. 6. augustil 1969. aastal on kinnitatud Eesti NSV haridusministri poolt “Linna (rajooni) kutsenõuandla põhimäärus”, milles on toodud kutse-nõuandla põhiülesanded, töötajad (juhataja, metoodikud, arst), nende ülesanded ning nõutav kvalifikatsioon. Kutsevalikualase töö põhiküsimuste arutamiseks ja otsustamiseks oli ette nähtud metoodiline nõukogu. Metoodilise nõukogu koosseisu kuulusid nõuandla juhataja (nõukogu esimees), metoodikud, arst ja haridusosakonna esindaja. Juhataja võis kutsuda metoodilise nõukogu tööst osa võtma koolitöötajaid, lastevanemate komitee esindajaid, arste-spetsialiste, asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide esindajaid. Kutsenõuandlat finantseeriti kohalikest eelarvest. Tööaruanded tuli esitada vastavale haridusosakonnale. Kutsenõuandla tööd kontrollis Eesti NSV Haridusministeerium ja vastava linna (rajooni) haridusosakond; nõuandla metoodilist tööd juhendas Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut ja Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut.

Kuigi suunised kutsenõuandlatele olid ühised, varieerus mõneti nende töö siiski. Tartus oli aastaid kutsenõuandla juhatajaks August Alla. Siin pöörati suurt tähelepanu elukutsete tutvustamisele ettevõtetes, näiteks toimus jaanuarist aprillini ca 20 kutsevalikualast ekskursiooni. Koolidele oli antud ekskursioonide plaan, õpilased tulid kohale vastavalt oma soovile. Teistes kutsenõuandlates pöörati kutsete tutvustamisele vähem tähelepanu. Õpilased külastasid enamasti kutsenõuandlat, et saada informatsiooni kutsevaliku küsimustes. Soovitav oli kaasa võtta iseloomustus koolist. Tallinna kutsenõuandla poolt välja töötatud iseloomustuse vorm, mida täitis klassijuhataja, oli kolmel leheküljel, lapsevanema poolt koostatud ühel leheküljel. Kingissepa Kutsenõuandla ankeet koolile oli aga 16 lehekülge, kus nõuti järgmisi andmeid:

- 1) autobiograafilised andmed;
- 2) füüsiline areng ja tervis;
- 3) andmed õppetööst;
- 4) õpilase isiksuseomadused:
 - a) psüühiliste protsesside iseärasused,

- b) psüühiliste seisundite iseärasused,
- c) isiksuse komponendid,
- 5) õpilase pedagoogiline iseloomustus;
- 6) soovitusel elukutse valikuks.

Kokku 99 küsimust.

Kuna ka kõrgkoolidesse sisseastumisel oli nõutud õpilase iseloomustus, siis haridusministeeriumi juures töötava kutsesuunitluse komisjoni üheks ülesandeks oli välja töötada õpilase iseloomustuse näidis. Seda tööd juhendas Tallinna Polütehnilise Instituudi dotsent Ahto Lõhmus. Vaatamata mitmeaastasele tööle jäi see siiski vastu võtmata.

Ahto Lõhmuse juhtimisel viidi Tallinna Polütehnilises Instituudis rea aastate vältel sisseastujatega läbi matemaatilised võimete testid ning uurimused, mille alusel töötati välja ülikooli õppeedukuse prognoosi valemid.

Tartu Kutsenõuandla töötajad osalesid ka kutsesuunitlusalases uurimistöös. See toimus Aimi Sukamäe kandidaadidissertatsiooni raames teemal “Mõningate informatsiooni andmise meetodite tõhususest üldhariduslike koolide õpilaste ettevalmistamisel elukutse valikuks”. Töös on analüüsitud informatsiooni sisu elukutse valikul, selle andmise viise, vorme ja meetodeid. Kirjanduse analüüsile järgnes raamatu “Kutsevaliku alused” (Tartu, 1969) koostamine õpilastele ning uurimuse läbiviimine. Uurimusest võttis osa 824 põhikooli ja 433 keskkooli viimase klassi õpilast. Selgus, et sihipärane kutsesuunitlusalane töö parandab oluliselt õpilaste kutsevalikualaseid teadmisi, mille tulemusena muutusid ka õpilaste kutsesoovid realistlikumateks. Õpetajatele oli abiks Ants Kõverjala ja Juhan Sõerdi koostatud raamat “Kutsesuunitlus ja kool” (Tallinn, 1972).

1970. aasta 9. aprilli määruse nr. 164 “Noorte kutseorientatsiooni parandamisest” põhjal loodi Noorte Kutseorientatsiooni Nõukogu. Nõukogu ülesandeks oli koordineerida kutseorientatsioonialast tööd kogu vabariigis ja anda selleks vastavaid soovitusi. Noorte abistamiseks hariduse jätkamisel ja tulevase elukutse valikul loodi kutsenõuandlad ka teistesse linnadesse ja rajoonidesse, kokku sai neid 24. Tüüpiliselt töötas seal juhataja, kaks metoodikut, arst (0,5 ameti-

kohta) ja sekretär.

Kutsenõuandlad koordineerisid kutsesuunitlustööd koolides, korraldasid infoüritusi ja õpetajate koolitusi, kogusid kutsevalikuga seotud statistilisi andmeid. Kevadeti osaleti kutsesuunitluskomisjonides, kus vaagiti õpilase otsuseid kutsevalikul ning sügisel vaadati, kuidas õpilane tegelikult toimis. Kutsesuunitluskomisjonide tegevus sai suure kriitika osaliseks, kuna seda peeti õpilaste ahistamiseks elukutse valikul. Kuid kas see oli tegelikult nii? Komisjonil olid kasutada andmed selle kohta, kui palju ja millistele erialadele võeti õpilasi ametikoolidesse vastu. Kohtade arv ametikoolides oli aga tingitud reaalsest vajadusest tööturul, lõpetajad suunati tööle oma erialale. Poolas oli selline süsteem töötanud väga pikka aega. Olles 1975. aastal Poolas kutsesuunitlusosalasel konverentsil, oli mul võimalus vestelda sealsete põhikoolilõpetajatega. Nad olid teadlikud sellest, et juhul kui nende õppeedukus on alla teatavat piiri, peavad nad valima edasiõppimiseks ametikooli, mitte üldhariduskooli.

25. jaanuaril 1971 kinnitati haridusministri käskkirjaga Eesti NSV üldhariduslike koolide kutseorientatsiooni juhend, milles oli toodud ka kutseorientatsiooni programm 4. – 11. klassini. Kutsesuunitluse probleemidega pidi igas klassis tegelema 4 tundi, 4. klassis 2 tundi ja lõpuklassides 10 tundi. Programmis olid ka kooli töötajate kohustused kutseorientatsiooni korraldusel. Kava läbimisel oli abiks haridusministeeriumi väljaanne “Metoodilisi soovitusi õpilaste kutseorientatsiooniks”, autoriteks Kalju Saks ja Aimi Sukamägi. Osas “Soovitusi tööks klasside kaupa” oli toodud programm ja tundide jaotus ning materjali käsitluse näidised. Samas oli ka peatükk “Kooli töö lapsevanematega elukutse valikuks ettevalmistamisel”.

Üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös oli kutsesuunitlusel oluline roll. Kaheksa aasta jooksul võeti klassijuhatajatundides läbi 42-tunnine kutsesuunitlusprogramm, sellele lisandusid huvialaringide töö, ekskursioonid, intervjuud, seinalehtede tegemine. Tihe oli koostöö lapsevanematega, kes käisid koolis oma tööst rääkimas ja aitasid korraldada ekskursioone töökohtadesse. Kogu kutsesuunitlustöö eesmärk koolis oli kindlustada kooli lõpetanud õpilaste teadlik, iseseisev ja vabatahtlik kutsevalik.

1970. aastal loodi Pedagoogika Teadusliku Uurimisinstituudi juurde Üleliidulise Tööõpetuse ja Kutseorientatsiooni Teadusliku Uurimise Instituudi filiaal nelja teadustöötajaga, kes tegelesid spetsiaalselt kutsesuunitlusega.

1979. aastal kinnitati haridusministri käskkirjaga uus "Eesti NSV Üldhariduskoolide kutsesuunitluse juhend", mis oli mõnevõrra detailsem kui eelmine. 1987. aastal kinnitati haridusministeeriumi käskkirjaga "Linna (rajooni) haridusosakonna kutseenõuandla põhimäärus", kus on toodud kutseenõuandla põhiülesanded, kutseenõuandla töötajad ning näidisametijuhendid, metoodikanõukogu, finantseerimine ja aruandlus.

Sel perioodil ilmus hulk kutsesuunitluse ning kutsevalikuga seonduvaid väljaandeid:

- A. Kõverjalg, J. Sõerd. Elukutse valiku ees. (Katsematerjal üldhariduslike koolide lõpetajatele elukutse valikuks). Eesti NSV Haridusministeerium, Tallinn 1969;
- H. Purje. Kutsesobivus. Kirjastus "Valgus", Tallinn 1972;
- A. Kõverjalg. Noorte töökasvatusest ja kutsesuunitlusest perekonnas. "Valgus", Tallinn 1976;
- A. Sukamägi. Millist eriala valida? Keskeriõppeasutuste kutsekirjeldused. "Valgus", Tallinn 1977;
- J. Sõerd. Nooruki individuaalsus ja kutsevalik. "Valgus", Tallinn 1985;
- H. Jänes. Tervis ja kutsevalik. "Valgus", Tallinn 1985;
- A. Kõverjalg. Kelleks saada? "Valgus", Tallinn 1985.

1973. aastal moodustati Tartu Riikliku Ülikooli juurde kutsesuunitluse kabinet, mis töötas 1994. aastani. Kabinetis töötas juhataja, kolm psühholoogi ja laborant. Kõigi töötajate esmaülesandeks oli ülikooli erialade kutsekirjelduste koostamine. 1975. aastal ilmusid need teaduskonniti, hiljem ka kordusväljaannetena. Kabineti töötajatele seadis ülikooli juhtkond eesmärgiks suunitleda ülikooli sisseastujaid kõrge konkursiga humanitaarerialadelt alakonkursiga reaalerialadele (füüsika, keemia, matemaatika). Kuna see ülesanne tundus ebareaalne, alustasid kabineti töötajad uurimusi. 1974. aastal viidi uurimus läbi neljas teaduskonnas, 1975. aastal haaras uurimus 99% sisseastujatest. Sisseastujad täitsid

huvide küsimustiku, kutse-eelistuste ja võimete (GATB) testi. Kasutati ka keskkooli ja ülikooli õppeedukuse näitajaid, samuti iseloomustuse andmeid. 1983. ja 1986. aastal viidi läbi kordusuuringus. 1985. aastal, viis aastat peale ülikooli lõpetamist, saadeti kogu kontingendile ankeet, milles nad vastasid küsimustele oma töö ja õpingute kohta. Ankeedile vastasid ka otsesed ülemused töökohal. 1983. aastal korraldati koostöös sotsioloogia laboriga uurimus keskkooli, keskeriõppeasutuste ja kutsekeskkooli lõpetanute hulgas. Lisaks sotsioloogilisele ankeedile täitis 10% kogu kontingendist (2400 õpilast) kutse-eelistuste ja võimete testi. Sotsioloogid on küsitlenud sama gruppi veel kolmel korral. Uurimistulemusi on avaldatud venekeelsete väljaannetena ja ajakirjade ning konverentside kogumikes artiklitenä. Eesti keeles ilmusid uurimistulemused inglisekeelsete kokkuvõtetega 1994. aastal raamatuna "Isiksuseomaduste mõjust noorte haridus- ja elutee kujunemisele". Kogu selle perioodi kutsesuunitlus ning kutsenõustamine tugines nendel uurimistulemustel.

Alates 1975. aastast hakati psühholoogia osakonna III ja IV kursuse üliõpilastele lugema kursust "Kutsevalik ja kutseorientatsioon". Programm koosnes järgmistest osadest:

A Kutsevaliku teoreetilisi probleeme:

- 1) Kutsevaliku ja kutseorientatsiooni põhiprobleemid ning ajalugu;
- 2) Kutsevaliku teooriad;
- 3) Kutseteadus;
- 4) Inimese kutsesobivuse diagnoosimine.

B Kutseorientatsioon:

- 1) Kutseorientatsiooni ülesanded ja korraldus;
- 2) Rahvamajanduse üldiseloomustus ja kaadri ettevalmistamise süsteem;
- 3) Informatsioon elukutsetest;
- 4) Õpilaste eneseanalüüsi alused;
- 5) Kutseinformatsiooni vormid ja meetodid;
- 6) Kutseorientatsioon koolis;
- 7) Kutsenõuandla ja selle töö organiseerimine.

Pedagoogilisel praktikal olevatel üliõpilastel oli ette nähtud ka kutsesuunitlusalane töö õpilastega. Neid abistas A. Sukamäe koostatud "Kutsesuunitlustööst

pedagoogilise praktika ajal. Metoodilisi soovitusi üliõpilastele” (Tartu, 1988).

Kutsesuunitlusalase tegevuse eest autasustati Tartu Ülikooli Kutsesuunitluse kabineti juhatajat Aimi Sukamäge 1982. aastal NSVL Rahvamajanduse saavutuste pronksmedaliga ja 1988. aastal hõbemedaliga.

Kuna Eesti oli kutsesuunitluses Nõukogude Liidus üks arenenumaid, siis 1987. aastal moodustati Eesti Vabariiklik Noorte Kutsesuunitluse Keskus Tallinnas, mille filiaal oli Tartu Riikliku Ülikooli kutsesuunitluse keskuse juures. Kutsesuunitluse keskuse ülesandeks oli kutseenõuandlate ning kutsesuunitlusalase töö koordineerimine vabariigis. Keskus töötas 1994. aastani, pärast seda sihipärane kutsesuunitlusalane tegevus lõppes. Tartu Kutsesuunitluskeskuse töötajad asusid tööle Tartu Õppekeskusesse, kus moodustati töögrupp spetsialistidest, kes jätkasid kutsesuunitlusalast tööd koolides.

Tartu Ülikoolis (TÜ) eksisteeris kutsesuunitluse kabinet, aastatel 1991 – 1998 kutsesuunitluse laboratoorium. Viimane uurimus on tehtud 1997. – 1998. aastal TÜ teadus- ja arenduskomisjoni tellimisel teemal “Eesti äärepiirkondade varustamine spetsialistide, õpetajatega”. Töös on analüüsitud üliõpilaste õppeedukuse seost nende õppeedukusega keskkoolis ning riiklike ja sisseastumiseksamite tulemustega.

Haridusministeeriumi kutsehariduse osakond alustas 1996. aastal koostööd Saksamaa Nordrhein-Westfaleni Liidumaa Rahvusvahelise Kutsehariduse Instituudiga, avaprojektiks oli “Kutsesuunitlussüsteemi ülesehitamine Eestis”. Esimese üritusena korraldati 1996. aasta novembris kolmepäevane seminar, kus esinesid külalislektorid Saksamaalt. Käsitleti järgmisi teemasid: tööhõive tagamise süsteem ja kutsesuunitlussüsteem Saksamaal. 1998. aasta detsembris toimus Saksamaa lektorite osavõtul teine seminar. Seminari käigus selgus, et Saksamaal õpetatakse kutseenõustajaid vastavate õppekavade alusel kõrgkoolide juures. Lugeses TÜ vastavatud kasvatusteaduste erialal kursust “Karjääri kujundamine. Kutsesuunitlus” soovisid mõned üliõpilased spetsialiseeruda kutsesuunitlusele. Seetõttu saatsin Nordrhein-Westfaleni instituuti kirja, milles palusin võimaluse korral saata materjale ja programme kutseenõustajate koolituse kohta. Vastusena

sain hulga materjale.

Kui haridusministeeriumist tehti ettepanek koostada õppekava kutsenõustajate koolituseks, kasutasin eeskujuna saadud materjale. 1999. aasta septembris toimus õppekava koostamise teemal seminar, mille viis läbi Mannheimi Ülikooli professor Bernd-Joachim Ertelt. Ta analüüsis koostatud õppekava ning andis oma poolseid soovitusi.

Analoogiline programm on koostatud 2 ainepunkti ulatuses klassijuhatajatele ja õpetajatele. Kuna õpetajaid hakkavad juhendama kutsenõustajad, on ka õpetajatele mõeldud programm viidud samadele moodulitele. 2000. aasta mais toimus selle õppekava järgi tutvustav seminar maakondlike teavitamis- ja nõustamiskeskuste töötajatele, kus osavõtjad hindasid koostatud programmi. Oma arvamuse andsid programmile ka kaks põhikooli- ja gümnaasiumiõpetajat ning koolipsühholoog. Hinnangud programmile olid positiivsed, enamuses leiti, et kõiki olulisi teemasid on käsitletud süsteemselt. Eriti kõrgelt hinnati Interneti aadresse ja kirjanduse viiteid, mis võimaldavad leida põhjalikumat infot. Tehti ka soovitusi programmi täiendamiseks.

Eesti kutsesuunitlust iseloomustab ca 70 aastat praktilist kutsesuunitlusalast tegevust, mille aluseks on olnud põhjalikud uurimused.

I KUTSENÕUSTAMISE ALGUS EESTIS

*Midagi pole tegelikult juhtunud,
kui seda pole üles tähendatud.
E.J. Phelps*

Eesti esimesel iseseisvusajal tegeldi kutsenõustamisega küllalt edukalt ja läbimõeldult. Selle poolt räägib ka 12. detsembri 1925. aasta Postimehes toodud fakt: *“Haridusministeerium on saanud Tallinnas asuwalt Austria konsulilt kirja, milles huvi ilmutatakse kutsenõuande korralduse wastu Eestis.”*

Sirvides ligi sajandivanuseid kirjutisi kutsevalikuga seonduvatest probleemidest, tunned, nagu oleksid ajaspiraalil mõned tiirud ülaltpoolt alla libisenud, ainult et kutsevaliku lähtekohad on jäänud samaks. Muutunud on eesti keel, erialane terminoloogia, laienenud on metoodilised võimalused. Läänud sajandi alguse inimesele oleks tõenäoliselt üllatuseks praegune töömaailm ja elu üldse. Räägiti ju siis sule-krabistajatest ja praktilise töö tegijatest.

Tol ajal arvati, et organiseeritud kutsenõustamise sihiks on valida inimesi ja juhtida neid kutseellu. Oluliseks peeti isiksuse omaduste igakülgset arvestamist.

“Tulewad uurimise alla katsealuse mälu, tähelepanelikkus, huwitatawus, kombineerimis-osawus jne. Mõtlemisaparadi painduwuse ja kohanemiswõime üle otsustatakse eriliste psühho- tehniliste abinõude waral aga ka ülesannete lahendamisel, kus antud olukorrad alatasa muutuwad ja wahelduwad.” (Rahvaleht, 1929)

Tähtsaks peeti ka tervislikke vastunäidustusi.

“Kehaliste omaduste nagu nägemise, kuulmise ning teiste meelte terawuse, reflekside ning wäliste ning seesmiste mõjudele reageerimisprotsessi kiiruse kohta otsustatakse arstliste wõtetega ja wastawate arstiriistade abil.” (Rahvaleht, 1929)

Rõhutatakse, et *“inimese parimad saavutused tema kutse alal ja rahuldustunne tööst sõltuvad individuaalseist kalduvusist ja võimeist. Tõsine töötahe võib olla vaid sel töötajal, kes teotseb oma kalduvusile ja võimeile vastawal alal.”* (Linnad ja Alevid, 1933)

Nii nagu tänapäevalgi, peeti ka siis objektiivse informatsiooni osatähtsust oluliseks kutsenõustamise eelduseks. *“Kutsenõustamine on kalkulatsioon. Iga kalkulatsioon*

peab põhinema andmeile.” (Rahvaleht, 1929) Rõhutatakse, et kutsekoolid peaksid rohkem oma tegevust ja erialasid õpilastele tutvustama. Räägitakse ka kutse-
nõustamiskohtade tihedama koostöö vajalikkusest koolide ja tööbörsidega, et
”kasutada tööturu üldise seisundi kohta käivaid üleriiklikuid andmeid... Tööturupoliitika
tuleks nii-öelda nihutada lähemale majanduspoliitika tipule.” (Rahvaleht, 1929)

Lapse edaspidiste õpingute suunamisel oli kutsenõustaja kõrval, nii nagu tänapäevalgi tähtis ka õpetaja ja lapsevanema roll. “*Vanemal ja õpetajal tuleb nooruri soovidega arvestades õiget teed näidata, et nooruri sellekohased sammud vastaksid ta individuaalseile ja ühiskondlisile nõudeile.... Aga kutsevaliku küsimusel võib õpetaja teatava piirini ilma sellekohaste testideta ja katsetetagi ütelda oma sõna, kuna tal tuttavad õpilase psühhilised dispositsioonid, kuna ta tunneb õpilase kalduvusi ja võimeid.*” (Õpetajate Leht, 1931)

Märkimisväärsed on noore Eesti Vabariigi pingutused üleriigilise nõustamisüsteemi loomisel ja seisukoht, et nõustamisteenus peab olema noortele tasuta kättesaadav.

Kirjutised selles peatükis on valitud erinevate sõnumitega, andmaks edasi ligi sajanditagust mõtlemisviisi ja kutsenõustamishõngu. Nii sõnade kirjutamisviis kui ka lauseehitus on jäänud muutmata.

KUHU KOOLI ASTUDA?

H. S.
WABA MAA, 1921

Praegu on see üks põletawamatest küsimustest. Lastewanematele, kelle lapsed 6. kl. algkooli kursuse lõpetanud, on tihti raske otsustada, kuhu last edasi õppima saata. Segedasti on lugu niisugune, et lastel enestel sel ajajärgul veel kindlaid kalduwuste tundemärkisid pole. Ühesuguse rahuga arutatakse hariduse jätkamise küsimust – seminaris, keskkoolis, kutsekoolis, kunstikoolis.

Raske on ka enamharitud wanematel seisukohta wõtta, sest puuduwad kindlad teadmised ühe ehk teise kooli kohta. Mis teab harilik kodanik muusikakoolist, kunstikoolist?

Ei tea sedagi, millal lastel ühe wõi teise muusikaharu õppimiseks paras iga on. Sellest siis ka tuleb, et meil tõsise eriharidusega isikutest suur puudus on. Lastakse kord paras aeg mööda, on raske wiga parandada.

Teadmatuses on harilik kodanik ka meie riigi kunst-tööstuse koolist.

Ei jää siis muud teed üle kui keskkooli minna, selle kursust kas täiesti ehk poolikult õppida ja siis alles ringi waatama hakata, kas mingisugust ametit õppida ei saaks, mis leiba annaks. Ka keskkooli lõpetanud isikud leiawad sagedasti kohti, kuid need kohad ei wõi kellegis kadedust äratada. See on harilik kantselei sule-krabistamine kõigi oma waimu kurnawate tagajärgedega. Tihti puudub niisugusel töötegijal wõimalus juhtiwale ehk loowale kohale pääseda.

Suurem osa ei pääse kantseleissegi, waid jääb oma wanematele koormaks, kellel aga ka jõud puudub poega, tütart edasi õppima saata.

Meie ei wõi selle nähtuse peale aga ükskõikselt waadata. Meil on hädasti tarwis inimesi, kes midagi teha oskaks ja kes ühtlasi ka haritud kodanikud oleks.

Neile mõlematele eesmärkidele püüawad kutse- ja kunstikoolid lähemale wiia. Nende koolide abi pole aga seni kuigi palju tarwitatud.

Meil on terve rida keskkooale hulga a, b, c, klassidega, kuna aga kunsti- ja

kutsekoolides a, b, c klassid puuduvad.

Kas arwatakse siis tõesti, et inimest ainult wana kuulus keskkooli-tüüp arendab? Kas ainult seda arenenud isikuks wõib nimetada, kes keskkooli õppeained sagedasti positiivselt läbikuulunud on.

Ei tahaks seda kuidagi uskuda.

Wäga palju äärmiselt intelligentseid ja suure eruditsiooniga isikuid on arenenud kooli õppeaineteta, sest arenemise süsteemid on nii mõndagi.

Tuletame meelde üksikuid poliitikategelasi, kes sagedasti ilma suurema kooli-haridusega, kuid keda keegi ometi arenemata isiksuseks nimetada ei julge, kuna aga selle wastu palju kõrge kooliharidusega isikuid koguni wähe intelligentsed ja arenemata on.

Endisel ajal ei pruukinud seda palju arwesse wõtta, sest diplom oli see, mis inimese eest wõitles ja tema elujärke parandas, olgugi et ta omanik tihti sise-mistühisust tundis.

Nüüd on asjad muutunud.

Esimesele kohale on töö, algatus ja korralduswõime asunud. Inimene peab kõigepealt oma tööga näitama, mis ta teha suudab ehk tahab. Suudab ta oma tööga hästi korda saada, siis on ta omal kohal kindel kui kalju.

Meie aeg on selleks liig demokraatlik, et mingisuguseid eesõigusi sallida.

Pole siis ka praegusel ajal ühes ehk teises koolis muud põhjust õppida, kui tõsine huwi töö wastu. Kuid ometi näib see ebaloomulik olewat, et nõnda wähestel huwi kunsti ehk praktilise elukutse ettevalmistuse wastu on. Ikka on meil siin, nähtawasti, eelarwamistega ja wana pärandusega tegemist.

Ei osata lapsi õigel ajal juhtida; nende silmi selle peale awada, mis ühe ehk teise kutsekooli lõpetamine wõimalikuks teeb, et ta tihti täitwa töö juurest inimest juhtiwa ja loowa töö juurde saadab.

See on ükskord ilus väljawaade, kui kellegile wõimaldatakse ennast niisugusele elukutsele ette valmistada.

Mis on siis lõppudelõpuks parem, kas teise käsualusena töötada, wõi midagi organiseerida, kõike oma oskust ja jõudu kasutades?

Siin peitub kutsekoolide suur headus. Nende lõpetajad on üldiselt arenenud isikud ja peale selle on nendel kindle tööala, mis õnnelikult walituna wõimaldab elu sisurikkaks teha.

Et asja lähemalt selgitada, toome näituseks riigi kunsttööstuse kooli, põllutöö-, aiatöö, ehk mõne muu kutsekooli.

Kaks ühe ja sama algkooli lõpetajat astuwad üks keskkooli, teine kunsttööstusekooli. Edasiõppimiseks puudub mõlemal wõimalus.

Keskkooli lõpetaja, kes ennast igalpool üleliigsena tunneb ja lõppude-lõpuks kuhugi kantseleisse ametisse saab, ei wõi oma ameti wastu niisugust huwi tunda kui kunsttööstuse kooli lõpetaja, kes oma eriala järele õpetajaks hakkas ehk mõnda töökohta ehk ette wõttesse ametisse läks.

Samuti hea ja huwitaw on ka põllutöökooli lõpetaja tööala.

Mis on siis põhjuseks, et kutsekoolid nõnda wähe tarwitust leiawad?

Osa süüdi peitub ka nendes koolides enestes. Nad annawad enestest wäga wähe teateid. Lähed küsima nende õpekawa, siis saad eitawa wastuse. Isegi see on tihti saladuses, missuguse haridusega kooli wastu wõetakse.

Nende koolide tegelaste tähtsamaks ülesandeks olgu oma tegewust ja asutust laiematele rahwakihtidele tutvustada.

Sagedasti liiguwad nende üle rahwa seas kõige pentsikumad arwamised.

Muusikakoolist, näituseks, arwatakse, et sisseastuja peab olema geniaalne. Samasugune arwamine on ka kunsttööstuse-kooli üle maad wõtnud.

Nende koolide tegelased aga seletawad tihti, et paremate lõpetajate hulgas küllalt neid on, kes keskpärastena kooli astusid.

Ka seal on tarwis head tahtejõudu, huwi ja muid hinge omadusi, mis meid aitawad oma eesmärkisid kätte saada.

Loodame, et meie kunsti- ja kutsekoolide tegelased sõna wõtawad ja oma asutustega kui mitte mujal, siis ometi "Kaswatuse" weergudel seltskonda tutwustawad. Kool olgu ikka rahwa päralt. Weel sündsam oleks, kui meie kunsti ja kutsekoolid kõik teated eneste üle eriraamatuna ilmutaks. Niisugune raamat leiaks palju lugejaid.

Ühtlasi kaoks meie edasiõppijatel tarwidus ära pimedas kobades edasiõppimise teed leida.

PSÜHOTEHNIKA ÜLESANDED

P. Js.

POSTIMEES, 1923

Kaubandusteaduse ja tööstuse käsiraamatus, mis hiljuti Mater Rotschildi uues väljaandes ilmus, toob Berliini a.s. "Orga" director Dr. Karl Rohwaldt ülewaatliku kirjelduse psihotehnika katsemetoodidest. Ta kirjutab: Psihotehnika on võrdlemisi noor, algastmel seisew meetood, mis ühtlasi teaduslistel ja tehnilistel uurimistel põhjened. Tema ülesandeks on inimese loomulikke psüühilisi omadusi, kalduwusi ja võimeid sellekohaste abinõude kaudu ära mõõta ja kindlaks määrata, selle juures uurib ta nagu Tahlorgi neid nõutawaid printsiipe, mille najal võimalik on inimesele tema võime kohast elukutset walida. Ainult need, kes sellekohastel katsetel, mille tagajärjed wastawate riistade abil ära mõõdetakse, nõutawaid võimisi (võimeist sõltuwaid tulemeid) saawutawad, peetakse wastawale ametile ja tööle kõlbulisteks. Ainult niisuguste katsete waral võib kindlaks teha, millise ameti peale keegi oma iseloomuliste omadustega kõlbab. Psihotehnikal on aastaid kestwate laboratooriumiliste katsete ja tegelikust elust omandatud praktiliste nähtuste najal korda läinud kohaseid aparate konstrueerida ja metoode väljatöötada, mille abil iseäranis tehnilistele ja kaubanduslistele elukutsetele wastawad iseloomulised omadused ja kalduwused järele proowitakse. Sellest selgub, milline tähtsus niisuguste absoluutsete katsete tagajärgedel on õpilastele nende elukutse walimisel. Samuti on võimalik psihotehniliste katsete najal kwalifitseeritud tööliste ehk ametnikkude hulgast miskisuguse tööstuse täiendatud ehk sisseseade poolest uuendatud osakonna peale kõige kohasemaid jõudusid välja walida. Mida täpsemaid tagajärgi niisugused katsed annawad, seda võimalikum on igal ühel kohast elukutset walida; nii jääwad walesammud ja materjaalsed kulud tegemata ning ka aeg raiskamata.

Teisest küljest toob töölisele ehk ametnikule tema annete ja kalduwuste kohasele tööle ja ametile sattumine elurõõmu, tööhimu ja wiljakust kaasa. See kõik ei jäta oma mõju töölise kui ka ettewõtja tööstuse ja rahwamajanduse peale awaldamata. Loomulikud omadused, mis end teadusliste katsete najal lasewad kindlaks määrata, on: kõrge ehk madal intelligentsus, tugew ehk nõrk tähelepanu ja ette-

kujutluswõime, tugew ehk nõrk mälu, rutuline wäsimus ehk suur wastupidawusejõud monotoonse töö juures wärwide, wormide ja kujude teraw ehk nüri wahettegemine ja tähelepanu ja otsustamiswõime küllus ja puudus.

Arusaadaw, et wärwipime wedurijuhiks ja ka õrnawärwilise siidi ja sammeti müüjaks ei kõlba – Subjekti katsete kõrwal on olemas weel objekti katsed.

Objektpsühotehnika ülesandeks on järele uurida, kuiwõrd tööriistad nõuetawa töökohased on ehk kuipalju neid wõimalik on täiendada. Ka siin ei lepita sellega, et tööline oma isikliste kogemuste najal tööriistade otstarbekohasuse üle otsustab, waid ka sellel alal uurib psühotehnika sellekohaste aparaatide ja täpsete mõõtmise abil tööriistade otstarbekohasust ja wäärtust. Tööriistade tarwitaja isiklist otsust ja arwamist nende otstarbekohasuste kohta niisuguste teadusliste katsete juures arwesse ei wõeta.

On sarnasel teadulisel teel töölised, tööriistad ja masinad nendele kuuluwate omadustega järele uuritud, siis wõib tööstuslisi ja ka majandusi ettewõtteid Tahlori põhimõtetele rajada.

KUIDAS KORRALDATAKSE KUTSEVALIKU NÕUANDEKODA Nõuandekoda peavad üleval linn ja maakond ühiselt

POSTIMEES, 1925

Juba aasta algul leidsid linna- ja maakonna valitsused, et tarvilik on korraldada kutsevaliku nõuandekoda. Et see tähtis mõlematele, siis peetakse nõuandekoda üleval mõlemate valitsuste poolt võrdselt.

Nüüd on niikaugelt jõutud, et lepingu tingimused linna kui maakonna valitsuste, volikogu ja nõukogu poolt vastu on võetud.

Lepingu järele kohustavad linn ja maakond nõuandekoja ülalpidamisega seotud majanduslikud ja muud kulud, mis linnavolikogu ja maakonnanõukogu poolt kinnitatud eelarves ette nähtud, võrdselt kandma alates 1. jaan. 1925. a.

Tegelikult maksetakse kutsevaliku nõuandekoja ülalpidamise kulud arvete järele linnavalitsuse kassast välja. Maakonna valitsus maksab eelarve-aasta esimesel poolel, mitte hiljem kui 1. märtsil, linnakassasse maakonna valitsuse kanda langevast eelarvest 50%. Ülejäänud osa tasub maakonna valitsus tegelikkude kulude järele kohe pärast aasta lõppu kuratooriumi poolt kinnitatud arve järele.

Peaks linnavolikogus ja maakonnanõukogus eelarve-summade vastuvõtmises lahkumineku tekkima, siis valitakse poolte poolt segakomisjon, kus pooled võrdsel arvul – kahe liikmega – esitatud on, ja kuhu poolte poolt valitud esitajate absoluutne hääle-enamusega erapooletu isik esimeheks juurde kutsutakse. Komisjoni otsused, mis hääle-enamusega tehtud, on lõplikud.

Kutsevaliku nõuandekoda asub Tartu linna ja maakonna tööbörssi juures ja kuulub administratiivselt Tartu linna alla.

Ametnikud loetakse linna omavalitsuse ametnikkudeks ja saavad linnateenijatega ühisel alusel arstiabi, perekonna-abiraha, pensioni jne.

Kutsevaliku nõuandekoja juhataja valimine sünnib kuratooriumi ettepanekul linnavalitsuse ja maakonna valitsuse kinnitamisel, kusjuures kutsevaliku nõuandekoja juhataja valimisel endisel juhatajal uue valimisel hääleõigust ei ole.

Nõuandekoja juurde moodustatakse kuratoorium.

Kuratooriumi võimkonda kuulub: kutsevaliku nõuandekoja eelarve kokkuseadmine ja selle esitamine linnavolikogule ja maakonnanõukogule, kinnitatud eelarve teostamise järelvalve ja teiste kutsevaliku nõuandekojasse puutuvate küsimuste arutamine ning kõik poolte vahel tekkinud lahkuminekute lahendamise, juhataja valimine ja tegevuse aruande esitamine.

Maakonnaavalitsuse käesoleva aasta eelarvesse on võetud 120.000 m. nõuandekoja ülevalpidamiseks.

Hädatarvilikud kulud tõusevad üle kolmesaja tuhande marga.

Käesoleval juhtumisel tuleb loobuda osa kulude tegemisest või peab otsitama uusi sissetuleku allikaid, sest maakonna toetus on eelarve teostamiseks väike.

NOORTE TÖÖTURG VAJAB KORRASTAMIST

Tööotsijad ja tööandjad peaksid kasutama kutsevaliku büroode nõuandeid ja töövahendust

PÄEVALEHT, 1938

Meie noorte tööturul on praegu juhuslikkuse iseloom. Kaugeltki kõik noored ei ole töötanud selletõttu, et oleks puudus vabast õppe- või töökohtadest. Peab ütleva, et meil puudub tee, mille kaudu kohtuksid tööpakkumine ja töönõudmine. Eeskätt puudub meie noortel ülevaade vabast töökohtadest. Noored otsivad töövõimalusi plaanitult, haarates kinni esimesest tööotsast, selgitamata, kas ta on suuteline töötama sel kohal või mitte. Paremas olukorras pole säärasel juhul ka tööandja. Sageli petutakse tööle võetud noore võimetes, järgnevad vallandamised ja mõnel pool hoopis loobutakse noorte tööjõu kasutamisest.

Säärane olukord töövahenduses tasub end aga kurjasti kätte. Moodne ajajärk oma realistlikkusega ja küllalt pinev võistlus on püstitanud rea nõudeid aja ja energia kõige praktilisemaks ära kasutamiseks. Igal pool tungib esile tehnika, kus vajatakse töö tegemiseks inimesi, kes mõistavad oma tööjõudu rakendada kõige otstarbekohasemalt. Kuid ka neil aladel, kus ei saa tööd mehhaniseerida, peab hakkama arvestama inimtööjõu ökonoomilist kasutamist. Sellepärast on eelkõige vajalik, et iga töötav noor rakenduks tööle oma jõu ja võimete kohaselt. Meie vajame suuremaid hulki, kellel töö ei oleks mite ainult eluülespidamise abinõuks, vaid ka elu sisuks ja ühtlasi vahendiks kogu ühiskonna teenimisel.

Igale ellusiirduvale noorele tuleks kätte näidata säärane kutse, mis vastaks tema kalduvustele ja võimetele, tõstaks ta tööõõmu ja tööväärtusest arusaamist. Seda vähem oleks pettumusi hilisemas elus, kus tööala vahetus on hoopis raskem kui mitte päris võimatu.

Noor, kes valib endale õppe- või töökoha, ei tunne igakord end sel määral, et võiks olla veendunud oma kutse õiges valikus. Sageli valitakse "moodne" kutse, mis meelitab puht majanduslikkudel kaalutlustel ja kus kutseline sobivus jäetakse hoopis kõrvale. Lääneriigid on selle poolest meist kaugel ees. Seal asub iga suurema käitise juures kutsevaliku büroo, kus selgitatakse tööle tahtja sobivus. Meil Eestis on aga ainult kaks kutsevaliku bürood, Tartus ja Tallinnas, ja neidki

kasutatakse seni väga vähe.

Meie kaks kutsevaliku bürood hangivad noorte kohta täpsed andmed, mis koos psühhotehniliste katsetustega annavad tervikliku pildi noore omadustest ja võimetest. Peale kutsevaliku selgitamise teostavad mõlemad bürood ka veel vabade töökohtade registreerimist igasugustele tööaladele ja korraldavad noorte töövahendust. Selle tõttu on mõlemad bürood märgatavalt aidanud lühendada seda ajaosa, mis läheb tavaliselt kaotsi, enne kui tööpakkumine ja töönõudmine kohtuvad.

Kuigi meil juba büroode vahetalitust tööturul kasutatakse, peaks nende abi tarvitamine üha enam tõusma, sest selle abil leiab tööandja sobivaid tööjõude ja noored juhitakse sobivatele töökohtadele.

Ehkki nende büroode vahetalitust on võimalik enamalt jaolt kasutada, ikkagi ainult Tartu ja Tallinna linnades, aitab see vähemalt nendeski linnades kaotada tüütuid tööotsimisi ja kergendab tööandjail tööandmist noortele.

II KUTSENÕUSTAMISE ARENG 40-NDATEST KUNI 90-NDATENI

*Kui me hindame õigesti oma jõudu ja võimeid, siis näeme selgelt,
mida peame tegema oma eesmärgi saavutamiseks.
Teisest küljest aga, teades oma puudusi ja jõuetust, mõistame, mida peame vältima.
B. Spinoza*

Keerulised ajad riigi poliitikas ja majanduses sundisid 1940. aastal üle vaatama ka kutsenõustamissüsteemi ja -eesmärgid. Täheldati vajadust kutsenõuandlate arvu suurendamise järele, kuna siiani Tallinnas ja Tartus asunud nõuandlad ei suutnud kasvavat vajadust kutsenõustamise järele katta. Kutsenõustamise riikliku suunamise osas tehti mitmeid ettepanekuid ning algatati diskussioone, mille käigus toodi ühe mõttena välja idee kutsenõustamise teatud ulatuses kohustuslikuks muutmise kohta. *“Seaduskavandi § 2. järgi peaks nõuandetalitus nõuandmisel pidama silmas tööturuvajadusi ja § 3. järgi peaks kutsevaliku nõuandetalituse nõuande ärakuulamine olema sunduslik kõigile isikuile, kes sõlmivad tööstusõpilase õppelepingu.”*(Kuldkepp, M. Kutsenõustamisest Eestis. Konjunktuur, 1940 1/2)

Järjest aktuaalsemaks muutus põhimõte “õige mees õigele kohale”. *“Meie tööjõu jaotamisel ja juhtimisel, nii et ei tekiks teatavail aladel tööjõureserve ja teisal puudujääke, on vajalik tööturu korraldamisele ja tööjõu süstemaatilisele juhtimisele asumine...alates tööliste tööprotsessi astumisest.”* (Kuldkepp, M. Kutsenõustamisest Eestis. Konjunktuur, 1940 1/2)

Käidi välja ka ühe suure vabariikliku keskuse, mis tegeleks põhiliselt kutsesobivuse ekspertiisiga, loomise idee. Rõhutati vajadust muuta kutsenõustamine üldiselt kättesaadavaks ning kutsenõustajate kaadri ettevalmistamise olulisust.

Teine maalimasõda katkestas kutsenõustamisalase tegevuse Eestis. See jätkus aktiivsel kujul alles 1960-ndatel aastatel, kus 40-ndatel väljatoodud põhiideed said edasiarenduse rõhutatult ideoloogilises kuues, eesmärgiga propageerida põhiliselt tööliserialasid. *“...vabariigi õpetajaskond annab kogu oma jõu ja oskused selleks, et ellu viia õppimise ja tootva töö ühendamise suuri leninlikke ideesid, kasvatada õpilasi armastama ja austama kommunistlikku tööd...”* (Kommunismiajastu inimese kujundaja. Rahva Hää, 1960)

Märksõnadeks kujunesid töökasvatus ja elukutsevalik. Viimast käsitleti kui

vastutusrikast valikut kogu eluks “Töö ei ole valik mitte tunniks ega päevaks, vaid kogu eluks.” (Edasi, 1960)

Õpilasi viidi ekskursioonidele tehastesse ning üritati suunata õppima kutsekoolidesse.

1970-ndatel loodud kutsenõuandlate võrk ja koolides käivitatud kohustuslik kutsesuunitlustöö, mis küllaltki kiiresti kujunes tõhusaks reguleeritud riiklikuks süsteemiks, ei teeninud aga ainult riiklikke ja ideoloogilisi eesmärke. Suurt tähelepanu pöörati kutsenõustamise psühholoogilisele ja meditsiinilisele aspektile. “...kutseorientatsioon on psühholoogilis-pedagoogilise, meditsiiniliste ja riiklike ürituste süsteem, mis aitab elluastuval inimesel teaduslikult põhjendatult ja kindlalt valida oma elukutse, arvestades nii ühiskonna vajadust kui ka oma huve ja võimeid.” (Kõverjalg, A. Kutseorientatsiooni teoreetilisi lähtekohti. Nõukogude Kool, 1980)

Kutsesuunitluselase töö uurimiskeskuseks kujunes Tartu Ülikool, kus muuhulgas uuriti näiteks võimekuse ja õppe edukuse vahelisi seoseid ning tegeldi testide arendamisega.

Umbes 1980-ndate aastate keskpaigas hakkas kutsenõustamises ühe suunana levima kliendikeskne lähenemisviis. Hakati rohkem arvestama nõustatava soovide, vajaduste ja muude individuaalsete eripäradega ning rõhk kandus testimiselt ja nõuandmiselt individuaalse nõustamisvestluse suunas. Kuigi selline areng toimus nõustajate poolsest initsiatiivist kantuna mõneti spontaanselt ja intuitiivselt, oldi hiljem teiste riikide spetsialistidega kohtudes rõõmsalt üllatunud – kohapeal leiutatud jalgratas oli küllaltki sarnane Ameerika omaga.

1980-ndate lõpust sai alguse ka tihedam, kuigi mõneti juhuslik ja kaootiline rahvusvaheline kutsenõustamisalane koostöö, mis võimaldas Eesti spetsialistidel saada uusi teadmisi ning omandada praktilisi kogemusi.

1987. aastal loodi Vabariiklik Noorte Kutsesuunitluskeskus, mille ülesanne oli kutsenõuandlate ja kutsesuunitluselase töö koordineerimine Eestis. Keskuses võeti muuhulgas kasutusele arvutid testimise hõlbustamiseks, mis oli selle aja kohta väga uuenduslik samm. Selle keskuse kaotamisega 1993. aastal hääbus aastateks ka organiseeritud kutsesuunitluselane tegevus Eestis.

Järgnevad kirjutised ongi valitud illustreerima seda pikka, vastuolulist perioodi Eesti kutsenõustamise ajaloos. Üks artikkel ei käsitle küll otseselt konkreetseid Eesti sündmusi, kuid on ära toodud kui stiilinäide ideoloogiliste suundumuste muutumise kohta. Neist kumab läbi ühelt poolt riiklik ideoloogia ja surve kutsevalikuprotsessi suunamisel ja koordineerimisel ning teiselt poolt nõustajate ning spetsialistide professionaalne pühendumus, mille tulemusena lõppkokkuvõttes Eesti kutsenõustamises valitsevad trendid järgisid küllaltki paindlikult vastavaid rahvusvahelisi trende.

Selle osa kolm viimast artiklit on aga kirjutatud spetsiaalselt selle kogumiku jaoks ning sisaldavad asjaosaliste tagasivaatelisi kirjeldusi antud perioodi kutse-
nõustamise korralduse ja sisu kohta.

KUTSENÕUSTAMISEST EESTIS

M.Kuldkepp

Ratsionaliseerimise komitee nõunik

KONJUKTUUR, 1940

Käesolev artikkel põhineb autori poolt Ratsionaliseerimise Komitee ülesandel teostatud sellekohasel uurimisel. Artikli on vaadanud läbi prof. Mag. ED. POOM.

1. Kutsenõustamise olemusest ja vajadusest.

Juba Platon väitis, et iga inimene peab tegema seda, milleks ta on kõige kõlblikum. Hiljem on seda printsiipi aeg-ajalt järjest rõhutatud. Kaasajal näeme sama põhimõtte esiletõstmist eriti majanduselus, seoses ratsionaliseerimisliikumisega, kus inimtööjõu rakendamisel see on väljendunud põhimõttes: "Õige mees õigele kohale!"

Töö teaduslik uurimine on selgitanud, et mitmesugused eritööliigid vajavad ka mitmesuguseid erilisi vaimseid ja kehalisi võimeid. On aga ka töövõtteid, millede suhtes nõuded tööliste võimele on minimaalsed. Ford'i suurtehaseis, näit, töötab tuhandeid mitmesuguste kehaliste puudumitega inimesi. Seal on pimedaid, kätetuid, jalutuid, kurtummasid jms. Leidub väga harva inimesi, kes ei ole kõlblikud millekski ja peavad jääma ühiskonnale koormaks. Kuid igati tuleb juhtida temale sobivaimale tegevusele, et ta enese ja kogu ühiskonna heaolu saavutaks suurimat jõudlust.

Põhimõte on lihtis ega vaja lähemat selgitamist. Kuid keerukamaks muutub olukord, kui tahame seda põhimõtet rakendada ja mitte ainult ühe, kahe käitise, vaid kogu rahva ulatuses. Kes peab selgitama, milliseks tegevuseks või kutseks keegi on sobivaim? Kuidas seda teha ja kuidas juhtida inimesi neile sobivaile kutsealadele? Need on küsimused, millised paratamatult tõusevad, kui tahame tegelikult rakendada algulpüstitatud suurepärasest põhimõtet.

Senini oleme tavaliselt näinud, et vanemad näitavad lastele teed ühele või teisele kutsealale. Ei või öelda, et see oleks halvim meetod. Kui lapsed jätkavad vanemate traditsiooni, säilitatakse sellega teatud stabiilsust ühiskonnas.

Paljudel juhtudel aga vanemad ei soovigi, et nende lapsed säilitaksid endise elukutse ja püüavad neid juhtida mõnele teisele, neile soovimisväärsamana näivale kutsele.

Kui traditsioonilise kutse jätkamisel võis oletada, et pärivuse mõjul lapsed omavad kalduvust samasugusele tegevusele, nagu nägime vanemate juures, ja samuti oli tõenäoline, et sel alal jätkus ka tegevusvõimalusi, kuna vanemate lahkudes sellelt tegevuspõllult nad vabastasid ruumi järgnevale põlvele, siis uue elukutse valimisel tekib kõigepealt küsimus, kas lapsel on kalduvust, annet sel alal edukalt tegutsemiseks, ja teiseks, kas sel alal on üldse ruumi tegutseda? Kui alles kunagi hiljem selgub, et lootused ühes või teises suhtes olid ekslikud, on väga raske, sageli võimatu, seda viga taas parandada.

See on küsimuse üks külg ja puudutab noori.

Teisalt näeme, et ettevõtted ja asutised vajavad igapäev inimesi tööülesandeiks, kus ei nõuta erilist pikka ettevalmistust, kuid siiski nõuavad isikult teatud eriomadusi. Võtame näiteks trammikonduktorid, postiametnikud, mitmesugused agendid, müüjad kaupluses jt. Kuidas teab ettevõtja või asutise juhataja, et kandidaadi võimed vastavad tööülesandeile. Oleks väga tülikas ja kulukas, kui ta peaks üksikuid kandidaate võtma pikemaks ajaks proovile, et selgitada, kes neist on sobivaim sellele kohale.

Nii näeme, et vajadus lihtsa ja vähe aegavõtva menetluse järele, millega selgitada inimese psüühilisi ja füüsilisi võimeid ning kõlbavust ühele või teisele kutsele, on suur. Sellest vajadusest tingituna ongi arendatud välja erilised teaduslikud meetodid, kuidas hõlpsasti määratleda inimese võimeid ja nende meetodite rakendamist tuntakse üldiselt kutsenõustamise ehk kõlbavus-proovimise nimetuse all.

Arenenud tööstusriiges on igal suurkäitisel vastavad seadised ja isikud kõlbavus-proovimise teostamiseks. Pealeselle näeme aga veel omavalitsuslikke või riiklikke kutsenõuandlaid, millised on mõeldud eeskätt noortele. Kõikjal on püüdeks esijoones juhtida noori neile tööaladele, milleks keegi on kohaseim, arvestades sealjuures tegeliku majanduselu muutuvaid vajadusi.

Alljärgnevas püüame lähemalt selgitada, mis on Eestis tehtud kutsenõustamise korraldamiseks.

2. Kutsenõustamise praegune organisatsioon ja tegevus.

Eestis teotseb praegu kaks kutsenõuandlat – Tartu linna kutsevalikunõuande büroo ja Tallinna linna kutsevaliku- ja kasvatusnõuande büroo. Mõlemad kuuluvad vastavaile linnaomavalitsusile, on nende ülalpidaja ja mõeldud nende linnade vajaduste rahuldamiseks kutsenõustamise alal. Teisi kutsenõustamis-asutisi Eestis ei ole.

Edasises peatume kõigepealt eelmainitud kahe kutsenõuandla organisatsiooni ja tegevuse juures.

Tartu kutsevaliku-nõuande büroo.

Tartu kutsevaliku-nõuande büroo asutati esimese kutsenõuandlana Eestis juulis 1925. a. Tartu linnavalitsuse ja Tartu maavalitsuse ühisel algatusel. Nõuandla asutamise põhjusena mainitakse soovi aidata linna- ja maanoori elukutse valikul ning nende võimeile vastavate teenistuskohdade otsimisel.

Nõuandla (algul nimetatud Kutsevaliku Nõuandekojaks) ülalpidamiseks sõlmiti sellekohane lepe Tartu linna ja Tartu maavalitsuse vahel 3. VII 1925.

Selle lepingu alusel toimus Tartu kutsenõuandla tegevus ligi kümme aastat. Kuid 23. I 1934 otsustas Tartu maavolikogu maavalitsuse ettepanekul öelda üles linnavalitsusega 1925. a. sõlmitud lepe, loobudes kutsenõuandla ülalpidamisest alates 1. IV 1935. Sellest ajast saadik on kutsenõuandla ülalpidajaks olnud üks Tartu linnavalitsus, kusjuures maavalitsus on igal aastal nõuandlat toetanud väikeste summadega.

Aasta jooksul läbib nõuandlat ca 500 – 600 isikut, kellede juures on sooritatud põhjalikumaid katsetusi nende võimete määratlemiseks. Väiksemate, peamiselt suusõnaliste, nõuannete arvu ei ole registreeritud.

Valdavas enamuses on nõustatud olnud meessoost ja algkooliharidusega, millise asjaolu põhjused saavad kohe selgeks, kui jälgime nõustatute kutselist ilmet.

Vaadeldes nõustatute kutselist ositust 1937/38. a. näeme, et ca 40% neist on autojuhid ja 12% posti-telegraafiametnikud, moodustades kokku üle 50% nõustatute üldarvust. Teise poole nõuandla töömahust moodustavad peamiselt õpilased – tehnikakeskkooli ja kaubanduskeskkooli astujad, haarates nõustatute üldarvust ca 30%. Teised kutsed etendavad tühist osa nõustatute üldarvus.

Kuigi nõuandla kuulub praegu Tartu linnale ja on mõeldud linna tarvete rahuldamiseks, näeme nõustatute ositusest elukoha järgi, et nõustatuid on Tartust pärit ainult ca 50%, kuna ülejäänud osituvad Tartu maa ja teiste, peamiselt L.-Eesti, maakondade vahel.

Selline pilt on peamiselt tingitud psühhotehnilisi katseid sooritavate autojuhtide päritolust. L.-Eesti autojuhid siirduvad katseile peamiselt Tartusse, kuna P.-Eesti omad Tallinna nõuandlasse.

See oleks skemaatiline pilt Tartu kutsenõuandla saamisloost ja tema tegevusest. Raskusi ja puudusi nõuandlate tegevuses puudutame lähemalt eripeatükis, kuna need probleemid on ühtlaseilmelised Tartu kui ka Tallinna nõuandla juures.

Tallinna linna kutsevaliku- ja kasvatusnõuande büroo.

Tallinna linnavolikogu koosolekul 13. XII 1933 otsustati kutsuda ellu alates 1. I 1934 noortebüroo ja kutsevaliku- ja kasvatusnõuande büroo.

Varem, alates juba 1929. a., teotses Tallinnas NMKÜ kutsevaliku- ja kasvatusnõuandla, mis linnabüroo avamisega lõpetas tegevuse ja oma seadised ning muud varad andis üle uuele asutisele.

Põhikirja järgi on nõuandla tegevuspiirkonnaks Tallinna linn. Seega ei ole nõuandlal kohustust anda nõu isikuile elukohaga väljaspool Tallinnat.

Oma eesmärkide taotlemisel on nõuandla teotsenud kolmes erisuunas: 1) kutsevaliku nõustamine, 2) isikuvaliku nõustamine ja 3) arstlik-kasvatuslik nõustamine.

Isikuvaliku nõustamise alla kuulub büroos nõu andmine kutselise sobivuse suhtes.

Tallinnas elutsevaile noorile, eeskätt alg- ja keskkoolis õpingute lõpetajaile, kes soovivad astuda tegelikku ellu töötama mõnel kutsealal või minna edasi jätkama õpinguid kutsekoolides.

Nõuandlast läbikäinud noorte arv on igal aastal pidevalt tõusnud (1934. a. - 257; 1935. a. - 197; 1936. a. - 222; 1937. a. - 451; 1938. a. - 592), kuid see peaks veel ca neljakordistuma, enne kui jõutaks sinnamaale, et iga üldhariduslikust koolist (arvatud kaasa ka algkool) lahkuja Tallinna linna noor külastaks enne uue tegevuse alustamist kutsenõuandlat.

Isikuvaliku nõustamine sisaldab endas isikute, tavaliselt juba täiskasvanute, katsetamist nende sobivuse määratlemiseks teatavale kindlale teenistuskohale või kutsealale. Siia kuuluvad, näit, psühhotehnilised katsetamised autojuhtidele, posti- telegraafiametnikele jms.

Iseloomustavamaks nõuandla praegusele tegevusele isikuvaliku nõustamise alal võiksime pidada viimaste, so 1937. a. 1938. a., andmeid. Autojuhid moodustasid kogu nõustatute arvust 1938. a. üle 50% ja 1937. a. koguni üle 65%. Ülejäänud osa ositus peamiselt Postitalituse ametnike, linna trammipersonaali, O/Ü "Mootori" personaali ja tehniliste väeosade sõjaväelaste vahel.

Mis on selle põhjuseks, et nii väheseil kutseil ja käitisel on võimalik kasutada kutsenõuandla abi, selle probleemi juurde tuleme hiljem. Järgnevalt peatume aga kolmanda nõustamisliigi juures Tallinna nõuandlas, so arstlik-kasvatuslik nõustamine.

Arstlik-kasvatusliku nõustamise alla kuulub lastevanemate kui ka noorte nõustamine kasvatus- ja enesekasvatusküsimuste alal.

Lõpuks peatume kulutiste juures, milliseid on tehtud Tallinna linnavalitsuse poolt nõuandla ülalpidamiseks.

Selgub, et kulutused nõuandlale on aasta-aastalt pikkamisi tõusnud, tehes eriti järsu hüppe ülespoole 1938/39. eelarveaastal. Viimane asjaolu ei ole otseses

ühenduses kutsenõustamistegevusega, kuna selles summas on kalkuleeritud ka 1. X 1938 ametisse palgatud noorte hooldaja tasu ja märtsist 1939. a. avatud noorte töövahendusbüroole tehtud kulutised. Tehnilisil põhjusil ei olnud aga võimalik neid summasid täpselt eraldada. Ainult nii palju võib märkida, et tegelikult kulutised nõustamistegevusele viimasel aastal ei ole tähelepandavalt tõusnud.

Haridusosakonna summad on eriti viimaseil aastail läinud suurel määral inventari ja raamatute muretsemiseks, jättes jooksvaiks tegevuskuludeks mõnel aastal väga vähe üle.

3. Puudusi kutsenõustamise praeguses organisatsioonis ja tegevuses.

Üldise iseloomuga ebanähtusi.

Kutsenõustamisel on ühiskonnas täita väga märkimisväärne funktsioon. Seetõttu peaks olema kutsenõuandeline abi kättesaadav igale kodanikule, eriti aga noortele, kes tahavad õppida mingit kutset või asuda tegevusse mõnel kutsealal. Kutsenõustamise praegune organisatsioon seda aga ei võimalda. Nagu nägime, tegutseb Eestis ainult kaks kutsenõuandlat, millised pealegi ei ole organiseeritud selliselt, et nad võiksid nõustamisülesandeid täita üleriiklikus ulatuses. Need nõuandlad kuuluvad kohalikele omavalitsusile ja on mõeldud ainult tegevusraadiusega kuni linnapiirideni. Nende huviala piirdub ainult kohalike kodanikega.

Ometi, paratamatusest tingituna, on neil kahel nõuandlal tulnud täita mõningas osas ülesandeid ülemaalistes ulatuses, mis muidugi ei ole jätnud mõjustamata kohaliku tegevuse tõhusust. Eeskätt peame mainima siin autojuhtide psühho-tehnilisi katsetamisi.

Jõuvankrite seaduse järgi nõutakse I liigi loa saamiseks muuhulgas ka psühho-tehnilise katse õiendamist, mis peab toimuma kas Tallinna või Tartu kutse-nõuandlas. Sellise nõude tulemuseks on, et autojuhtide katsetamine haarab suurima osa nõuandlate töökoormisest. Olukord on kujunenud isegi nii raskeks,

et nõuandlaid püsib juba pikemat aega autojuhtide psühhotehnilisel katsetusel mitmekuine järg. Seda tuleb pidada peale muu väga oluliseks takistuseks I liigi jõuvankri juhtimisloa taotlemisel.

Teise kohustusena, mis samuti lasub seaduslikul alusel nende kahe kutsenõuandla õlgadel, tuleb märkida Postitalituse ametnike kandidaatide katsetamist nende sobivuse määramiseks sellele kutsele. Teedeministri määruse järgi õpilaste ettevalmistamise kohta posti-telegraafi-telefoniametniku ja telegraafi-telefonimehaaniku kutsele peab ametiõpilaseks saada soovija Postitalituse direktorile esitatavale kirjalikule sooviavaldusele muude dokumentide hulgas lisama ka kutsevaliku nõuandebüroo katsetusel avaldunud tulemuse kohta.

Lisaks kahele eelnimetatud üleriiklikku ilmet kandvale kohustusele tuleb mainida Haridusministeeriumi korraldust 1938. a., mille järgi mõnedesse tehnilise ja majandusliku ala keskkoolidesse astumisel nõutakse õpilastelt teatava eelkatse sooritamist kutsenõuandlas. Sellest tingituna näeme ka, et Tartu nõuandlat on 1937/38. a. külastanud 136 tehnikakeskkooli ja 42 kaubanduskeskkooli õpilase kandidaati. Kokku moodustasid autojuhid, Postitalituse ametnikud ja mainitud õpilaskandidaadid ca 85% nõustatud isikute arvust Tartu nõuandlas 1937/38. a. Näeme, et Tartu nõuandla, mis on mõeldud ja seadistatud ainult Tartu linna tarbeiks, on tegelikult rakendunud peamiselt ainult nende funktsioonide sooritamisele, millised talle on pandud riigi poolt seadusandlikus korras, ja millised kannavad üleriiklikku ilmet. Enam-vähem analoogilist pilti näeme ka Tallinna nõuandla juures. Siin moodustasid autojuhid ja Postitalituse ametnikud 1937. a. kokku ca 76% isikuvaliku alal nõustatud arvust. 1938. a. oli vastav protsentarv 68,42.

Piirdudes üldise iseloomuga puudusist ainult mainitutelega peatume järgnevalt spetsiifilise iseloomuga ebanähtuste juures.

Ebanähtusi Tartu nõuandla organisatsioonis ja tegevuses.

Mis puutub kutsenõustamise sisulisse tulemusisse, siis ses küsimuses seisukoha võtmine ületab käesoleva ülevaate piirid. Ainult nii palju võib märkida, et nõuandetöö sisuliselt on senini pälvinud üldist rahulolu. Siin huvitavad meid aga mõningad organisatoorsed ja tehnilised raskused, milliste all nõuandla on

pidanud senini kannatama.

Tartu kutsenõuandla ülalpidajaks kuni 1934. a. olid Tartu linn ja Tartumaa. 1934. a. algusest aga tühistas maavalitsus lepingu ja nõuandla muutus ainuüksi linnaasutiseks, mida Tartu maavalitsus oma äranägemist mööda ainult toetab. Sellest tingituna näeme kulutistes nõuandlale teatavaid kokkutõmbamisi ja ühtlasi nõuandetasu sisseseadmist. Arusaadavalt ei ole see asjaolu jätnud avaldamata halvavat mõju nõuandetööle.

Tartu nõuandla personal koosneb ainult kahest isikust – juhatajast ja asjuriist, kusjuures nõustamistöö lasub täielikult ainult juhataja õlgadel, kellel pealegi madala töötasu tõttu on võimalik pühendada nõuandlale ainult osa oma tööajast. See on üks põhjusi, mis ei ole võimaldanud nõustamistegevuse avardamist, kuigi selle järele oleks tungiv vajadus. Ka seadised ei vasta enam praegusele töökoormisele, kõnelemata tegevuse laiendamisest.

Tartu linnavalitsus asub seisukohal, et linna tarbeiks on nõuandla rahuldavalt varustanud tööjõu kui ka seadistega. Kuna aga tegelik elu on nõuandla kohustused viinud kaugelt üle linnapiiride, leitakse, et ei ole õigustatud nõue, et ainult Tartu linn peaks jätkama nõuandla ülalpidamist või isegi laiendamist.

Ebanähtusi Tallinna nõuandla organisatsioonis ja tegevuses.

Ka Tallinnas on töökoormise tõus viinud senised tööjõud ja seadised äärmise pingele alla, mistõttu nõuandla tegevus ei saa paisuda senisest ulatuslikumaks, ilma et võetaks midagi ette personaali ja seadiste suurendamiseks ning ajakohastamiseks. Ometi ei ole siingi kahtlust, et on tungiv vajadus laiendada tegevust, või täpsemalt – neid on nähtud ette nõuandla põhikirjas.

Ebanähtuste üksikasjalisemaks kirjeldamiseks esitame mõned väljavõtted Haridusministeeriumi revideerimistulemusist. Ruumilisi tingimusi kirjeldatakse seal järgmiselt:

“Tallinna linna kutsevalikunõuande-büroo, asukohaga Vene t. 23, koosneb kahest ametiruumist ja koridorist-ooteruumist. Ühte ruumi on korraldatud büroojuhataja ja arstikabinet, teise – psühhotehniline laboratoorium katseaparatuuridega,

tööruum ja tegelik kantseiline asjaajamine. Kõik need ruumid on kitsad, äärmiselt madalad ja õhuvaesed.

Kitsas ooteruumis, kus katsetele tulnuil tuleb sageli hulgakesi järge oodata, muutub õhk puuduliku ventilatsiooni tõttu ruttu halvaks ja avaldab halvavat mõju ruumis viibivate vaimsele ja kehalisele värskusele. Sama võib märkida ka büroo pearuumi suhtes, kus toimuvad psühhotehnilised katsed. Selles madalas, õhu- ning valgusevaeses ruumis toimuvad katsed pidevalt mitme tunni kestel, mistõttu õhk selleski ruumis muutub halvaks ja peaks avaldama tunduvat mõju katsetulemustele.

Seejuures ei saa märkimata jätta büroo tööruumi täiesti kõlbmatut asetust. Büroo asub väga tiheda liikumisega tänava ääres. Tänavamürin on sageli nii tugev, et segab psühhotehniku korralduste kuulmist. Ühtlasi tuleb segava asjaoluna märkida seda, et büroo vastas, otse teiselpool tänavat asub kirik, mille kelli sageli helistatakse. Näiteks hakati järsku kirikukelli helistama ühe mälukatse ajal. See pidi avaldama tunduvat mõju katse tulemustele ja ma olen arvamisel, et see katse mõnede isikute juures võis ebaõnnestuda.”

Edasi tsiteerime (lühendatult) Haridusministeeriumi revidendi arvamusi ka büroo töötamistingimuste kohta: “Büroo halbade ruumiliste tingimuste juures on halvad ka töötingimused. Büroo juhataja on rakendatud büroo teenistusse vaid osalise tööjõuga ja täidab büroo juhtimise kõrval ka kasvatusnõuandja ülesandeid. Büroo psühhotehnikul on täita jooksva kantseleitöö ülesanded. Seesugune olukord takistab tööd ja segab katseid, mis ei või jätta avaldamata halba mõju katsete tulemustele. Seejuures on büroo tööga nii koormatud (katsete ülesandjail tuleb järge oodata üle kolme kuu!), et on võimalik masinlikult korraldada vaid kõige šabloonilisemaid katseid, kusjuures uute võtetega ja töövahenditega pole aja puudusel võimalik lähemalt tutvuda ega katseterida täiendada, seejuures mõnd juba kaua tarvitusel olnud moodust kõrvaldades.”

4. Taotlusi kutsenõustamise ümberorganiseerimiseks.

Edasi peatume lühidalt veel mõningail algatusil, millised on tehtud meie

kutsenõustamisasutiste ümberorganiseerimiseks, seejuures neis tehtud ettepanekuid sisuliselt lähemalt analüüsimata. Järgnevas vaatluses neid algatusi sellises järjestuses, millises nad ajalisel tegelikult on esinenud.

Tööliskoja algatus.

28. V 1937 esitas Tööliskoda Sotsiaalministrile Kutsevaliku nõuande seaduse ettepaneku. Selles seaduskavas soovitatakse asutada Tööliskoja juures kutsevaliku nõuandetalitus, mille ülesandeks oleks: 1. kutsevaliku nõuande, 2. kutsehariduslike teadmiste ja oskuste levitamine ning propageerimine ja 3. tööturuolukorra uurimine. Seaduskavandi § 2. järgi peaks nõuandetalitus nõuandmisel pidama silmas tööturuvajadusi ja § 3. järgi peaks kutsevaliku nõuandetalituse nõuande ärakuulamine olema sunduslik kõigile isikuile, kes sõlmivad tööstusõpilase õppelepingu.

Sellise seaduse vajaduse põhjendamiseks öeldakse seletuskirjas muuhulgas järgmist: "Meie tööjõu jaotamisel ja juhtimisel, nii et ei tekiks teatavil aladel tööjõureserve ja teisel puudujääke, on vajalik tööturu korraldamisele ja tööjõu süstemaatilisele juhtimisele asumine juba alates noortöolisist. See vajadus on seda ilmsem, et meil kahtlematult lähemas tulevikus veelgi tõuseb kvalifitseeritud tööjõu järgi ja tõuseb tööoskuse tase. Veel valusam tundub kvalifitseeritud tööjõu jaotamatus selletõttu, et väljaõppinud tööjõu kasutamata nõu reservi jäämine on rahvamajanduslikult äärmiselt kahjulik. Selletõttu on hädavajalik tööturu korraldamisele asumine, alates tööliste tööprotsessi astumisest.

Rahvamajanduslike kahjude kõrval ei saa jätta mainimata neid psühholoogilisi ja hingelisi tegureid noores inimeses, mis tingitud sellest, et noor inimene ei leia oma kutsele vastavat tegevust."

Sellele ettepanekule ei ole senini antud käiku.

Sõjaministeeriumi Sõjaväe Tervishoiuvalitsuse algatus.

Sõjaministeeriumi Sõjaväe Tervishoiuvalitsus algatas 1937. a. sügisel Psühhotehnika Instituudi asutamise mõtte, informeerides sellest ringkirjaliselt 8. X 1937 Haridusministeeriumi, Teedeministeeriumi, Siseministeeriumi ja Tallinna linna-

valitsust. Selles kirjas märgitakse muuhulgas järgmist: "Organiseeritud riiklikus elus on tarvilik, et töøjõulised kodanikud oleksid rakendatud riiklikku, majanduslikku ja kultuurilisse ülesehitavasse töösse igaüks vastavalt oma psühhofüüsilistele võimetele. Sellekohane rahvusliku elavjõu ratsionaalne korrastamine tagab töö maksimaalset edukust.

Riik kulutab meil suuri summasid vajalike eriteadlaste ettevalmistamiseks, kuid leidub küllaldaselt juhtumeid, et riigi kulul erihariduse saanud isik osutub kõlbmatuks tegelikule tööle või ettenähtud ametikohale määramiseks. Samasuguseid näiteid ilmneb ametikohtadele määratud isikutega. Ka paljud noored elluastumisel satuvad ebasobivatele kutsealadele, kibestuvad ja pettuvad selletõttu tööst ja elust ning kujundavad hiljem rahulolematute hulki.

Niisuguste nähete vältimine on riigi huvides tarvilik.

Kutsetunnistuse omamine ja arstiline järelevaatatus aga ei kindlusta küllaldaselt määralt isikute õnnestunud ja õiglast valikut vabadele kohtadele. Selletõttu enamas osas välisriikidest on mitmesugustes kutsetes kohakandidaatidele arstilise järelevaatuse ja vastuvõtueksamite kõrval ette nähtud ka psühhotehnilised katsed kutsekõlblikkuse määramiseks.

Meil annab teravalt tunda psühhotehniliste katsete üleriikliku korralduse puudus.

Tallinna ja Tartu linnade kutsevalikunõuande bürood oma väikese isikliku koostise, ruumide kitsikuse ja katsevahendite puudusel ei suuda kõiki neid ülesandeid täies ulatuses täita.

Sellest nähtub, et on tarvilik luua keskus, kus oleks võimalik teaduse arengutasemele vastavalt teostada kutsevaliku nõuannet noortele, kutsevahetuse nõuannet vigastatutele, kutsesobivuse ekspertiisi kohasooijaile, näiteks: raudtee teenistusse, posti-telegraafi teenistusse, politseiteenistusse; sõjaväes: ohvitseride, lendurite, aviomotoristide kandidaatide kutsevalikul, tankistide, radistide jms kohtadele määramisel ja allveelaevade meeskonna valikul ning kus oleks võimalik korraldada ja teostada kõiki tarvilikke tööteaduslikke uurimusi.

Et nimetatud keskust (Psühhotehnika Instituut) ellu kutsuda ja rakendada tööle

laiemas ulatuses ja seda ajanõuetele vastavalt seadistada, on tarvilik, et kõik sellest huvitatud ministeeriumid ja omavalitsuse asutised selleks kaasa aitaksid ja seda subsideeriksid.”

See algatus leidis asjastinformeeritud asutiste poolehoidu ja instituudi ellukutsumise võimalusi hakkas selgitama lähemalt Haridusministeeriumi Kutseoskustosakond.

Haridusministeeriumi algatus.

1938. a. kevadel pöörduti ministeeriumi poolt Tartu Ülikooli Eksperimentaalse Psühholoogia Laboratooriumi juhataja poole, paludes tema arvamust Psühhotehnika Instituudi asutamise küsimuse kohta.

Juhataja prof. K. Ramul teostas nõupidamisi Tartus Tartu Kutsenõuandebüroo juhataja, Tartu linnakoolide inspektori, psühholoogialaboratooriumi assistendi ja ühe algkoolijuhataja osavõtul. Neil nõupidamisel avaldunud mõtete ettekandes Haridusministeeriumile avaldatakse arvamust, et Psühhotehnilise Instituudi asutamine on väga vajalik, kuid lähemal ajal ei ole võimalik seda asutist panna käima täies ulatuses, mispärast tuleb asuda instituudi järk-järgulisele väljaarendamisele. Kõigepealt tuleks võtta riigi kätte ja seada kindlale ja normaalsele alusele **kutsenõuanne**. Kogu riigi nõuete rahuldamiseks oleks vajalik vähemalt neli kutsenõuandenasutist: Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Narvas. Neist tuleks kõigepealt korraldada kutsenõuande asutised Tallinnas ja Tartus. Nõuandeid teistes kohtades peale nimetatute tuleks rahuldada kutsenõunike perioodiliste väljasõitudega kohtadele ja vastavate usaldusmeeste kaudu kohtadel. Sõjaväenõuete rahuldamiseks kutsesobivuse selgitamiseks ja töö- ning tööjõudluse uurimise alal oleks otstarbekaim luua eriline iseseisev asutis. Et võimalikult tagada Psühhotehnilise Instituudi elulähedust, peaks Instituudil olema küllalt tihe kontakt majanduslike ja töölisringkondadega, mis oleks teatava määran saavutatud, näit vastavate kodade esindajate delegerimisega Psühhotehnilise Instituudi kuratooriumi.

Edasi läkitas Haridusministeeriumi Kutseoskustosakonna direktor osakonna sekretäri A. Pärlit tutvuma Riia noorsoouurimise ja kutsenõuande instituudiga.

Tõmmates üksikuid paralleeljooni Riia psühhotehnilise instituudi korraldusest

ja tegevusest lähtudes meil kavatsetava samataolise asutisega, mainib A. Pärli oma tutvumisreisi aruandes muuseas järgmist:

1. Ühel ajal Psühhotehnilise Instituudi organiseerimisküsimusega tuleks lahendada vastaval alal tegutsema hakkavate jõudude leidmise ning nende ettevalmistamise küsimus. Pole mõeldav, et puuduliku ettevalmistusega või kõnesolevale alale mittedsobivad isikud hakkaksid kogemusteta tegutsema nii vastutusrikkal alal.
2. Ühenduses sellega, et meil vastava ala tööjõudu on vähe, tuleks Psühhotehnilise Instituudi väljakujundamist alata mõnest olemasolevast, näiteks Tallinna linna Noorte- ja Kutsevaliku Nõuandebüroost, sellega, et kõnesolev asutis võetakse Haridusministeeriumi või selleks loodava sihtasutise ülalpidamisele ja hakatakse seda siis järk-järgult täiendama ja laiendama. Hoobilt suure asutise ellukutsumine oleks väga kulukas ja seoses suure riskiga, sest seesuguse asutise tegevuses tuleb väga palju arvestada kohalike oludega ja rahvuse hinge omapäraga, mis selgub alles vastaval alal tegutsedes kogemuste põhjal.

Ulatuslikumat tegevust saaks alata esijoonelise kutsevalikunõuande alal, mis toimub peamiselt sõnalise materjali ning vastavate ettekannete kaudu. Selleks oleks vaja vastava ettevalmistusega **kutsenõunik**.

3. Psühhotehnilise Instituudi järk-järgulise väljakujundamise kohta tuleks koostada projekt ühes vastava kulukalkulatsiooniga.

Järgmise sammuna pöördus Haridusminister novembris 1939.a. Vabariigi Valitsuse poole ettepanekuga, et Vabariigi Valitsus tunnustaks tarvilikuks Psühhotehnilise Instituudi asutamise ja lubaks Haridusministeeriumil asuda vastava seaduse eelnõu koostamisele. Ettepaneku põhjenduses mainitakse Instituudile üldjoontes järgmisi ülesandeid:

1. Kutsevaliku nõuande teostamine ja tarvilike õppekohtade leidmine kõigile alg- ja keskkooli lõpetajaile üleriiklikus ulatuses; see võimaldaks teostada ratsionaalset tööpuuduse vastu võitlemist ja kutsepoliitikat, juhtides noori nendele tööaladele, mis vajavad uusi tööjõude, hoides noori sattumast tööaladele, kus valitseb töötajate üleproduktioon, ühtlasi juhtides noori nendele produktiivsetele tööaladele, mis praegu on täidetud muulastega.

2. Kutsevaliku ja kutsevahetuse nõuanne vigastatuile.
3. Kutsesobivuse ekspertiisi teostamine tänapäeva teaduse – rakenduspsühholoogia tasemele vastava põhjalikkusega, sellega vastu tulles kõigile eraisikuile, ettevõtetele ja ametiasutustele, nagu: a) raudtee teenistusse, posti-telegraafi teenistusse, politsei teenistusse, sõidukite juhtimise jt aladele ametisse võtmisel; b) sõjaväes ohvitseride, lendurite, aviomotoristide kandidaatide valikul, tankistide, raadiotehnikute jne kohtadele määramisel ja allveelaevade meeskonna valikul.
4. Võimaluse piirides ratsionaalsete töömeetodite uurimine või sellele kaasaaitamine.
5. Võimaluse piirides ka rakenduspsühholoogiliste saavutuste rakendamine kasvatustöös koolis ja kodus üleriigilises ulatuses, uurides ühtlasi psühholoogiliselt kõiki raskeltkasvatatavate, kõnehäiretega, neurootiliste ja assotsiaalsete kalduvustega ja õppetöös mahajäävaid lapsi, nende juures esinevate häirete põhjuste kindlakstegemise ja kõrvaldamise eesmärgil.

Ratsionaliseerimise Komitee algatus.

Kuna kutsenõustamisprobleem pälvib tähelepanu eriti inimtöö ratsionaliseerimise seisukohalt, ei saanud praegune puudulik korraldus kutsenõustamise alal jääda samuti tähelepanuta Ratsionaliseerimise Komitee poolt. Möödunudtalvises esitises tööturuküsimuste alal Majandusministrile mainitakse muuhulgas ka kutsenõustamise parema korralduse vajadust.

Möödunud sügisel, ühenduses tööturukeskuse rajamise algatusega Ratsionaliseerimise Komitee poolt, tõsteti uuesti üles ka kutsenõustamise organisatsiooni reformimise küsimus. Ses suhtes lähema selguse muretsemiseks kutsus Ratsionaliseerimise Komitee Üldseksiooni juhataja kokku tööturukomisjoni laiendatud koosseisuga nõupidamise 20. XII 1939. Sellel nõupidamisel võeti vastu järgmised seisukohad:

1. Tööturuhäirete üheks põhjuseks on paljude isikute ebasobivus valitud kutsealale. Seda viga oleks võimalik vältida otstarbekalt korraldatud kutsenõuande abil.
2. Praegused omavalitsuslikud nõuandlad Tallinnas ja Tartus ei ole selle-

kohaste vahendite piiratuse tõttu suutelised rahuldavalt sooritama neile asetatud ülesandeid, eriti, mis puutub neile seaduslikult pealepandud kohustusisse.

3. Tuleb leida võimalusi kutsenõuande kättesaadavaks tegemiseks kõigile kodanikele ja käitisile võrdsel alusel.
Erilist tähelepanu tuleks pöörata algkooli lõpetanute juhtimisele sobivaile kutsealadele.
4. Eelmist arvestades osutub paratamatuks kutsenõustamise üleriikliku ajakohase korralduse loomine riiklikul algatusel. Kutsenõustamisel on vajalik töötada tihedas seoses tööturgu reguleerivate asutistega.
Kutsenõustamise ulatusliku reformi teostamiseni on tarvilik praegu töötavate kutsenõuandlate tegevuse avardamine ja töötingimuste parandamine. Ühtlasi tuleb asuda kutsenõustajate kaadri ette valmistamisele.
5. Kutsenõuande korralik funktsioneerimine on võimalik ainult siis, kui on rahuldavalt lahendatud ka finantsprobleem. Seepärast toimugu kutse-
nõuande arendamise kavade koostamine käsikäes finantseerimisprobleemide lahendamisega.
6. Kutsenõuande tegevuses tuleb pöörata enam tähelepanu ka kvantitatiiv-
sele kutsejuhtimisele üleriiklikus ulatuses.

Komitee aktsioon kutsenõustamisküsimuse lahendamiseks jätkub kusjuures püütakse ühtlustada seniseid reformitaotlusi ja kõigi asjasthuvitatud asutuste ning üksikute ühisel toetusel leida teid võimalikult vähe riigikassat koormavate, kuid siiski küllalt teovõimsate kutsenõustamisasutiste väljakujundamiseks.

TEE ELLU

Jevgeni Krieger
NÕUKOGUDE KOOL, 1940

Nõukogude noorte elus, kes lõpetavad keskkooli, on tähelepanndav ja tähtis päev. “Avatud uste päev”.

Sel päeval otsegu avanevad uksed nende tulevikku. Noored inimesed saavad võimaluse tunda selle elukutse meeldivaid külgi, millele nad tahavad end pühendada, ja teha lõpliku valiku. Nad tajuvad reaalselt, mis tähendab olla insener või arst, agronoom või matemaatik, bioloog või astronoom.

Selles pole midagi fantastilist. Kõik seletub üsna lihtsalt. Teatades oma “avatud uste päevast”, kutsub see või teine kõrgem õppeasutus noormehi ja tütarlapsi külastama oma laboratooriume, kabinette, töökodasid, astuma oma “kõige pühamasse paika”, kuhu harilikul ajal on ligipääs avatud ainult professoreile ja üliõpilasile. Maksu selle eest ei võeta mingisugust. Vaja vaid head tahet. Õpilasi võetakse vastu kui täielisi auvõõraid. Instituudi lävel on neid vastu võtmas silmapaistvad teadusemehed, akadeemikud, professorid. Sel päeval nad annavad end täielikult kooliõpilaste teenistusse.

”Tere tulemast!” ütlevad nad noortele. “Olge avameelsed, ütclge, mis teid kõige rohkem huvitab. Me näitame teile kõike, mille poolest meie instituut on rikas, ja mis tal on väärtuslikku pakkuda.”

Õpilased satuvad kohe keset riigi intensiivse teadusliku töö keskkoha. Nad astuvad küsimuste ning probleemide ringi, milledega tegutseb Nõukogude ja ülemaailmne teadus. Nad tõusevad kõrgustiku tipule, kust avaneb suurepärase panoraama hiiglaslike tööde alal, mis maakera ümber moodustavad ja loodusjõud alistavad inimese tahte.

Seletades selle või teise elukutse tähtsust ja tegelikku sisu, näitavad teadlased kaartidel ja joonistel, kuidas kõrbesse ehitatakse raudteid, kuidas tunneleid puuritakse läbi mägede, kuidas luuakse vedureid, kuidas dokkides valmis kerkivad suured ja väikesed laevad. Nooruki alles ebamäärane, romantiline püüd mingi talle ammu meeldima hakanud elukutse vastu saab nüüd kindlama

aluse. Kui ta unistab autode loojaks saamisest, viiakse ta laboratooriumi, kus ta näeb masina üksikosi ja saab ettekujutuse tehnoloogilise protsessi eri staadiumest. Kui ta kavatseb saada agronoomiks, siis professorid viivad ta imepärasesse moonduste maailma, kus Darwini, geniaalse iseõppija Mitsurini ja akadeemik Lõssenko järelkäijad loovad uusi taimede liike, ristsugutavad kultuure, mis asuvad maakera eri osades, muudavad maad õitsvaks paradiisiks.

“Sa võid teha sedasama, sa jätkad suurte meeste tööd, kui sa hästi õpid,” ütlevad noorukile hallijuukselised professorid. “Vali endale julgesti tee ellu. Tuhanded teed on avatud teie ees. Astu sellele teele, mis viib sind kaugemale kui teised.”

Retke oma tulevikku teevad iga aasta sajad ja tuhanded Nõukogude kooliõpilased. See on saanud traditsiooniks. Käesoleva aasta kevade algul meelitas “Avatud uste päev” Moskva Stalini-nimelises inseneride-instituudis kokku umbes kolmsada keskkooli-abiturienti. Instituudi kabinetid, laboratooriumid, töökojad olid neist tulvil täis. Suurimat huvi äratasid noortes järgmised kabinetid: teede-ehituse kabinet, kus käima pandi raudteeliinide labürint semafooridega, nooltega ja dispetšeri kontrollseadmetega, sidekabineti hüdrauliline kabinet ja maa-aluste raudteede ning tunnelite kabinet – see romantiliselt häälestatud õpilaste unistuste piir, kes janunevad erakorralist. Siin erakorraline muutub harilikuks. Instituudi külastamine, keskustelu professoritega aitas paljudel abiturientidel teha sel päeval lõpliku otsuse. Nad andsid sooviavalduse vastuvõtuks instituuti.

Teaduskondade dekaanid, õppetoolide juhatajad ning õppejõud võtsid noori vastu ka ühes teises instituudis – Baumani-nimelises mehaanika-masinate-ehituse instituudis. Vastuvõtukomisjoni liikmed andsid noorukitele ja neidudele üksikasjalisi seletusi vastuvõtu tingimustest instituuti ja iga teaduskonna erilaadist. Instituudi ühiskondlikud organisatsioonid avaldasid sel päeval oma ajalehe “Udarnik” erinumbri. Selle veergudel jutustati instituudi ajalugu, mis on kõige vanem tehniline kool ja mille iga on kestnud üle saja aasta. Noored said siin teada, et Nõukogude valitsuse aastail on instituudi lõpetanud umbes 8000 inseneri-mehaanikut, ja et siin saavad oma ettevalmistuse eriteadlased tehnika kõige erisugusemailt aladelt.

Huvitavaid ja kaasakiskuvaid kõnelusi peeti noortega kõigis teaduskondades –

mehaanilis-tehnoloogilises, täpse mehaanika ja optika, soojus- ja hüdrauliliste masinate, artilleeria-, soomustankide- ja sõjamoona-osakondades. Laboratooriumides pandi käima keerulisi masinaid ja seadmeid. Rühm õpilasi salknes õues tõelise tanki kõrval. Enne oli seda ainult eemalt nähtud. Siin oli igäühel võimalus ronida kabiini, tundma õppida selle liikuva kindluse juhtimise süsteemi, aru saada tanki töötamise põhimõttest.

Vaja ütelda, et mitmed instituudi neljasajast küllastajast rõõmustasid professoreid sellega, et täpselt teadsid, mida nad tahavad. Selles tuli nähtavale kooli hea mõju. Kaks naisõpilast, Inna Drozdova ja Tanja Obuhhova, palusid kohe end viia metallide ratsionaalse väljatöötamise laboratooriumi. Nad jälgisid huviga kiirekäigulise treipingi tööd.

“Me kavatseme saada insenerideks-treipingiehitajaiks,” ütlesid nad lõppeks. Galina Antipenkova avaldas oma soove veel selgejoonelisemalt:

“Mind huvitavad külmutusmasinad.”

Grigori Kaufman, kes oli tulnud otse oma kooli lõpp-piduõhtult, väljendas niisama kindla teadlikkusega oma soovi:

“Täpne mehaanika ja optika!”

Laialdased eelteadmised teaduse ja tehnika küsimustes noorte inimeste juures ei hämmasta professoreid. Professorid teavad, et noorte jaoks antakse Nõukogude Liidus välja oivalisi teaduslik-populaarseid ajakirju, Pioneeride Paleedes ehitatakse leiutajate kabinetid, lastelinnades, mida luuakse kultuuri ja puhkuse parkide territooriumil, teostavad oma projekte noored raadioamatöörid, lennuki-mudellistid, väikeste laevade, autode, vedurite ehitajad, andekad muusikud ja maalikunstnikud.

“Kelleks saada, mis teed ellu minna?” – seda küsimust, mis noorsoole on nii raskesti lahendatav teistes maades, on Nõukogude noortel võimalik lahendada kiiresti ja täie lootusega edule, kui aga on võimeid ja töötahet. Nõudmine spetsialistide järele kõigil teadmiste, kultuuri, tehnika aladel on Nõukogude Liidus hiiglasuur ja kasvab iga aastaga. Tarvitseb vaid mainida, et viimase kümne aasta

kestel suurenes kõrgemate õppeasutuste arv 150-st 714-ni. Iga aasta lasevad Nõukogude instituudid ja ülikoolid välja 110 000 eriteadlast. Iga aasta! Kas seda on palju või vähe? Sellele küsimusele aitab vastata tööministri teadaanne Inglise parlamendis: kogu Inglismaal töötab ainult 80 000 kõrgema haridusega spetsialisti.

Hiljuti kogunes 1200 Moskva keskkooli-lõpetajat Polütehnilisse Muuseumisse kutsenõuande saamise otstarbel. Suures auditooriumis esines neile kirjanik Leo Kassil. Ta jutustas palju huvitavaid asju oma noortele sõpradele, kuid üks episood ta kohtamistest ja reisidest jäi eriti hästi meelde:

“Mäletan, kuidas ühe piiräärse riigi linnas väikses kaupluses kõhnuke noor äriteenija-müüja sai teada, et me oleme Nõukogude maalt. Vihmakuubi meie ette letile ladudes ja ühtelugu ümber vaadates ütles ta, palavikuliselt huuli keelega niisutades:

“Jah, mis elu see siin minul on! Ma näen selle käiku tänasest kuni lõpuni. See ei saa kaugemale kui selle puldini seal, kui mind peremees enne minema ei kihuta ja kui vanem sell sureb (tal olevat maohaavad), – siis mind arvatavasti määratakse tema kohale. Jah, see on kõik... Kuni selle puldini seal, kaks ja pool meetrit.”

Kummaline ja õudne oli kuulda seda juttu auditooriumisse kogunenud noormeestel ja tütarlastel.

Sealsamas aga muuseumis vestlesid nendega pealinna 57 kõrgema õppeasutuse esindajad. Vanim muuseumi kaastööline seltsimees Ljutenskov, kes juba aastal 1900 oli saanud inseneridiplomi, jagas noorsoole oma kogemusi, demonstreeris fanaatilise innuga Dneprogesi mudeleid, kõneles elektrisajandist, inimese piiramatust võimust pimedate loodusejõudude üle.

“Eks ole huvitav osa võtta sellest tööst! Eks ole huvitav inseneri-energeetiku elukutse!”

Üleskutsega jätkata oma haridust esinevad noorte ees kõige silmapaistvamad riigitegelased. Ühes Moskva rajoonis ilmus vanemate klasside õpilaste nõupidamisele ei keegi vähem kui RSFSR hariduse rahvakomissar V. P. Potjomkin.

“Katsuge endid läbi, saage teadlikuks oma võimetest,” soovitas rahvakomissar

õpilastele, “kuulake oma õpetajate ja vanemate nõu, ja siis alles otsustage, mil erialal tahate hakata töötama ja kus te suudate kodumaale suurimat kasu tuua.”

Ta küsis:

“Kas võib teie peale loota, seltsimehed abituriendid? Kas võib loota, et eksamite tulemused saavad olema niisugused, nagu partei ja valitsus teilt nõuavad, so et need saavad olema väga head?”

Ja saal vastas üksmeelselt:

“Jah, võib küll!”

Kas nad võisid vastata teisiti, kui nad – poisid ja tüdrukud – teadsid, et kogu maa ja selle juhid ootavad neilt edusamme õpinguis, vägitegusid tulevases loovas töös? Stalini Konstitutsioon mõnab igale kodanikule õiguse hariduse saamiseks. See on seadus. Keskkoolis on õppimine kohustuslik ja iseenesestmõistetavalt tasuta. Kõrgemais õppeasutustes üliõpilased mitte ainult ei õpi tasuta, vaid saavad veel stipendiumi, mis aitab neil katta kõik elutarvidused. Peale selle möödunud aastal määras Nõukogude Liidu Rahvakomissaride Nõukogu Stalini 60-aastaseks saamise tähistamiseks kõrgemate õppeasutuste silmapaistvalt tublidele õpilastele mitusada Stalini-nimelist stipendiumi 500 kuni 1000 rubla ulatuses kuus. Samal ajal asutati ka Stalini-nimelised auhinnad, 25 000 kuni 100 000 rubla suuruses igaiüks, eriti heade tööde eest teaduse ja kunsti aladel.

Käesoleval aastal määratakse hariduse peale 23 miljardit ja 195 miljonit rubla. Terve armee üliõpilasi õpib Nõukogude kõrgemais õppeasutustes – 600 000 isikut! Juba ainsais RSFSR-i kõrgemais õppeasutustes ja akadeemias õpib 360 000 inimest – seega rohkem kui kõigis Lääne-Euroopa riikide kõrgemais õppeasutustes ühtekokku.

Nõukogude noormeeste ja neidude ees avaneb avar tee ellu.

TÖÖ EI OLE VALIK MITTE TUNNIKS EGA PÄEVAKS, VAID KOGU ELUKS

L. Rattassep

Tartu III Keskkooli XI b klassi juhataja

EDASI, 1960

Veel mõned kuud, ja abiturientid seisavad elukutse valiku ees. Senise üldharidusliku keskkooli üheks puuduseks oli see, et ta valmistas noori ette ainult kõrgematesse koolidesse või mõnedesse eri-keskõppeasutustesse astumiseks.

Paljud õpilased ei tea kooli lõpetades tihtilugu, mida teha. Minnakse seda eriala õppima, mida sõber või sõbratargi, sinna, kuhu soovivad sugulased jne. Vaevalt, et sellistest inimestest saavad hiljem töötajad, kes oma elukutset armastavad. Nii algavad pettumused.

Seepärast on eriti tähtsad partei ja valitsuse otsused haridussüsteemi reorganiseerimise kohta. Töökeskkoolides on õpilastel võimalik omandada väga mitmesuguseid elukutseid. Muidugi mõista ei võta see ära kõrgemates koolides edasiõppimise võimalust. Tööstaaži nõutavus kõrgemasse kooli astumisel likvideerib nii mõnegi ebaõnnestumise elukutse valikul. Seni aga, kui me pole veel täielikult üle läinud uuele haridussüsteemile, peavad elukutse valikut suunama pedagoogid. Peatun sellel, kuidas Tartu III Keskkooli õpetajad on seda teinud ja teevad.

Põhiline ettevalmistus elukutse valikuks mis tahes erialal antakse tööarmastuse kasvatamisega juba maast-madalast iga tund, iga päev. Iseteenindamise sisetoomisel koolidesse möödunud õppeaastast ei peetudki silmas mingit majanduslikku efekti, vaid kasvatuslikku külge. Õpilased on remontinud klassiruumi, ehitanud spordiväljakut jm. Huviga ootavad nad veerandi lõppu, et teada saada hinnet ühiskondlikult kasuliku töö eest. Kui varem paljud õpilased suviti ei töötanud ja oli raskusi eale kohase töö saamisega, siis 1959. a. suvel leidis igauks kooli ja haridusosakonna abiga endale sobiva töökoha. Kolhoosilaager, mille III Keskkool Kingissepa-nim. kolhoosis organiseeris, võitis õpilaste hulgas suure poolehoidu ning nende palvel tuli planeeritud ajale veelgi mõned nädalad juurde lisada. Põllutöö meeldis kõigile. Paljud praegused abiturientid töötasid suvel väga kohusetundlikult ja õige erinevatel aladel: kolhoosides, sovhoosides,

kauplustes, raudteel, metsatööl, ehitusplatsil, lasteaias, aiandites jm. Paljudel aitab suvine töö kergendada elukutse valikut. Näiteks üks õpilane, kes pärineb linnast, aga suvel töötas kolhoosis, on juba otsustanud agronoomi elukutse kasuks, soovides jätkata õpinguid EPA Agronoomiateaduskonnas. Kahe kuuga teenis ta kolhoosis välja 84 normipäeva. Need tütarlapsed, kes töötasid kaubandusvalitsuses, kavatsevad edasi õppida Tallinna Kaubandustehnikumis. Üks abiturient, kooli komsomolikomitee liige, tegutseb juba mitmendat aastat ajalehe kirja-saatjana. Temalgi on elukutse valik selgunud – hakata ajakirjanikuks. Kuid siiski, paljud ei tea veel, millisele tööle nad soovivad siirduda.

Lähemal ajal tulevad kooli esinema Miina Härma nim. kolhoosi esimees sm. Korts ja Tartu Rajooni TSN Täitevkomitee esimees sm. Raag, kes räägivad, milline tööpõld ootab noori kolhoosides ja sovhoosides. Töövõimalusi Tartu tehastes tutvustasime ekskursioonidel sinna ja kohtumistel eesrindlike töötajatega, kommunistliku töö brigaadi liikmetega. Tahame paluda endale külla tehase “Võit” kommunistliku töö brigaadi liikmeid, töötajaid kammivabrikust, aparaaditehasest, trükikäitisest jm, et nad tutvustaksid meile oma eriala.

Eesti Põllumajanduse Akadeemia ja Tartu Riikliku Ülikooli esindajad tulevad vestlema nendes õppeasutustes omandavatest erialadest, vastuvõtutingimustest, vajadusest töötada mõned aastad enne kõrgemasse kooli astumist. Viimast saab illustreerida rohkete näidetega, kuidas töölisnoored jätkavad edukalt õpinguid kõrgemates koolides pärast paariaastast ja isegi kauemat töötamist.

Lähemal ajal toimub näiteks üheteistkümnendates klassides klassijuhatajatund, kus arutatakse elukutse õige valiku tähtsust. Kasutatakse rohket illustreerivat materjali. Oma kogemusi jagavad teistele need õpilased, kes suvel töötasid kauplustes, raudteel, lasteaias ja meteoroloogia alal. Näiteid tuuakse ka kirjandusest, näiteks Koptjajeva “Ivan Ivanovitši”, Rollandi “Colas Breugnoni” ja Kuznetsovi “Legendi järje” põhjal. Neist teostest õhkub armastust töö, valitud eriala vastu.

KUTSEORIENTATSIOONI JUHENDI RAKENDAMINE ÜLDHARIDUSLIKUS KOOLIS

Kalju Saks
Aimi Sukamägi
NÕUKOGUDE KOOL, 1971

Üldharidusliku kooli üks ülesandeid on noorsugu ette valmistada elukutse teadlikuks valikuks. Tegelik elu ja sellekohased teaduslikud uurimused näitavad, et õpilastel on suuri raskusi koha leidmisega ühiskondlikus tööjaotuses, kus nad võiksid täielikult välja arendada ja anda ühiskonnale oma jõu ning võimed.

Peamised puudused õpilaste kutseorientatsioonis on olnud järjekestvusetus ja meetoodika nõrkus. Õpilased tunnevad elukutseid vähe ja pealiskaudselt. Elukutsete tuntavusest aga sõltub suurel määral nende valitavus, prestiiž, väärtushinded ning hiljem rahulolu valitud tööga. Samuti ei tunne õpilased tööjõu vajadust rahvamajanduses.

Nõrk on enesetundmine ja -analüüs. Seda tõendab see, et õpilased ei pääse valitud kooli tervislikel põhjustel, samuti nagu seegi, et hiljem langetakse koolist välja oma võimete ja teiste isiksuse omaduste ülehindamise tõttu. Elukutsevalikuks ettevalmistamise puudulikkus avaldub ka kaadri volavuses.

Et parandada kutseorientatsiooni alast tööd üldhariduslikes koolides, on antud välja üldhariduslike koolide õpilaste kutseorientatsiooni juhend (Eesti NSV haridusministri käskkiri 25. jaanuarist 1971). Juhend sisaldab ka kutseorientatsiooni erikursuse programmi. Ettevalmistamisel on meetoodiline kiri, mis aitab programmi praktikas rakendada. Kuidas planeerida tööd, mida tuleks teha meetoodilise kirja ilmumiseni, sellele peab anda vastuse käesolev artikkel.

Põhijoontes tuleks töö planeerimisel aluseks võtta programm, kuid see ei piira õpetajate tegevust. Kõigepealt peab iga pedagoog meeles pidama, et elukutsevalik on iga noore, iga inimese üks olulisem samm elus ning iga inimene on huvitatud eelkõige sellest ise. Seetõttu peaks tööplaani lõplikul väljatöötamisel iga klass tervikuna võtma sellest aktiivselt osa. Kuna eelmistel õppeaastatel oli kutseorientatsioon koolides organiseeritud erinevalt või puudus süsteem ja järjekestvus, võib vanemates klassides vajaduse korral käsitleda teemasid, mis programmi järgi kuuluvad noorematesse klassidesse, kuid ei ole nende klasside

õpilastega veel läbi võetud.

Keskkooli vanemad klassid moodustavad omaette tsükli mitmetel põhjustel. Esiteks on 4. – 8. klassis kutseorientatsioon jõudnud teatava lõpuni, mida tähistab kutsevalik. Suur osa õpilasi on teinud valiku nelja võimaliku valikuvariandi vahel, olgu see siis õpingute jätkamine üldhariduslikus koolis, kutsekeskkoolis, kutsekoolis, tehnikumis või üksikutel juhtudel väljaõpe tootmises. Seega on teine arvestatav faktor õpilaste koosseisu muutumine. Keskkooli 9. klassis jätkavad õppimist noored, kes on kindlalt otsustanud omandada elukutsed, niis nõuavad kõrgemat haridust, kuid ka need noored, kes ei suutnud valikut teha või ei saanud konkursil sisse tehnikumidesse.

9. klassid on ümber komplekteeritud õpilaste lahkumise ja eriklasside moodustamise tõttu. Sageli on ametisse astunud uus klassijuhataja, kes õpilasi ei tunne. Kolmas oluline tegur kutseorientatsioonis on õpilaste vanus. Vanema kooliea õpilane on võimeline abstraheerima, üldistama. Ta vajab abi enesekasvatuses, kuna on suuteline ise arendama oma võimeid ja ennast aktiivselt kasvatama.

Kutseorientatsiooni kursus 9. – 11. klassini teataval määral kordab varem käsitletud probleeme, kuid tunduvalt kõrgemal, teadlikumal tasemel. Kutsesuunitluses tuleks klassijuhatajatel silmas pidada, et ainult umbes pool keskkoolilõpetanute kontingendist saab õpinguid jätkata kõrgema kooli statsionaaris. Rahvamajanduses on suur vajadus kõrgelt kvalifitseeritud keskkooliõpetajate oskustöölise järele. Samal ajal langeb suur hulk 9. – 11. kl. õpilasi koolist välja. Üleminekul üldisele keskkooliõpetajale ei või lubada õpilaste väljalangevust õppeaasta vältel, sel ajal puuduvad neil edasiõppimise võimalused.

Mitte küllalt läbimõeldud on kutseorientatsioon eriklassides. Kuigi eriklassides on teatud õppeainete laiendatud kursus mõeldud ettevalmistusena edasiõppimiseks vastaval alal kõrgemas koolis, peavad õpetajad arvestama, et kõik eriklasside lõpetanud ei lähe samal erialal edasi õppima. Isegi kõik ei astu või ei pääse sisse kõrgemasse õppeasutusse. Tundub, et ei ole millegagi põhjendatud näiteks võõrkeele erikooli õpilaste eemalejäämine ekskursioonidest tehastesse. Teiselt poolt on ilmselt kõige otstarbekam välja töötada iga eriklassi jaoks diferentseeritud kutseorientatsiooni programm, mis rohkem arvestaks selles klassis antavale ettevalmistusele vastavaid kutsevaliku võimalusi.

8-klassilises koolis pannakse suurt rõhku kutseinformatsioonile, kuid see ei tähenda, et vanemates klassides poleks vajadust selle järele. Tuleb tegelda niihästi elukutsete tutvustamise kui ka nende omandamise võimaluste tundmaõpetamisega. Soovitud elukutseid õpitakse lähemalt tundma individuaalselt või rühmiti sellekohase skeemi järgi. Vanemates klassides on suurem tähtsus sellistel meetoditel, nagu iseseisev töö kirjandusega, referaadid ja praktiline tutvumine elukutsetega tootmistööl koolivaheaegadel.

Tähtis ülesanne keskkooli vanemates klassides on arendada eneseanalüüsi ja -kasvatust, mis on olulised välja selgitamiseks ja kujundamiseks kavatsetavaks elukutseks vajalikke omadusi.

Õpilast tuleb seada ka vajaduse ette analüüsida maailmavaatelisi probleeme. Noor sageli ei oska aimatagi erinevaid suhtumisi ega ole kunagi otseselt analüüsinud oma suhtumist niisugustesse kutseorientatsiooniga seotud probleemidesse, nagu elus edasijõudmise tähtsus, edasijõudmise vahendid ja põhimõtted, hinnang õppimise ja töö tähtsusele, üldine ellusuhtumine jne. Kasutades küsimustikke, milles on antud erinevad valikuvariandid, võidakse saada ühtlasi materjali dispuutideks. Õpilasi panevad mõtlema, vastandama, vaidlema, otsustama niisugused teemad nagu "Kutsumusest elus", "Kuidas hinnata karjääri?", "Kommunism ja töö" jt. Dispuudi teemadeks võivad olla ka praktilisemad teemad, nagu "Kas inimene peab oskama üht või mitut eriala?", "Kas on olemas meeste ja naiste kutsealad?" jne.

Oma ellusuhtumise ja kutsevaliku analüüsile viib kirjandi kirjutamine, mille valikteemad võiksid olla:

Töö on inimese õnn.

Elukutsevalik – keeruline probleem.

Kuidas ma ette kujutan oma tulevast elukutset?

Kelleks ma saan 10 aasta pärast?

Minu kohtumine klassikaaslastega 15 aasta pärast.

Tööplaani koostamisel võiks programmis esitatud teemasid jaotada järgmise näidise järgi:

4. klass

1. Huvi äratamine elukutsete tundmaõppimise vastu. Mitmesuguste elukutsete vajalikkus ühiskonnale. Erinevad tööliigid.
2. Oma vanemate elukutsete tundmaõppimine (ekskursioon).

5. klass

3. Töö on kogu ühiskonna alus. (Austuse ja armastuse kasvatamine töö ja tööinimese vastu. Huvi kasvatamine kutsete, eriti tööliskutsete vastu.) Elukutse mõiste. Kutsevaliku mõiste. Elukutsete arvukus. Kutsete klassifikatsiooni tutvustamine üldkujul.
4. - 5. Kaasõpilaste vanemate elukutsete tundmaõppimine (ekskursioonid).
6. Ekskursioonimuljete üldistamine (vestlus, referaadid, näitlike materjalide eksponeerimine jne).

6. klass

7. Harrastused ja huvid. Huvide ja oskuste kujundamine ning arendamine. Harrastuste osa noorukil ja täiskasvanul. Kutsehuvid, nende muutumine seoses eaga.

Huvide testi täitmine.
8. Kutsete meeldivus. Kutsevalik enne ja nüüd. Mida on vaja kutsest teada? Kutsete kohta vajalike andmete saamine. Filmi vaatamine mõne kutseala töö kohta.

Ekskursiooniks ettevalmistumine.
9. Ekskursioonid kodulinnas või kodurajoonis vajalikumate elukutsete tundmaõppimiseks (vastavalt koolisisesele plaanile).
10. Huvide testi tulemused ja võrdlemine rahvamajanduse põhisuundadega. Ekskursioonimuljete üldistamine (vestlus, referaadid, näitlike materjalide eksponeerimine). Tundmaõpitud elukutsete teenistusalased perspektiivid.

7. klass

11. Võimed. Võimete analüüs (võimaluse korral testide kasutamine) ja arendamine. Vead kutsevalikul. Elutee kavandamine. Ekskursiooniks ettevalmistumine.
- 12.-13. Ekskursioonid kodulinnas või kodurajoonis vajalikumate elukutsete tundmaõppimiseks (vastavalt koolisisesele plaanile). Töötajate elulugude tundmaõppimine.
14. Kooli valik pärast 8. klassi lõpetamist kui elutee kavandamise ja kutsevaliku üks etapp. Hariduse, eriti üldise keskhariduse tähtsus kaasajal ja tulevikuühiskonnas. Ekskursioonimuljete üldistamine (vestlus, referaadid, näitlike vahendite eksponeerimine).

8. klass

15. Töö osa inimese elus erinevates ühiskondlikes formatsioonides. Kutsete muutumine seoses tehnilise progressiga ja üldharidusliku ettevalmistuse tõusuga.
16. Ekskursioon eespool nimetatud teema avamiseks ja elukutsete tundmaõppimiseks.
17. Rahvastiku kutsealane jagunemine, selle tundmaõppimine.
18. Tähtsad ja vähem tähtsad valikud elus. Kutsevaliku etapid. Huvide ja võimete testide kordamine.
19. Huvide ja võimete testide tulemuste analüüs ja arutelu ning võrdlemine eelmiste tulemustega. Edasiõppimise võimaluste tutvustamine.
20. Kohtumine mõne õppeasutuse esindajaga.
- 21.-22. Ekskursioonid kutsekooli, kutsekeskkooli või tehnikumi.
23. Tootmise juhtimise ja töö tasustamisepõhimõtted. Noorte tööseadusandlus.
24. Ekskursioon ettevõttesse.

9. klass

25. Tööga rahulolu. Põhitegurid, mis tagavad tööga rahulolu ja mis põhjustavad rahulolematuse. Ekskursioonideks ettevalmistumine.
- 26.-27. Ekskursioonid asutustesse, ettevõtetesse, tööstustesse.
28. Ekskursioonimuljete üldistamine (vestlus, referaadid, näitlike materjalide eksponeerimine). Eneseanalüüs ja enesekasvatus.

10. klass

29. Kodulinna või kodurajooni tähtsamad tööstusettevõtted ja asutused, nende toodang, põhitegevus, töötajate arv, struktuur. Rahvamajanduses töötajate koosseisu struktuur.
- 30.-31. Ekskursioonid tööstustesse, asutustesse.
32. Dispuut.

11. klass

33. K. Marxi kirjand "Nooruki mõtisklusi elukutse valikul" (kirjand).
34. Õpilaste kirjandite sisuline analüüs.
- 35.-36. Ekskursioonid asutustesse, tööstustesse.
37. Ekskursioonimuljete üldistamine. Rahvamajanduse ja rahvamajanduses töötava kaadri struktuuriga tutvumine. Kaadrivajadus.
38. Kutsevaliku etapid. Edasiõppimise võimalustega tutvumine.
- 39.-40. Ekskursioonid õppeasutustesse.
- 41.-42. Kohtumised varasemate lõpetajatega, koolide esindajatega.

Kutseorientatsiooni alast tööd koolis või klassis (arvestades praegust olukorda) on sobiv alustada ankeediga, mille võib sisse juhatada järgmiste sõnadega:

“Kaheksandas (üheteistkümnendas) klassis seisab iga õpilane probleemi ees, kuhu

minna edasi õppima, kelleks saada? Kas minna keskkooli, tehnikumi, kutsekeskkooli, kutsekooli (kõrgemasse kooli, tehnikakooli, tehnikumi)? Et teha otsus põhjendatult, on vaja teada ja tunda tervet hulka probleeme, mille põhiolemus on toodud küsimustikus.”

KÜSIMUSTIK

1. Perekonna-, ees- ja isanimi
2. Kool ja klass
3. Missugused õppeained meeldivad Sulle kõige enam?
4. Miks?
5. Missuguseid õppeained omandad Sa kõige kiiremini?
6. Missugused õppeained valmistavad Sulle kõige enam raskusi?
7. Miks?
8. Kui kaua valmistad Sa koduseid ülesandeid?
9. Millega Sa kõige meelsamini tegeled vabal ajal?
10. Missugustest huvialaringidest (erikoolid) Sa osa võtad?
 - a) koolis
 - b) väljaspool kooli
11. Missuguseid ühiskondlikke ülesandeid täidad Sa koolis?
12. Missugust elukutset Sa ei valiks mingil tingimusel?
13. Miks?
14. Missugust elukutset Sa sooviksid omandada?

15. Miks?
16. Mis selles elukutses Sind kõige enam huvitab?
17. Kirjelda tööd, mida sel kutsealal tuleb teha
18. Millised on tööolud (töökoha asukoht, tööaeg, koos töötavate inimeste arv)?
19. Kui palju (arvuliselt) töötab sel kutsealal töötajaid (ligikaudu) vabariigis?
20. Kas sel kutsealal on töötajate puudus või üleküllus? Kas töötajate hulk suureneb või väheneb?
21. Kas Sa tead, kui suur on palk soovitud kutsealal? (Märgi summa rublades.)
22. Kas sel kutsealal on tüki- või ajatöötasu?
23. Kas on võimalik kvalifikatsiooni tõsta ja kuidas?
24. Millistes koolides saab omandada seda eriala?
25. Kus leiab soovitud elukutse rakendamist (nimetada asutus, ettevõtte)?
26. Kas sel alal eelistatakse nais- või meestöötajaid?
27. Milliseid omadusi ja võimeid nõuab soovitud elukutse? Kas Sa arvad, et Sinul on neid piisavalt?
28. Kas Sinu tervislik seisund vastab Sinu arvates valitud elukutse nõuetele?
29. Kust Sa said informatsiooni selle elukutse kohta?

30. Kus Sa kavatsed jätkata õpinguid pärast kooli lõpetamist? (Kirjutada kool ja eriala.)
31. Mida Sa hakkad tegema, kui Sul ei õnnestu pääseda valitud õppeasutusse?
32. Kas Sa oled põhjalikumalt tutvunud ka teiste elukutsetega ja missugustega?
33. Kuidas suhtuvad vanemad Sinu kavatsustesse?
- Kuupäev
- Allkiri

Neljanda, viienda ja kuuenda klassi õpilastel on soovitav lasta tutvuda küsimustikuga ja lasta ühel õpilasel see ette lugeda. Õpilased veenduvad peagi, et enamikule küsimustest ei ole nad suutelised vastama. Seetõttu on ka arusaadav, et tuleb nende küsimustega tegelema hakata.

Alates seitsmendast klassist on sobiv küsimustik täita. Vastamiseks ei kulu tervet klassijuhatajatundi. Osa ajast tuleb kasutada jooksvate küsimuste arutamiseks ja jätkata kutsevaliku küsimusi järgmises tunnis. Selleks ajaks on tehtud kokkuvõtted ankeetidest ning klassijuhataja tutvustab andmeid õpilastele.

Õpilaste hulgas korraldatud uuringud näitavad, et noorte teadmised elukutsetest on puudulikud ja kutsehuvid ühekülgsed. Võib eeldada, et ka küsimustiku tulemused on samasugused.

Ankeetidest saadud andmed, tegelik elu ja mõningate uurimuste tulemused peaksid õpilastele näitama kutsevalikuga tegelemise vajalikkust. Selles tunnis tuleks koostada ka kutseorientatsiooni alase töö plaan.

Kui õpetajatel on raskusi kutsevaliku küsimuste käsitlemisel koolis, siis kuni meetoodilise kirja ilmumiseni on otstarbekas osa tunde kasutada elukutsete

tundmaõppimiseks ekskursioonidel. Kutseorientatsiooni alaste ekskursioonide korraldamise seisukohad on toodud artiklis “Kutseinformatsiooni vormid ja meetodid” (“Nõukogude Kool” 1971, nr. 8, lk. 588 – 593). Käesolevas artiklis anname põhiküsimused elukutsete tundmaõppimiseks, mida on vaja õpilastele enne ekskursiooni tutvustada. 4. ja 5. klassis peaksid need olema küllalt lihtsad, näiteks:

1. Kutse ühiskondlik-majanduslik tähtsus.
2. Millistes asutustes, ettevõtetes leiab kutse rakendamist?
3. Mida kutsealal tehakse, missugused on tööalased kohustused?
4. Missugused on töötingimused (sisemine või väline töö, töötamine üksinda või grupitöö, vahetused jne)?
5. Mis annab selles töös rahuldust ja rõõmu, missugused on raskused?
6. Missugust üldharidust ja eriharidust kutse nõuab?
7. Kui palju on kutsealal töötajaid?

Alates 6. klassist on sobiv rakendada järgmist kutsete tutvustamise skeemi:

1. Kutse üldine iseloomustus.

- Missugune on kutse ühiskondlik-majanduslik tähtsus?
- Milline on kutse ajalugu?
- Missugusteks spetsiaalsusteks jaguneb kutse?
- Millistes asutustes, ettevõtetes leiab kutse rakendamist?

2. Kutsealal tehtav töö.

Töötaja tegevus ja tööalased kohustused.

- Missugustest tööülesannetest koosneb töö? Näiteks õmbleja õmbleb kleite ning sooritab mitmesuguseid töövõtteid: traageldab, õmbleb masinal või käsitsi, triigib, pressib.

Tööasend.

- Missuguses asendis töötatakse: seistes, istudes, küürutades või kõndides?

Töö täpsus.

- Kas töö on ligilähedane, täpne või väga täpne?

Töövahendid.

- Kas tööd tehakse ainult kätega või kasutatakse mingit tööriista, masinat, mehhanismi?

Töödeldav materjal.

- Missugune on töödeldav materjal? Metall, puu, riie või muu.

Töö inimestega

- Paljude kutsete puhul tuleb teha tööd inimestega: haigepõetaja, õpetaja, arst, jurist jt.

Toodang.

- Mis on töö tulemus? Mõnikord on töö tulemus ese – king, palitu või saavutatud muutus – küntud põld, puhas tuba. Õpetaja, arsti, direktori töö ei ole alati käega katsutavat tulemust.

3. Töö organisatoorne külg.

- Kas esineb individuaalne või grupiviisiline töö?

4. Kutse tööolud.

Töökoht.

- Kas töötada tuleb ruumis või väljas?
- Kas töö toimub külmas, kuumas või järskudes üleminekutes ühelt teisele?
- Kas esineb müra ja vibratsiooni?
- Missugune on valgustus ja ventilatsioon?

- Missugune on mehhaaniliste vigastuste, elektrilöögi-, tule- ja plahvatus oht?
- Kas töötaja puutub kokku kemikaalidega?
- Kas töö on tervistkahjustav?
- Kas tuleb töötada kõrgustes?

Tööaeg.

- Missugune on tööpäeva (vahetuse) pikkus?
- Kas töö toimub päeval, öösel või vahetustega?
- Kas töö on pidev või hooajaline?

Inimestevahelised suhted töös.

- Kas tööd tehakse üksi või koos teiste inimestega?
- Kui suur on vahetult koos töötavate inimeste arv?
- Kas töö on seotud teiste juhtimisega?

5. Mida kutse tegijalt nõuab?

- Kehalised e. füüsilised eeldused, võimed ja teised isiksuse omadused.

6. Ökonoomiline informatsioon.

Töötajate arv kutsealal.

- Kui palju töötab antud kutsealal inimesi vabariigis, kodurajoonis?
- Missugune on nais- ja meestöötajate suhe kutsealal?
- Missugune on kutsealal töötajate geograafiline jaotus?

Kutse perspektiiv.

- Kas töötajate arv kutsealal suureneb või väheneb?

- Kas antud kutsealal on töötajate puudus või üleküllus?
- Kas tööd on aastaringselt või ainult suvel või talvel?

Töötasu.

- Kas on tüki-, tunni- või kuutöötasu?
- Kui suur on palk? Kas palk tõuseb kvalifikatsiooni tõusuga?
- Kas töötasu on regulaarne?
- Mis eluaastani saab (tuleb) töötada antud kutsealal?
- Kas on ette nähtud mahaarvamised tasust tööriietusele või muule?

Sotsiaalteenused.

- Kas töötaja saab peale rahapalga veel lisaks muid soodustusi, nagu korter, toiduained, küte, loomapidamisvõimalus jm.

7. Teenistusalased perspektiivid.

- Missugused on väljavaated kvalifikatsiooni tõstmiseks?

8. Kutseks valmistumine.

- Missugust üldhariduslikku taset kutse eeldab (8 kl., 11 kl.)?

Missugune on erialane väljaõpe?

- Millistes õppeasutustes saab omandada seda kutset?
- Missugused on nõuded kooli sisseastumisel?
- Kui palju võetakse antud alale õpilasi, üliõpilasi?
- Kui kaua kestab väljaõpe, millised on kulutused, millised on soodustused?
- Kas nõutakse praktilisi kogemusi antud alal?

9. Täiendav informatsioon.

- Missugused on kutse head ja halvad küljed?
- Millised on edaspidise informatsiooni allikad?

Kutseorientatsiooni alase töö tulemuseks koolis peaks olema see, et õpilased õpiksid tundma võimalikult palju elukutseid, rahvamajanduse vajadusi ja ka iseennast ning valiksid elukutse vastavalt huvidele ja isiksuse omadustele, arvestades seejuures rahvamajanduse vajadusi.

KUTSEORIENTATSIOONIST LASTEARSTI PILGU LÄBI

Ester Luiga

Ekspérimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituudi
laste reumatoloogia osakonna vanemteadur
NÕUKOGUDE KOOL, 1977

Elukutsevalikul meie maal valitseb põhimõte, et igaüks võib vabalt valida, missugust ametit tahab õppida ja millist tööd teha. Et aga valitavate elukutsete arv tänapäeval on väga suur – üle 40 000 – ja järjest tuleb juurde uusi, keerulisi, laiematele hulkadele veel tundmatuid, seisab kooli lõpetav nooruk suurte valikuraskuste ees. Paljud õpilased ei oska vastata küsimusele, millisele tööle nad tahavad pärast kooli lõpetamist asuda, sest nad ei orienteeru ametites. Siin aitab kutseorientatsiooni-alane töö koolis. V. Tšebõševa andmetel koolides, kus ei tegelda kutseuunitluse ja kutsevaliku konsultatsiooniga, on neid õpilasi, kes ei tea, millist elukutset eelistada, mida edasi õppida – 17,8%, hästi korraldatud kutseorientatsiooniga koolides aga ainult 1,5%. Sageli ei ole noorukil veel välja kujunenud oma kindlat soovi ja huvi mingi elukutse vastu, eriti võib seda täheldada 8. klassi lõpetajatel.

Paljude elukutsete keerukus ja see, et nad esitavad töötaja organismile erinõudeid, on põhjuseks, et seegi 7,4 – 40% täiesti tervetest noorukitest ei ole võimelised ala omandama, samal ajal väga edukalt hakkama saades mõne teise, mitte sugugi vähem keerulise ja tähtsa tööga. Siin on määravad iga indiviidi eripära, kalduvused, tema psüühilised ja füüsilised võimed.

Seega edasine haridustee ja kutsevalik on tõsised probleemid, mis kerkivad 8. ja 11. (10.) klassi lõpetava nooruki ette. Õpilaste kutseorientatsiooni parandamine aga on üks tänapäeva aktuaalseid ülesandeid meie koolides.

Õpilaste kutsevaliku suunamisel on lapsevanemate ja pedagoogide kõrval oluline sõna ütelda ka lastearstil (kooli-, noorukite polikliiniku, kutsenõuandla arstil). Just viimasel ajal on koolides hakatud rohkem arvestama meditsiinilisi näidustusi ja vastunäidustusi. Üks kutseuunitluse põhinõue on nooruki tervisliku seisundi arvestamine. I. Kartsevi ja S. Kosilovi andmetel 9 miljoni nooruki seas 15% füsioloogilised võimed ei vasta sellele elukutsele, millega nad tegelevad. On väga oluline, et vastunäidustusi mingile tööle asumiseks arvestataks enne elukutse

omandamist. O. Duhovnaja, uurides 1078 reumahaige töötingimusi, leidis, et 505 haigetest tegid tööd, mis oli nende tervisele vastunäidustatud. Sealjuures 36,5%-l noorukitest oli haigus diagnoositud enne nende tööleasumist. Selline suhtumine noorukite töölesuunamisel võib põhjustada paljudel juhtudel haiguse ägenemist ja varajase invaliidsuse (II ja I grupi invaliidsus) juba enne 30. eluaastat.

Tänapäeval esitatakse mõistele “täiesti terve õpilane” väga suured nõuded ja tervislikust seisundist kõrvalekaldumiseks loetakse muutusi, mida varem ei registreeritudki. Seepärast, kuigi tänapäeva õpilaste tervislik seisund on varasemaga võrreldes paranenud, jääb registreeritud tervisehälvete arv suureks. Nii leidis N. Pertšenok Moskva mitmetes koolides õppivate 1436-e 8. ja 10. klassi õpilaste hulgas 39,8 – 45,1% ortopeedilisi haigusi (kõverselgsus, lamppöidsus jne), 36,3 – 38,9% nägemishäireid, 23,4 – 26,6% kroonilist tonsilliiti ja teisi kroonilisi kõrva-nina-kurguhaigusi, 21,5 – 21,9% funktsionaalseid südame-veresoonkonna haigusi, 20,6 – 20,7% allergilisi seisundeid jne. Sealjuures esines paljudel õpilastel rohkem kui üks tervisehäire. N. Pertšenoki andmetel oli neid õpilasi, kel polnud üldse mingeid kõrvalekaldumisi tervislikust seisundist 19,4% 8. klassides ja 17,6% 10. klassides.

Alati ei ole väikesed tervisehäired kutsevaliku piiramise põhjuseks. Kõik oleneb sellest, millisele tööle või õpingutelt nooruk asub. Nii ei piiratud kutsevalikut 23,1%-l 8. ja 19,1 %-l 10. klassi tervisehäiretega noortel. Analüüs, mis näitas, et rohkem, kui pooltel õpilastest oli kutsevaliku raskusi seoses meditsiiniliste vastunäidustustega, selgitas ka seda, et nende noorukite arv oli 8. klassi lõpetajate seas väiksem (57,5%) kui 10. klassi lõpetajate seas (63,3%). Tervisliku seisundi tõttu piiratud elukutsevaliku võimalusi leidis V. Minkina umbes 58,6%-l 8. klassi lõpetajatel, Z. Dubrovina kaasautoritega – 52,8%-l 14 – 17-aastastel õpilastel, P. Gebert – 44%-l 10.klassi õpilastel. Sealjuures on oluline märkida, et need õpilased, kel kutsevalik piiratud, on üldiselt töövõimelised. Nende tervisehäire on takistuseks ainult teatud elukutse õppimiseks ja sellel alal töötamiseks.

Tervisehäiretest, mis sagedamini piiravad kutsevaliku võimalusi, tuleb nimetada nägemishäireid, liikumisaparaadi, närvisüsteemi ja südame-vereringe kroonilisi haiguslikke seisundeid.

Elukutsed, mida sagedamini tuleb arvestada vastunäidustatuks tervislikust seisundist kõrvalekaldumiste puhul, on sellised, mis on seotud väga raske füüsilise koormusega, ebasobiva mikroklimega (külm ja niiske, tuuletõmbus, suur kuumus, pidev välitingimustes töö), kus on tegemist toksiliste ainetega, vibratsiooni, tolmu või müraga, kus esineb väga suur närvipinge, mis on seotud sundpoosi või sundrütmiaga. Täpsemalt on kriteeriumid välja töötatud umbes 400 elukutse sobivuse kohta, mis on koondatud üheksasse köitesse. Viimased aitavad kutsevaliku konsultatsiooni andmisel arsti, kellel on muidu üsna raske tunda paljude elukutsete poolt organismile esitatavaid nõudeid. Seepärast on koolis antav meditsiiniline kutsesuunitlus siiski vaid orienteeruva iseloomuga. Näiteks südamerikkega õpilasele, kes tahab saada lenduriks, tuleb selgitada, et see elukutse talle ei sobi ja aidata valida mõni sobivam ala, mille vastu noorukil on samuti huvi. Kui aga õpilane on terve, tal on hea nägemine ja kuulmine, ei ole kroonilisi infektsioonikoldeid, pole mingit alust noorukit suunata lennukooli asemel mujale. Täpsustava kutsesobivuse katsetel võib aga siiski selguda sobimatus varjatud tasakaaluhäirete tõttu. Selliseid elukutseid, kus on oma kindlad testid, mille järgi määratakse kutsesobivus, on siiski vähe.

Kooliarst saab anda oma soovitusel siis, kui tal on teada haiguse diagnoos, kulg ja prognoos, füüsilise koormuse talutavus. Soovitades elukutset, mis antud lapse juures oleks optimaalne, tuleb püüda mitte liigselt piirata valikut, anda nõu väga ettevaatlikult, täie vastutusega. Võimatu on teha momentselt otsust, mis teisele eluks ajaks elukutse valib.

Õpilase kutseorientatsiooniga peab koolis tegelema mitte ainult lõpuklassides. Mõned autorid soovitavad seda alustada 7. klassist, enamik aga juba 4. ja 5. klassist, kui algavad tööõpetustunnid. Esialgu on see töö rohkem pedagoogiline. Õpilasi jälgides selgitatakse nende huvid ja võimed, lapsele antakse lisakohustusi alal, millele tal on annet, süvendatakse nii nende huvi selle tegevuse suhtes ja arendatakse varjatud võimeid. Kooliarsti ülesanne sel perioodil on hästi tundma õppida õpilaste tervislikku seisundit, nende organismi psühhofüsioloogilisi võimeid. Kui seal avastatakse kõrvalekaldeid, mis võiksid hiljem piirata kutsevalikut, tuleb neist varakult informeerida õpetajaid ja lapsevanemaid. Õpetajate ja kooliarstide kohus on mitte lasta õpilasel valida ala, mis tema tervisele pole

hea ja milleks puudub sobivus ning andekus. Kui nooruki huvid ja soovid ei vasta tema tervisele ja füüsilisele arengule, saab teda ettevaatlikult suunata õigele elukutsevalikule, nii et õpilane ise harjub uue mõttega.

Õpilase huvide ja kalduvuste väljaselgitamisel võib kasutada mitmesuguseid huvialade ankeete, töövõime teste, individuaalseid vestlusi, arvestada lapsevanemate tähelepanekuid. Kuna krooniliste haigustega nooruki töövõime sõltub suurel määral tema südame-vereringe funktsionaalsest seisundist, on eriuuringutest soovitatav rakendada mitmesuguseid südame-vereringe koormuskatseid doseeritud füüsilise koormusega.

Lõplikul kutseasuunitlusel kooli lõpetamise ajal jagunevad õpilased praktiliselt viide rühma. Esimesse ja teise rühma kuuluvad need, kel tervise poolest elukutsevalikul vastunäidustusi ei esine. Esimestel on oma soov ja valik olemas, teised ei oska midagi soovida. Mõlema rühma kutsevalikus on peamised nõuandjad pedagoogid. Ülejäänud kolmes rühmas on õpilased, kel esinevad haigused, mida peab kutsevalikul arvestama. Ühe rühma moodustavad õpilased, kes valisid elukutse, mis nende tervisele on vastunäidustatud. Siin tuleb nii arstil kui õpetajal näidata lapsele ja lapsevanematele, milleni võib viia ebaõige kutsevalik, tuleb õpetada neid õigesti suhtuma oma tervisesse ja suunata õpilast, et ta valiks edaspidi sellise haridus- või kutsealase tee, mis vastaks nii huvidele, kalduvustele, kui ka tervisele. Teise rühma õpilastel puuduvad huvid ja kalduvused. Neid tuleb suunata ja selgitada, millised elukutsed neile sobiksid, millised mitte. Kolmanda rühma õpilased on need, kes on valinud kutse, mis neile pole vastunäidustatud. Kuna pole välistatud võimalus, et nad võivad hiljem, oma otsust muuta, tuleb ka neile selgitada nende tervisest tingitud näidustusi ja vastunäidustusi elukutsevalikul.

Õpilaste kutseorientatsioon kulgeb edukalt vaid siis, kui on olemas koostöö arstide ja pedagoogide vahel.

TERVISEHÄIRETEGA ÕPILASTE ELUKUTSEVALIKUST

Tiiu Sirg

Kingissepa Rajooni Kutsenõuandla arst 1973 – 1979

Organiseeritud ja aktiivset kutseasuunitlustööd on vaja selleks, et iga noor leiaks elus endale õige koha isiklike huve, võimeid ja riigi majanduse vajadusi õigesti arvestades. Üldhariduskooli lõpetava nooruki ette kerkivad tõsised probleemid, nagu edasise haridustee ja kutse valik. On hädavajalik, et õpilase huvid ja soovid elukutsevalikuks on välja selgitatud võimalikult varakult, mis võimaldab ennetada tervislike vastunäidustusi edasiõppimisel. Noorte kutsevaliku suunamisel on lapsevanemate ja pedagoogide kõrval oluline sõna öelda ka arstil.

70-ndatel aastatel lülitusid kutsenõuandlate arstid Balti riikides energiliselt kutseasuunitlustöösse. Alljärgnevalt mõningaid tähelepanekuid kutsenõuandla arsti tööst Kingissepa rajooni Kutsenõuandlas aastatel 1973 – 1979.

Plaanilise töö käigus kutsenõuandla arstina vesteldi kõigi 8-klassiliste koolide lõpuklasside õpilastega, rajooni keskkoolides valikuliselt ainult tervisehäiretega õpilastega. Eelnevalt koguti velskripunktidest, maa-ambulatooriumitest, lastenõuandlast ja polikliinikust andmeid õpilaste arengu ja tervise kohta alates sünnimomendist. Infot saadi järgmistest allikatest:

- lapse arengulood;
- kooliõpilase terviselehed;
- ambulatoorsed kaardid;
- noorukite kaardid.

Kutsenõuandla arstikabinetis oli perfokaartidel kartoteek iga tervisehäiretega lõpuklassi õpilase kohta. Õpilase isiklik kaart sisaldas alljärgnevaid andmeid:

- kooli nimetus;
- perekonna, ees- ja isanimi;
- elukoht;
- vanemate elukutse, perekonna koosseis (õde, vennad, vanavanemad);
- huviala ankeedi andmed;
- klassijuhataja arvamus;
- kutsesoov: esialgne, lõplik;

- kuhu asus edasi õppima;
- põetud haigused, lapse arenguloo ja siivendatud läbivaatuse tulemused;
- võimlemisgrupp;
- diagnoos: esialgne, lõplik;
- märkused.

Õpilase isikliku kaardi täitmisel võeti arvesse klassijuhataja ja aineõpetajate arvamusi õpilase õppealase edukuse, võimekuse, perekondliku ja sotsiaalse keskkonna ning staatuse kohta klassikollektiivis.

Huvalade ringi täpsustamiseks kasutati 65 küsimusega huvide ankeeti 8. klassi õpilastele ja 144 küsimusega huvide kaarti vanemate klasside õpilastele. Osadel juhtudel oli võimalik kasutada ka lastevanemate ankeedi andmeid. Linnakoolide õpilaste kohta õnnestus saada ka teiste psühhodiagnostiliste testide tulemusi (elukutsevaliku, võimete, temperamendi ja teiste isiksuse omaduste kohta). Vesteldes õpilasega tunti igakülgset huvi tema klassivälise tegevuse valdkonna vastu – millega tegeleb vabal ajal, mida kollektsioneerib, millistest isetegevuse või klassivälise töö ringidest osa võtab, kas käib spordi- või lastemuusikakoolis, jne. Esitati ka küsimusi perekonna koosseisu, majandusliku olukorra ja koduse miljöö kohta.

Lõpuklassi õpilaste kutsesoovide, nende muutumise ja realiseerimise kohta võeti andmed koolidelt laekunud kutsekavatsuse lehtedelt. Töömeetodina eelistati eranditult vahetut vestlust nelja silma all ilma kõrvaliste isikute juuresolekuta. Elukutsevalikualast konsultatsiooni tervisehäiretega õpilastele ja nende vanematele anti kutsenõuandlas aastaringselt.

Kolme õppeaasta kohta (1973 – 1976) koostatud täpsema analüüsiga on võimalik tutvuda Tartu Ülikooli loogika ja psühholoogia kateedris 1978. aastal kaitstud diplomitööga “Kutsehuvide ja kutsekavatsuste dünaamika tervisehäiretega õpilaste kontingendil”.

Noorukieas pannakse vundament tervisele kogu eluks. 14 – 18 aasta vanuses toimub intensiivne füüsiline areng, ajukoore lõplik formeerimine, suguline küpsemine, lõpeb kasvuperiood, skeleti luustumine. Oluline on mitmesuguste füüsiliste iseärasuste õigeaegne avastamine, et siis noorte huvisid delikaatselt suunata.

Tihti just noorukieas alguse saavatest kroonilistest haigustest võib nimetada kõrgvererõhutõbe, haavandtõbe ja reumat. Krooniliste haiguste korral ei ole oluline mitte ainult kahjustatud organi seisund, vaid kogu organism on üha suureneva koormuse all. Edasiõppe planeerimisel tuleb arvestada võimalusega, et aja jooksul tervis paraneb, teisest küljest peavad noored tihti läbima tootmispraktika, mis on koormav ning põhjustab tervisliku seisundi halvenemise.

Juhtiv osa õpilaste tervisehäirete avastamisel ja arvele võtmisel oli kooliarstil. Kutsenõuandla arstina tutvusin eelnevalt kooliarstilt saadud meditsiinilise dokumentatsiooniga, seejärel toimus vestlus ja vajadusel ka täiendav läbivaatus. Tõsisema tervisehäire esinemise või ebapiisavate andmete korral suunasin õpilase eriarsti konsultatsioonile diagnoosi täpsustamiseks või täiendavaks raviks (nt luuliigeste operatsioonid, kurgumandlite eemaldamine, prillide määramine jne). Erialaarst tagastas konsultatsiooni talongi täpsustatud diagnoosiga ja omapoolsete soovitusetega.

Väga tähtis on võimalikult varakult välja selgitada need õpilased, kes ei suuda üldhariduskoolis õppida, kas siis vaimse arengu mahajäämuse või muude organismi anatoomilis-füsioloogiliste kõrvalekaldumiste tõttu. Need õpilased on oluline suunata õigeaegselt vastavatesse erikoolidesse. Õpilaste kutse-suunitluselase nõustamisega peab koolis tegelema mitte alles lõpuklassides, vaid tunduvalt varem, juba IV – V klassis. Kutsevalikuks ettevalmistamisel on tarvis uurida, mille vastu õpilane huvi tunneb, kuidas ta suhtub teatud tegevusse või elukutsesse. Huvi on võimekuse stiimuliks, mis suunab kogu isiksuse tegevust teatud kindlas suunas. Huvi ei saa tekkida ega andekus avalduda niisugusel alal, millega laps kokku ei puutu, mida ta ei tunne. Kutseala valikul tuleb kindlasti arvestada huvidega, kuid parim on, kui õpilase eelistused tema võimetega kokku langevad.

Kutsenõuandlates kasutati neil aastatel peamiselt Nõukogude Liidus välja töötatud ja katsetatud huvide küsimustikke, mille analüüsimisel määrati vastav huvisuund. Kasutati ka välismaiste autorite küsimustikke, kutsevaliku ja võimete teste, kuid sageli oli nende tõlge puudulik ja häiriv. Kingissepa rajooni kutsenõuandla metoodikute poolt püüti kohandada isegi küsimustikes välja toodud huvisuundi, arvestades rajoonis enamlevinud elukutseid ja tööalasid. Selline omaalgatuslik huvide küsimustike modifitseerimine rajooni oludes peaks olema lubamatu ilma

keelelise korrektoori ja vastava eriala spetsialistide nõusolekuta. Teadlased kohaldasid Eesti oludele välismaa teste (võimekuse, isiksuse uurimise jt), kuid perifeerias toimus nende kasutamine isetegevuslikus korras, vabariigis puudus ühtne psühhodiagnostika süsteem. Arstina olen arvamusel, et kasvu- ja arengueas õpilase huvide ja vaimsete võimete testimise järgi ei tohiks teha mingit lõplikku otsust lapse sobivuse kohta edasiõppimisel ega elukutsevalikul. Halb õppeedukus oli sageli esialgse kutsesoovi muutmise põhjuseks, takistades soovitud elukutse omandamist.

Tartu Ülikooli kutsesuunitluspunktis A. Sukamägi juhendamisel läbi viidud huvide ja isiksuse omaduse määramise testid olid tõhusaks abiks keskkoolilõpetanuile õige eriala valikul. Vabariigis viidi läbi õpilaste kutsehuvide dünaamika kohta põhjalikud uurimused 1972 – 1974 Viljandi rajoonis. Huvipakkuv oli Kohtla-Järve kutsenõuandla juhendaja H. Reinsalu uurimus “Individuaalpsühholoogilisi ja soolisi iseärasusi õpilaste kutsehuvides”.

Kingissepa rajoonis esines 33,7 – 40,1 % lõpuklasside õpilastel tervisehäireid (3 õppeaasta analüüs). Suurimaks takistuseks elukutsevalikul olid nägemishäired, teisel kohal oli kirurgiliste, eeskätt ortopeediliste haiguste esinemine (lamp-pöidsus, skolioos jt). Nende haiguste osakaal õppeaasta jooksul tõusis märgatavalt, tõenäoliselt tingituna laste ebaõigest koolikottide kandmisest, valest istumisest koolipingis, koolipinkide mittevastavusest õpilaste kasvule (eriti kabinetisüsteemile üleminekul) ja üldisest liikumisvaegusest. Märgatav tõus oli ka kõrva-nina-kurguhaiguste osas. Tõusis ka nahahaiguste ja üldise tüsenemise all kannatavate õpilaste arv. Huvitav oli asjaolu, et värvipimedus esines piirkonniti– selle häirega lapsi oli mitme aasta vältel vaid ühes ja samas koolis.

Tõusutendents oli ka neuroloogiliste haiguste osas (nimmeristluu radikuliit, angioneurootilised peavalud, langetõbi jt), esines ka kilpnäärme suurenemist ja ületalitlust. Sageli oli raskusi enureesi ja diabeedi diagnoosiga õpilaste kutse-nõustamisel. Üldine tervishäirete esinemissagedus oli võrreldes Tartu (30 %) ja Pärnu (30 – 33 %) andmetega samal tasemel, erinevusi oli aga spetsiifiliste haiguste osas.

Tervisehäiretega 8. klassi lõpetajad, kellel esines vastunäidustusi elukutsevalikul, suunati enamuses keskharidust omandama üldhariduskooli. Hiljem kõrgkoolis

oli tervishäiretega õpilastel insener-tehniliste kutsealade valikul tunduvalt vähem piiranguid võrreldes kutseharidussüsteemi erialadega. Tervishäiretega abiturientid valisid pigem elukutseid, mis ei olnud seotud raske füüsilise pingutusega. Kõrgkoolis olid populaarsemateks aladeks majandusteadus, keemia, raamatupidamine, kesk-eriõppeasutustes õpetatavatest aladest olid enimvalitud side, õmblus, meditsiin, kaubandus. Ühel kolmandikul tervishäiretega lõpuklasside õpilastest oli kutsesoov muutuv.

Kutsenõuandla arsti töös oli ka mõningaid raskusi. Mõnes maakoolis oli probleeme dokumentatsiooni hankimisega, nii ei jõudnud õpilase terviseleht kooli teenindavasse ambulatooriumi isegi mitte keskkooli lõpuks. Psühhiaatri juures arvel olevate õpilaste (nt. langetõve diagnoosiga) nõustamisel ei olnud võimalust tutvuda haiguslooga. Psühhiaatri väitel puudus haridussüsteemis töötaval arstil puudus õiguslik alus nimetatud informatsiooni saamiseks. Hiljem, kui rajoonis töötas lastepsühhiaater, sujus koostöö lodusalt. Samuti tundsin, et minu teadmiste pagasist ei piisa Orissaare Eriinternaatkooli õpilaste kutsenõustamisel.

Eriarvamusi ei tekkinud üheski koolis õpilastele konsultatsiooni võimaldamisega mistahes õppetunnist. Arusaamatusi esines lastepolikliiniku juhtkonnaga, kuna süvendatud läbivaatus maakoolides oli kiirustades ja puudulikult läbi viidud. Näiteks õppis ühes maakoolis 8. klassi tütarlaps suure kasvajaga kaelal, teises koolis noormees moondavate jäsemete lihaskontraktuuridega. Põhjendati, et tütarlapse vanemad olid usklikud, kes ei suhelnud meditsiinitöötajatega ega viinud last ravile, teisel juhul oli perekond asotsiaalne. Siiski opereeriti tütarlapsel kasvaja Tartus, noormehele tehti mitmeetapilisi operatsioone Tallinnas. Aasta hiljem läks noormees mandrile mesinikuks õppima.

Linnakoolide 8. klassi õpilaste soovil organiseeriti ürituste sari tutvustamiseks meditsiinitöötaja elukutset. Arvestades õpilaste huvialasid, komplekteeriti eelnevalt 10 – 12 liikmelised grupid ekskursioonideks haiglas ja polikliinikus. Õpilased jälgisid operatsioone, tutvusid elektrokardiograafia, funktsionaalse diagnostika, ravikehakultuuri kabineti, haigla osakondade ja spordiarsti tööga. Tutvuti polikliiniku füsioteraapia ja röntgenkabineti aparatuuriga ja jälgiti nende kasutamist. Lõpuüritus kõigile 8. klassi lõpetajatele toimus haigla administratsiooni ja erialaspetsialistide osavõtul. Tutvustati meditsiini kaadrivajadusi 10 lähema aasta jooksul, käsitleti meditsiinitöötaja kutse-eetikat ja nõutavaid

loomuomadusi. Välja oli pandud näitus meditsiini instrumentariumist, vereülekan-desüsteemidest jm. Oma praksiseaegsetest huvitavamatest vahejuhtumitest rääkisid töökogemustega arstid. Samas kõneldi laste- ja nakkushaiguste likvideerimisest, kaitsepookimiste ja igapäevaste sanitaarhügieeni harjumuste täitmise vajadusest.

Käisin koolides esinemas tervishoiu- ja seksuaalkasvatuse alaste loengutega nii kooliõpilastele kui lastevanematele. Vahetu suhtlemine noore teotahtelise õpilaskonnaga andis mulle palju energiat, jõudsin neil aastatel lisaks põhitööle kutsenõuandla arstina sõita öösiti kiirabis ja õppida kaugõppes psühholoogiat. See oli minu elu helgeim periood elada kaasa sirguva põlvkonna muredele ja rõõmudele ning veenduda, et noorte ees on kõik teed valla.

KUTSENÕUANDLA TÖÖST SAAREMAAL

Ella Vooglaid

Kingissepa Rajooni Kutsenõuandla metoodik 1975 – 1988

1960-ndaiks aastaks oli Eesti NSV-s välja kujunenud õppeasutuste võrk, mis võimaldas noortel valida erineva spetsiifikaga õppeasutuste vahel. Pärast 8-klassilise (hiljem 9-klassilise) põhihariduse omandamist oli valida 3 erineva koolitüübi vahel:

- 1) üldhariduslik keskkool;
- 2) keskeriõppeasutused;
- 3) kutsehariduskoolid.

Keskkooli (11-klassiline, hiljem 12-klassiline) lõpetanud noorukit ootasid kõrgkoolid, samuti keskeriõppeasutused ja tehnikakoolid, muidugi läksid paljud kohe tööle.

Mida suurem valik, seda raskem otsustada. Probleem, et noortel on vähe ettekujutust neile pakutavatest võimalustest, eksisteeris siis ja eksisteerib tulevikuski. Eriti raskendatud oli info jõudmine kaugemate piirkondade õpilasteni. Vähe oli abi ka vanematest, kellel puudusid teadmised erinevatest koolidest ja tihtipeale nappis oskust hinnata oma lapse võimeid ja huvisid. Koolis olid õpetaja pingutused suunatud eelkõige sellele, et õpilane lõpetaks kooli. Tema edasise käekäigu jälgimine ei olnud kohustuslik.

Selleks, et aidata noori elukutsevalikul, loodigi Eestis 1970-ndate aastate alguses kutsenõuandlad. Saaremaa oli üks eraldatumaid piirkondi, seepärast loodi Kingissepa Rajooni Kutsenõuandla esimeste hulgas. Nõuandla koosseis oli 5-liikmeline: juhataja, kaks metoodikut, arst ja sekretär. Alustati Kingissepa Keskkooli (praeguse Saaremaa Ühisgümnaasiumi) ühes väikeses ruumis, hiljem saadi kolmest ruumist koosnev kontor kesklinnas. Soodsamate töötingimustega tekkis nii arstil kui ka metoodikutel võimalus anda individuaalseid konsultatsioone. Personali juhtimist ja töö kontrolli teostas Haridusministeeriumi vastav töötaja, mõne aja pärast loodi Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi (VÕT) juurde kutsenõuandlate tööd juhendav kabinet, mille eesotsas oli energiline ja

suurte teadmistega pedagoog Saimi Treial.

Mina asusin kutsenõuandla metoodikuna tööle 1975. aasta sügisel, mil kabinet oli juba mõned aastad tegutsenud. Järgnevalt püüan meenutada, millega tegelesime veidi vähem kui paarikümne aasta jooksul.

Töö õpilastega planeeriti kogu õppeaastaks. Iga aasta juunikuus koostasime tööplaani järgmiseks aastaks. Kõik üritused, ekskursioonid ja muu tegevus oli vaja varakult kokku leppida, et õppeaasta alguseks jõuaks täpsete kuupäevadega plaan koolidesse.

Põhiosa tegevusest oli suunatud sellele, et tutvustada õpilastele erinevaid tööalasid, vajalikke elukutseid ja töötajatele esitatavaid nõudeid. Tähtsal kohal oli õpilase isiksuse, tema võimete tundmaõppimine mitmesuguste testide ja küsimustike abil.

Elukutsete paremaks tutvustamiseks ja propageerimiseks lõi kutsenõuandla noorteklubi EVRE (“Elukutsevalik – raskeim eksam”), mis tegeles rajooni kõiki koole haaravate ürituste korraldamisega. Valitud õpilasaktiiviga arutati läbi plaan ja õpilaste abi kasutati ka ürituste läbiviimisel. Mõne aasta pärast mõisteti, et õpilaste osa ettevalmistustöös jääb formaalseks, sest aktiivsemad noored olid koolis niigi koormatud. Pealegi jäi konkreetne asjaajamine asutuste esindajatega vältimatult kutsenõuandlale. Seepärast loobuti õpilasaktiivi valimisest, kuid nende abi kasutati tihti ürituste läbiviimisel.

Toon näitena ühe õppeaasta EVRE kava, mis juhuslikult on säilinud. Sellest leiame 1975/76. õppeaasta üritused, mille üldpealkiri on: “Kutsuvad nurmed ja põllud”. See lause oli motona trükitud kava ülaossa. Teemad olid:

- 1) 22. september 1975
 - Noorteklubi EVRE avamine Kingissepa Rajooni Kultuurimajas;
 - Rajooni rahvamajandussaavutuste näituse külastamine;
- 2) Põllumajandusteemaliste kirjandite võistlus – esitamise tähtaeg
10. november 1975;
- 3) Konkursss parimale põllumajandusteemalisele albumile – tähtaeg

25. detsember 1975;

- 4) Ekskursioonid põllumajandustehnikumidesse ja EPA-sse;
- 5) Pidulik vastuvõtt õpilastele, kes kavatsevad jätkata õpinguid põllumajanduserialadel – 7. mail 1976.

Kõik plaanitud ettevõtmised said teoks. Laekus huvitavaid kirjandeid ja põhjalikke albumeid kodumajandite kohta. Paremaid autasustati kevadisel pidulikul vastuvõtul, auhinnalised kirjandid avaldati kohalikus ajalehes. Eriti pidulik oli põllumajanduse juhtivtöötajate kohtumine õpilastega, kes olid avaldanud soovi jätkata õpinguid põllumajanduserialadel. Kõigi majandite juhid selgitasid, milliseid spetsialiste nad vajavad, kuidas majandid toetavad õpinguid ja misuguseid töö- ja olmetingimusi pakutakse erihariduse omandanud noortele. Usun, et kõigist neist ettevõtmistest oli kasu ja need soodustasid noorte lõplikku kutsevalikut. 1976. aasta sügisel asus põllumajanduserialadel õppima 134 põhikooli lõpetanud (22,8 %) ja 18 keskkooli lõpetanud (9%).

Teine pidevat tööjõudu vajav ala oli ehitus, selles osas tegi kutsenõuandla koostööd Saare KEK-iga. Suhtlemine hoogustus, kui Saare KEK-i kaadri ettevalmistamise inseneri kohale asus kutsenõuandla endine metoodik Hilja Leppik. Ta käis koolides lõpetajatega vestlemas, samuti korraldas ekskursioone ehituse erinevate etappidega tutvumiseks. Aasta kokkuvõttev üritus toimus KEK-i töötajate puhkebaasis Mändjalas, kus teelauas rääkisid ettevõtte töötajad igapäevastest tööprobleemidest, täiendõppest, lisastipendiumi võimalustest. Järgnesid kontsert ning viktoriin kõige nähtu ja kuuldu kohta. Paar nädalat hiljem sõitsime KEK-i bussiga Tallinna, et tutvuda ehituskoolidega: XII Kutsekeskkool, TEMT, abiturientid külastasid ka TPI ehitusosakonda.

Selliseid tööalasid ja õppimisvõimalusi tutvustavaid üritusi viidi läbi igal aastal, need aitasid noortel saada ettekujutust tööst rajooni paljudes ettevõtetes. Põhjalikud ja huvitavad olid õppekursioonid liha-, piima- ja leivakombinaadi tsehhidesse, gruppidena käisid soovijad tutvumas haigla igapäevase tööga. Õpilased said teadmisi erinevatest erialadest kohapeal tööd jälgides, vaadeldes tööprotsessi said nad aru, et iga korralikult tehtud töö pakub rahuldust ja väärrib lugupidamist. Kui ka sellistel käikudel endale sobivat ala ei leitud, oli sellest siiski tulu, kuna õpilase silmaring avarus ja talle sai selgeks, milline eri-

ala talle ei sobi.

Kutsenõustamiskabinet aitas kaasa ka kohaliku XXVI Kutsekeskkooli lahtiste uste päevade korraldamisele, võttes arvesse, et kool oli huvitatud kohalike õpilaste vastuvõtust. Maakoolide lõpetajad valisid meelsasti oma rajooni kutsekooli, olgugi et erialad ei olnud kõige ahvatlevamad: traktoristid-masinistid ja ehitajad. Hiljem lisandus tütarlaste erialana kodundus.

Teiseks kutsevalikut hõlbustavaks ettevõtmiseks oli ekskursioonide korraldamine erinevatesse mandril asuvatesse koolidesse ja osavõtt lahtiste uste päevadest. See oli loomulikult keerukam ja vastutusrikkam, samas olid ekskursioonid huvitavamad kui kohalikud tööstuste külastused. Meie kahe- või kolmepäevastes marsruutides sisaldasid alati Tartu ja Tallinna kõrgkoolid, sovhoostehnikumid, kutsekeskkoolid, meditsiinikoolid jt õppeasutused. Sovhoostehnikumid võtsid meid alati väga hästi vastu: tutvustati õppekabinette, korraldati tutvumisõhtuid, toitlustati, anti tasuta ööbimine ühiselamutes. Järgmisel sügisel kokkuvõtteid tehes selgus, et mitmed olid otsuse teinud just selle reisi põhjal. Meenutan üht poissi, kellel oli kindel kavatsus jätkata õpinguid keskkoolis. Kuna bussis oli vabu kohti, pakkusin talle võimalust Tallinna kaasa tulla. Pärast tutvumist TEMT-i õppimistingimustega teatas ta ema suureks kurvastuseks, et valib hoopis selle kooli. Praeguseks on ta tunnustatud ehitusfirma juht Saaremaal. Nii määras üks ekskursioon tema elutee ja arvatavasti ei ole ta seda kunagi kahetsenud. Selliseid näiteid võiks tuua kümneid.

Kogu õppeaastat haaravaks tööks oli kutsevalikualane tegevus koolides, mis oli meetodikute vahel ära jaotatud. Aasta jooksul külastasime rajooni kõiki koole ja vestlesime kutsevaliku probleemidest. Viisime läbi teste ja küsimustikke, mille tulemused andsid aluse individuaalseteks vestlusteks, tutvustasime erinevaid koolitüüpe, andsime uusima informatsiooniga reklaambrošüüre ja müürilehti. Sageli kutsuti meid loenguid pidama lastevanemate koosolekutele, kus rääkisime noorte erinevatest edasiõppimisvõimalustest.

Tihedalt suhtles kutsenõuandla koolidega nn “kutsekavatsuslehtede” kaudu. Iga õppeaasta alguses saatsime tühjad blanketid lõpuklasside juhatajatele, kes tagastasid nad täidetult teise õppeveerandi lõpuks kutsenõuandlasse. Sinna olid kantud õpilaste nimed vajalike andmetega ning nende esialgsed kutsesoovid. Teist korda läksid lehed tagasi kooli neljandal veerandil, siis tuli täita teine

lahter – lõplikud kutsesoovid. Enne täitmist tuli õpilastel kutsevalikukomisjonile teatada oma soov. Nende komisjonide tegevusest osavõtt oli kutseharidusnõustajatele üsna pingutav, sest meil olid ju liikumisvahenditeks ainult liinibussid, komisjonid tegutsesid aga lühikese ajavahemiku jooksul. Selleks ajaks olime lõpetanud kõik eelpool loetletud üritused, teinud individuaalseid konsultatsioone, eraldi oli kõigi õpilastega vestelnud kutsenõuandla arst. Viimane selgitas välja õpilaste tervisliku seisundi ning vastunäidustused teatud elukutsete suhtes. Kõige rohkem oli pettumusi neil poistel, kes valisid mereerialasid. Kutsekomisjoni kuulus tavaliselt klassijuhataja, majandi esindaja ja kutsenõuandla töötaja. Enne õppeaasta lõppu saime tagasi kutsekavatsuste lehed lõplike soovidega. Kolmandat korda saatsime lehed kooli septembris, siis selgus, mil määral olid õpilaste kavatsused realiseerunud, nende andmete põhjal tegime kõigi lõpetajate valikutest üldkokkuvõtte. Kardan, et hetkeks on suurte ümberkorralduste tuhinas selle töö tulemused haihtunud. Enam ei peeta sellist arvestust vajalikuks, olgugi et igasugune statistika pakub teavet ajastu kohta. Tol ajal ei saanud ükski õpilane lihtsalt kaduda, tänavalapsed olid veel tundmatud. Ikka oli neid, kes suve jooksul ei olnud endale eriala leidnud. Kutsusime nad koos vanematega välja ja leidsime neile mõnes kutsekoolis või tehnikumis vaba koha. Kui hiljem jäi siiski õppimine pooleli, oli nooruk jõudnud vanemaks saada ja võis tööle minna.

80-ndail aastail sai kutsenõuandla vastutusriikka ülesande leida sobivad kandidaadid nn “konkursivabadele” kohtadele Pedagoogilisse Instituuti. Et kindlustada vabariigi kaugemad piirkonnad õpetajatega, hakkas Haridusministeerium eraldama teatud erialadele üksikuid kohti, mis olid väljaspool üldist konkursi. Kutsenõuandla pidi kindlaks tähtjaks esitama sobivate kandidaatide dokumendid. Sel teel said mitmed noored jätkata õpinguid erialal, mis suure konkursi tõttu oleks jäänud neile kättesaamatuks.

Töö kutsenõustamise alal oli uudne kõigile, vastavate spetsialistide ettevalmistust ei eksisteerinud. Seepärast hakkas VÕT-i juurde loodud keskus korraldama väljaõpet mitmetel seminaridel. Kord aastas kutsuti kokku kõikide nõuandlate töötajad, paari päeva jooksul tutvuti kutsenõustamiskabineti tööga, kuulati loenguid, vahetati kogemusi. Nii tehti ring peale kogu Eestile, kuid sagedamini tuldi kokku Tallinnas, kus pakuti ikka midagi uut ja huvitavat tööks. 1. – 18. veebruarini 1978 osalesin täienduskursustel kutsenõuandla töötajatele psühho-

loogia erialal, kursused lõppesid arvestusega psühhodiagnostika alal. Kursustel esinesid toleaeagsed tuntumad psühholoogid, kutsevalikuprobleemidega tegelevad teadlased, haridustöötajad (J. Sõerd, A. Kõverjalg, A. Sukamägi jt). Saime praktilist abi ja mitmeid ideid edasiseks tööks.

Aastate jooksul kogunes üsna mitmeid teste ja küsimustikke, mis olid suuresti abiks õpilase isiksuse tundmaõppimisel. Igal aastal sooritasid kõik abiturientid kutsesobivuse testi, oskuse ja õiguse seda testi läbi viia saime vastavatel kursustel. Individuaalsel vestlusel kasutasime Eysencki temperamendiküsimustikku, mis oli aluseks õpilase karakteri tundmaõppimisel.

70. – 80-ndail aastail ilmus mitmesugust kirjandust, mis oli abiks nii kutse-nõustamiskabineti töötajaile kui elukutse valijaile. Välja anti sari brošüüre erinevate elukutsete kohta, regulaarselt hakati meid varustama teatmikega koolide kohta. Kõrgkoolid saatsid igal aastal andmeid neis õppivate Saaremaa laste kohta. Sealt said teavet ka kaadrist huvitatud ettevõtjad ja võtsid kontakti, et saada endale vajalik spetsialist, kui viimane oli kooli lõpetanud.

Võib öelda, et kutsenõuandlate süsteem oli korralikult paigas, toimis ja õigustas end. Kahjuks mindi kergemat teed – tõmmati korruga kõigele kriips peale – 1988-ndal aastal lõpetati Kingissepa Rajooni Kutsenõuandla tegevus. Rajooni haridusosakond võimaldas oma hoone ühes ruumis mul seda tööd inspektor-nõuniku nime all jätkata. Sellesse ruumi paigutasin põhilise osa nii andmebaasist kui teatme-materjalidest. 1990. aastal siirdusin vanaduspensionile. Haridusosakond kolis pärast koosseisu vähendamist maavalitsuse ülejäänud osakondadega samasse hoonesse. Kui palju kutsenõuandla materjalidest arhiivi anti, sellest ei ole ma teadlik.

1993. aastast töötab Saaremaa Perenõuandla juures psühholoog, kes on võimaluste piires püüdnud nõustada ka koole kutsevalikuküsimustes. Samuti annab ta teatud päevadel individuaalseid konsultatsioone, kuid see teenus on tasuline.

Ajad ja tingimused on muutunud, elektrooniline side võimaldab kätte saada igasugust teavet. Kuid ikka on veel palju kaugeid külakoole, on õpilasi, kellel puuduvad andmed nendest võimalustest, mida käesolev aeg pakub. Seepärast oleks siiski igasse maakonda vaja mingisugust keskust, mis nõustaks õpilasi kutsevalikuküsimustes.

KUTSENÕUSTAMINE TOOMPEAL

Kulla Naaber

kutsenõustaja

1987. aasta mais alustas tööd NSVL Töökomitee Eesti Vabariiklik Noorte Kutsesuunitluse Keskus. Alustati Lomonossovi tänaval nn. "Ministeeriumite majas", ühes väikeses toas. Direktoriks määrati psühholoogiharidusega Jüri Kodres, kelle endine töökoht oli "Kommunaar" ning kellega koos tulid üle ka esimesed töötajad – Galina Borissova sai pearaamatupidajaks, Carmen Talisoo metoodika-osakonna juhatajaks, Aili Sakkeus konsultatsiooniosakonna juhatajaks ja Tatjana Kruusojä sekretäriks. Nendega samaaegselt asusid uutele tööpostidele ka Tiit Saksakulm teadusdirektorina, Neeme Randrüüt infoosakonna juhatajana, Galina Vinokurova konsultandina, jt.

Mina liitusin keskuse tööga 1987. aastal metoodikuna. Kuna valitses kohutav ruumipuudus ja plaanis oli kolida lähedamatesse tingimustesse, polnud tööl kohalkäimine esialgu vajalik ega võimalik ning konsultandid ja metoodikud tegelesid peamiselt ettevalmistavate töödega.

Umbes jõulude paiku toimuski kolimine ja hakkasime ennast aegapidi sisse seadma Toompeal, Rahukohtu 5. See oli kahekordne hoone suurepärase vaatega vanalinnale ja merele, otse vaateplatvormi ääres.

1988. aasta paiku liideti meiega ka Tartu Ülikooli kutsekonsultatsiooni punkt, mille eesotsas oli Aimi Sukamägi – tõeline kutsenõustamise koriüfee, ning töötajate arv kasvas veelgi. Minust sai samal aastal Harju rajooni konsultatsioonipunkti juhataja. Kõikide konsultantide ametinimetused olidki erinevate rajoonide punktide juhatajad, kusjuures igas punktis töötaski vaid juhataja ning asukoht oli kas Tallinnas (põhjapoolsemate rajoonide punktide juhatajad) või Tartus (lõunapoolsemate rajoonide punktide juhatajad), mõned aga siiski ka kohapeal, näiteks olid esindused olemas Raplas, Narvas ja Rakveres.

1991. aastal said kõikide konsultatsioonipunktide juhatajad kutsekonsultantide austava nimetuse ja kui 1992. aastal muutus keskuse nimi Eesti Noorsoo Teabekeskuseks, said kutsekonsultantidest teadmata põhjustel konsultandid.

Üldiselt oli töö, eriti tagantjärele vaadates, küllaltki huvitav. Juba esimestel kuudel muutusime me kooliõpilaste ja õpetajate hulgas tõeliselt populaarseks – järjekorrad olid kuni neli kuud pikad.

Väga tihti käidi klasside kaupa, eriti palju käisid keskkooli lõpukasside õpilased. “Menüüs” oli tavaliselt üks pikem võimete test ja isiksuse omadusi mõõtev test, Hollandi kutsehuvide küsimustik ning üldine informatsioon õppimisvõimaluste kohta. Sageli registreeriti end pärast sellist klassikülastust ka individuaalkonsultatsiooniks, et enda kohta põhjalikumat informatsiooni saada.

Konsultandid käisid ka mööda Eestimaa koole, et noored saaksid kohapeal oma teadmistenälga rahuldada.

Heal tasemel oli täiendkoolitus. Tiit Saksakulmul õnnestus USA-st, Prantsusmaalt ja Soomest kohale tuua mitmeid tasemel lektoreid, kes olid tunnustatud konsultandid kutsenõustamise valdkonnas. Samuti abistas meid Soome Vabariigi Tööministeerium, võimaldades kolmel meie konsultandil läbida ametivalikupsiühholoogi aastase koolitustsükli Hyväskylä koolituskeskuses.

1991. aastal saime oma käsutusse klassikomplekti “Jukusid” (kooliõpilastele mõeldud Eestis toodetud arvutid), mis oli tolle aja kohta kõva sõna. Nii oli võimalik Hollandi kutsehuvide testi ja Raveni võimete testi teha ka arvuti abil. Paljudele oli see esimene kokkupuude arvutiga, paraku oli probleeme arvutite töökindlusega. Praktiliselt sai kasutada vaid pooli arvuteid, lõpuks olid neist töökorras vaid üksikud.

Ka vaba aja veetmine oli korraldatud tasemel, kujunesid välja kindlad traditsioonid nagu jõulupidu koos lastega Pirgu mõisas, suvised ekskursioonid Saaremaale jt.

Paraku on kõik siin ilmas kindla alguse ja lõpuga – 1993. aasta 28. veebruaril, just siis, kui tundus, et asi hakkab ilmet võtma, tuli Tallinna haridusosakonna juhatajalt hr. Fivigerilt otsus – likvideerida Eesti Noorsoo Teabekeskus. Selleks hetkeks oli olemas süstematiseeritud infobaas õppimisvõimaluste kohta, konsultantidel oli kogunenud väärtuslik kogemuste pagas, meetodiline töö uute testide kasutuselevõtmisel hakkas laabuma. Miks siis ometi Teabekeskus likvideeriti? Ilmselt selleks, et mõne aja möödudes oleks jälle tore uuesti alustada.

III KARJÄÄRINÕUSTAMISE VÕIMALUSTEST TÄNAPÄEVAL

Võimalused paljunevad, kui neist kinni haarata.

Alates 20-ndatest aastatest on meie kutsenõustamine ja -suunitlus teinud läbi keerulise arengu, mis on küll sõltunud kohalikest võimalustest, vajadustest ja eripärast, kuid on järginud üldjoontes rahvusvahelisi trende. Sajandialguses ja Teise maailmsõja järgsel perioodil kutsenõustamises valitsenud *matching paradigm*, mille kohaselt tuli inimesele leida vastavalt tema oskustele, võimetele ja muudele omadustele õige koht tööturul, aitas tööjõudu riigi seisukohast kasulikult paigutada. Järk-järgult liiguti nõustatava individuaalsete omaduste ja vajaduste arvestamiseni, kuni vahepeal jõudis pendel korraks ka teises ääres ära käia – humanistlik, põhiliselt ainult kliendi huve arvestav nõustamis suund jõudis umbes 80-ndate lõpus ka Eestisse. 90-ndate aastate keskpaigast alates on aga liigutud pisut ratsionaalsemate paradigmat poole, arvestatakse nii nõustatava individuaalset eripära kui tööturu trende. Nõustatav pole enam nõuküsiija, keda suunatakse ühekordse valiku tegemisel, vaid pigem koostööpartner, keda abistatakse karjääri/elumuutustega toimetulekul. Nagu ütleb Kanada professor Vance Peavy: “Nii nõustaja kui nõustatav on spetsialistid – üks oma elu küsimustes ja teine nõustamise küsimustes.”

Kutsenõustamise asemel räägitakse pigem karjäärinõustamisest, kusjuures karjäärina ei käsitleta enam mitte niivõrd inimese edasiliikumist “karjääriredelil”, vaid kogu tema elu kõigi elurollide holistilises kompleksis.

Kui vaadelda Eesti karjäärinõustajate poolt kasutatavaid meetodeid ning nende arvamusi ja hoiakuid nõustamise suhtes, võib täheldada üleminekuperioodile omast variatiivsust. Kutsenõustamisel kasutatakse erinevatele psühholoogilise nõustamise suundadele omaseid meetodeid ja võtteid, ka suhtumises testimisse võib märgata erinevaid eelistusi. Tegutseb nii “vana” kutsenõustamise paradigma pooldajaid kui 21. sajandi sotsiodünaamilise või konstruktivistliku nõustamisfilosoofia esindajaid. Tänu riikliku koordineerimise nõrkusele ühelt poolt ja nõustajate entusiasmile teiselt poolt on kutsenõustamises nõustajate enda initsiatiivil uuritud ja katsetatud väga erinevaid lähenemisi ja võtteid, mis oma mitmekesisusega muudavad karjäärinõustamismaastiku ebahühtlaseks, kuid

huvitavaks.

Ka korralduse ja regulatsiooni osas on toimunud jätkuv areng: vahepeal olematu, ühtse ja kõigile vajajatele kättesaadava kutsenõustamissüsteemi ülesehitamine jätkub; koostatud ja kinnitatud on karjäärinõustaja kutsestandard; Tartu Ülikoolis alustatakse uue õppekava alusel kutsenõustajate täiend- ja väljaõppega jne.

Järgnevad, valdavalt selle kogumiku jaoks koostatud kirjutised, peegeldavadki kaasaegseid suundumusi karjäärinõustamises. Objektivse üldpildi käesolevast perioodist saame kujundada alles aastate pärast. Praegu peame leppima paljusid otsi lahtiseks jätva lähivaatega.

Siinkohal võiks uuesti pilgu heita kogumiku algusartiklitele 20-ndatest aastatest – nii mõnedki teemad on aktuaalsed siiani ja mõjuvad üllatavalt kaasaegselt.

ÕPILASED VAJAVAD ARENDAVAT KUTSESUUNITLUST

Tiit Saksakulm

Nõustamiskeskuse ELLERVO juhataja

Põhikooli lõpetamine annab iseseisvust taotlevale noorukile esmakordselt elus võimaluse otsustada, kuidas oma haridusteed jätkata, missuguse eriala või kutseala omandamisele pühenduda.

Hästi õppivale õpilasele ja tema vanematele võib näida, et edasi on kõik lihtne: jätkata gümnaasiumis, selle järel astuda kõrgkooli ning omandada tõeliselt hea haridus. Ometi peab juba gümnaasiumi astudes olema ettenägelik ja mõtlema võimalikele erialavalikutele kõrgkoolis. Sõltuvad ju sisseastumiseksamid, sh arvesse minevad riigieksamid, valitud erialast. Seepärast peab gümnasist oma tulevikunägemusest johtuvalt teadma, mida õpinguis tähtsaks pidada.

Veelgi rohkem mõtlemisainet on keskpärastel või suhteliselt kesiselt edasi jõudvatel õpilastel. Ennekõike peavad nad selgusele jõudma oma võimete struktuuris ja motivatsioonis, õppimistahtes. Soovitav on vabaneda mitmetest väärarusaamadest ning nendega seotud hirmudest, näiteks:

- Juba lähitulevikus nõuavad paljud töökohad ainult kõrgharidusega spetsialiste – isegi arenenud kõrgtehnoloogiaga ning kõrgharidussüsteemiga USA-s prognoositi mõni aasta tagasi, et 2005. aastaks eeldab kõrgharidust ca 20% kõigist töökohtadest. Pole eriti tõenäoline, et Eestis see protsent lähitulevikus palju suuremaks osutub.
- Ainult kõrgharidus tagab huvitava ja hästi tasustatud töö – ometi on mitmes töövaldkonnas hõivatud peamiselt kõrgharidusega, kuid suhteliselt kehvalt tasustatud tööinimesed.
- Kõrgharidus iseenesest on edukuse pant – tegelikult on Eestiski täheldatav paljude aastate jooksul kujunenud kõrgharidusega töötajate üleproduktioon, tegelik töö ei vajagi alati niisugust haridust.

Seega – paljud põhikooli lõpetajad peaksid tõsiselt järele mõtlema, kas ikka valida gümnaasium ning kõrgkool. Paljudel tegevusaladel saab edukalt toime tulla ametikooli haridusega (keskharidus ning eriala), selle põhjal välja arendada vajalikud oskused ja vilumused. Tänapäevases Eestis valib vaid veerand põhikooli

lõpetanuist edasiõppimiseks ametikooli, suurem osa (70%) siirdub gümnaasiumi. Tagajärjeks on üha rohkem puuduliku erialase väljaõppega noori, kes meelepärast tööd otsides kulutavad tulutult tööhõiveametite uksi.

Arendava kutsesuunitlusprogrammi põhimõtetest

Õigetele otsustele jõudmiseks on väga tähtis, et põhikooli lõpetavad õpilased saaksid valiku ees seistes toetuda eelkõige oma teadmistele. Neid teadmisi aitab rakendada kutsesuunitlusprogramm, mille peamine eesmärk on valmistada õpilast ette põhikooli võimalikult edukaks lõpetamiseks ja aidata tal mõtestatult lahendada edasiõppimise ning erialavaliku küsimusi. Selles programmis on õpilaste kasutada tööraamat “Vali endale sobiv eriala ja elukutse”, mille abil omandavad õpilased õpioskusi, õpivad ennast isiksuslikult tunnetama ning nägema oma võimalusi hariduspõllul ja töömaailmas. Raamat sisaldab praktiliste nõuannete kõrval ka ülesandeid enesetundmise arendamiseks, kutsesuundumuse määramiseks, jne. Ühtlasi on see ka õpetaja töövahend, mis aitab ainega kursis olla ning häälestuda õpilastega samale lainele. Õpilased vajavad ka faktilist materjali edasiõppimisvõimaluste analüüsimiseks. Sellealane info on koondatud “Edasiõppija” teatmikku, mis sisaldab infot õppimisvõimalustest gümnaasiumides ja ametikoolides.

Kutsevalik on probleem, mille lahendamisele tuleb hakata kaasa aitama varakult, juba viimase põhikooli aasta alguses. Tähtis on mõista, et me elame pidevalt muutuvast maailmast, kutsevalik ei ole tänapäeval vaid ühekordne otsustus. Põhikooli või gümnaasiumi lõpetavad noorukid peavad tegema mõistliku valiku järgmiseks kümneks, mitte neljakümneks aastaks. Elu tähendab nende jaoks pidevat endas selgusele jõudmist ja valikuid, mitte aga ühe suure otsuse saatuslikku tagajärge. Arendav kutsesuunitlusprogramm ei varusta õpilast teadmistega ühe kordumatu valiku tegemiseks, vaid õpetab probleemidega tegelema, neid õigest vaatenurgast nägema ning võimalikult iseseisvalt lahendama. Õpetajad ja vanemad peavad õpilasi toetama, vaimselt rikastama ja abistama. Ei tasu last mistahes vahenditega koolitöös rohkem pingutama sundida. Väga tähtis on aidata lapsel kujundada positiivset ellu- ja töössesuhet, tugevdada vajaduse korral tema eneseusaldust. Tööst rääkides pole õige rõhutada töö negatiivseid momente,

pigem rääkida rohkem sellest, mis pakub meile töös rahuldust. Kuidas saavutada rahulolu elu ja tööga? Kas tõesti on mõõdupuu üksnes raha või pakub töö veel midagi muud? Kas töö mõte seisneb raha saamises ja elu mõte selle kulutamises, tarbimises? Kui palju me tegelikult räägime oma lastele, et tööd saab teha naudinguga, et tööle võib ka pühenduda, mõtlemata kogu aeg hüvitusele, nõudmata iga liigutuse eest tasu? Arusaadavalt vajavad õpilased abi nende küsimuste mõtestamisel. Kindlasti pole aga õige sundida õpilast passiivselt aktsepteerima ema-isa (või kellegi teise) pakutavat, tema enda valikvõimalusi ignoreerides. On küsitav, millisteks jõupingutusteks on ta valmis kõrvaliste dikteeritud soovitude järgimisel võrreldes olukorraga, kus otsused on küpsenud pikaajalise iseseisva, sõbralikult toetatud mõttetöö tulemusena. Viimast taotle-taksegi õpilase osalemisega arendavas kutsesuunitlusprogrammis.

Tänapäeva kutsevalikus on keskne mõiste valikuküpsus, mis näitab huvi tekkimist kutsevaliku vastu, iseseisvat mõttetööd nendes küsimustes. Kutsesuunitlus peab tagama tingimused valikuküpsuseks. Millal õpilane valikuküpsuse saavutab, sõltub tema arengust: mõni saavutab selle põhikooli lõpuaastail, teine alles ülikoolis või isegi pärast seda. Tuleb veel kord rõhutada, kui tähtis on kutsevalikul oma teadmistele toetumine – iseendas ja oma valikuvõimalustes orienteerumine on midagi enam, kui mõne nõustamiseansi küsimus.

Õpilaste nõustamisest

Õpilaste kutsenõustamise eesmärgid, sisu ja vahendid väärksid omaette diskusiooni. Need polegi nii väga enesestmõistetavad. Küllaltki levinud on arusaam, et nõustaja vestleb õpilasega, kogub andmeid tema probleemide mõistmiseks, kasutades ka isiksuse ja võimete testimist. Analüüsinud kogutud andmeid, annab nõustaja õpilasele soovitusi sobiva eriala, kutseala valikuks. See on lühidalt esitatuna kutsenõustamise direktiivne variant, varjatud sundsuunamine “sobiva” kutseala juurde. Selline soovituslik suunamine toimub juhul, kui kool ei tähtsusta kutsesuunitlust, ei tegele sellega regulaarselt ja süsteemselt õppeaasta jooksul (põhikooli 8. ja 9. klassis). Oluline on muuta mõtteviisi, mille kohaselt toimub kutsevalik ühtäkki kooli lõpuklassis. Kuigi nõustaja soovitused on profes-

sionaalsed, on küsitav nõustaja võime hinnata õpilast, tema kutse sobivust põgusa vestluse või testimise järgi. Pealegi on kutsevaliku aksioomiks saanud tõde, et iga inimene sobib oma isiksuseomaduste järgi otsustades töötama paljudel tegevusaladel, kusjuures pole vaja otsida müütilist ideaalselt sobivat kutseala. Ka ei õpeta “soovituslik suunamine” toime tulema uute olukordadega, elus paratamatult tekkivate vajadustega valida.

Nõustamisviis peab olema vähem direktiivne, mitte asetama rõhku nõuandele (missugune kutseala valida), vaid õpetama probleemidega tegelema, neid õigest vaatenurgast nägema, neid võimalikult iseseisvalt lahendama.

Uuest nõustamise suunast

Rahvusvaheliselt tuntud Kanada kutsenõustaja professor Vance Peavy osutab vajadusele rajada nõustamistegevus uutele alustele. Ta rõhutab õpilase aktiivsust, enesesuunitlust ja -regulatsiooni. Kutsevalikul väga oluline mina-pilt ei ole staatiline, vaid sotsiaalses tegevuskeskkonnas arenev ja uuenev. Mina-pilt, nagu maailmavaadegi, kujuneb kogemuslikul teel – iga päev lisab midagi uut. Veelgi enam, ühed minad on pärit minevikust, steised on aktiivsed praegu, kolmandad osutuvad võimalikuks tulevikus. Nõustaja peab lähtuma pidevalt arenevast minapildist, mille olemus ei esine niivõrd isiksuse joontes, kuivõrd lugudes endast, tegevustes, tegevusprojektides. Peavy peab väga oluliseks nõustamisteguriks indiviidi kujundavat kultuurikeskkonda. Nõustaja peab suutma seda arvestada.

Muutub ka nõustaja roll – ta ei saa enam esineda kõiketeadva eksperdina. Pigem on ta õpilase koostööpartner, kes ei mõtle üle õpilase pea, vaid temaga samal tasandil.

Kokkuvõtteks – nõustamine on viljakas vaid juhul, kui õpilastel on teadmised, millele toetuda. Iseendas ja oma valikuvõimalustes orienteerumist ei saa õpetada nõustamiseansi käigus. Õpilased vajavad üldhariduskoolis mitmekülgset ja hästi kujundatud kutseteavet, pidevat kutseuunitlust ning koostööl põhinevat nõustamist.

MÕNDA TÕISE ELUTEE KAVANDAMISEST

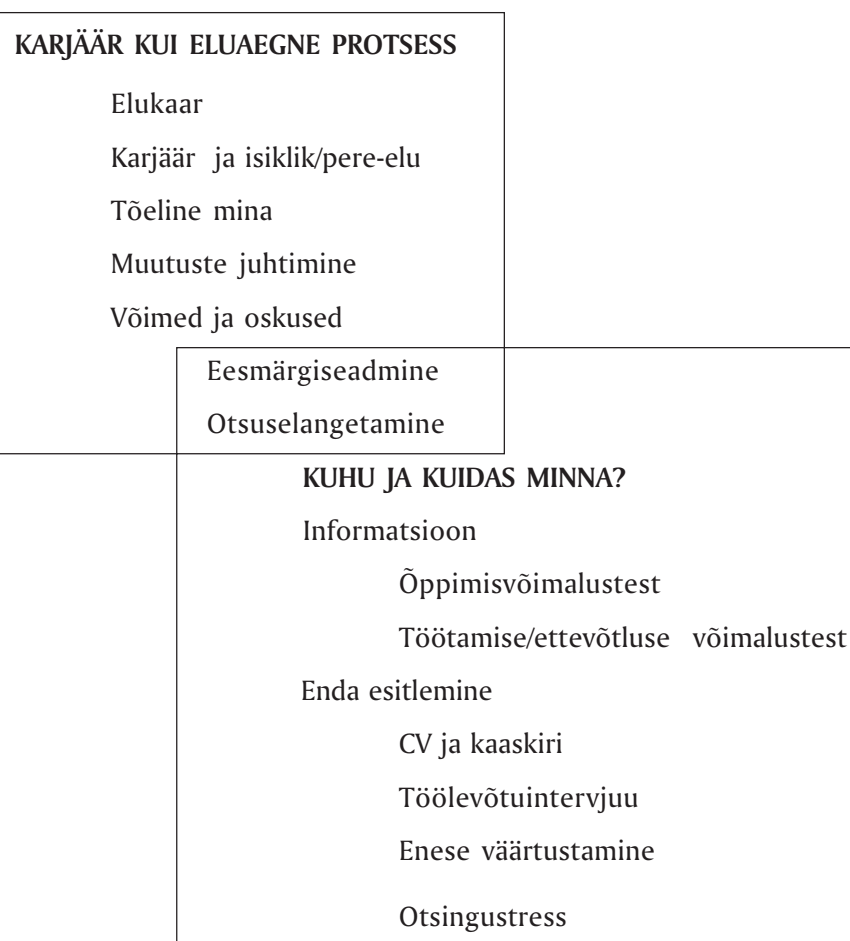
Mari Saari
psühholoog

Levinud elukutsevalikuga seotud müüte:

1. On olemas vaid üks kutseala, mis on mulle parim;
2. Pean olema eneses kindel, sest ühe tee valik paneb teised teed kinni;
3. Kui ma ei saa valikuga hakkama – olen saamatu;
4. Pean leidma parima lahenduse;
5. Ümber mõelda – see on väga paha;
6. Keegi teine (lapsevanem, psühholoog) võib avastada parima eriala minu jaoks;
7. Testid otsustavad minu eest;
8. Pean intuiitiivselt ära tundma parima lahenduse;
9. Töö on mu elu. Kogu rahulolu, mida elus saan, on tööst;
10. Valitud alal pean saama üliedukaks;
11. Olen võimeline saavutama ükskõik mida, kui tõsiselt töötan. Seega – võin valida mistahes ala;
12. Õnnestunud valik lahendab mu probleemid;
13. Minu väärtuse teiste silmis määrab valiku õigsus.

Täiskasvanud inimese elus tõusevad esile kaks läbivat joont – töö ja perekond. Sellest tulenevalt on tõise eluteega seonduvad otsustused ühed olulisimad, mida meil elus teha tuleb. Oma tõise elutee valimine pole tänapäeval nii lihtne ja ettemääratud kui see oli minevikus. Majanduse ja tööturu muutused on mõjutanud nii tööde liike, mida me teeme, kui ka arusaama töö mõistest. Määravat osa tõise hõivatuse suundumustes mängivad teaduse ja tehnoloogia areng ning demograafias toimuv. Kõige üldisemat mõju avaldab liikumine info- ja teenindusmajanduse suunas. Töö mõiste ei tähenda pelgalt midagi, mis vaja ära teha ega palgategenimisvahendit, vaid ka meie eneseväljendust. Normiks polegi enam

eluaegne amet, pigem on tööalane areng saanud eluaegseks protsessiks. Inimene kulgeb üha uute ja uute valikute vahel, õpib juurde värsket teadmist. Nõnda nõuab ühiskonnamuutuste kiirus ja ka me endi soov enese täiendamiseks, täiustumiseks, eneseteostuseks. Karjääriotsing sisaldab palju rohkem, kui seda on väljaselgitamine, missugune elukutse kõige paremini sobib. Levinud on ootused-lootused testidele, mis võiksid määrata sobivust ühele või teisele alale. Siiski pole standardiseeritud mõõtmisvahendid küsimusele ühese vastuse andjad. Oluline on avardada arusaama, küsides, mida töö peaks kaasa tooma inimese ellu tervikuna. Vastus küsimusele, mida teha, on kompleksne ning nõuab sügavat enesesse vaatamist, arusaamist valikuvõimalustest ja ka häid oskusi enesega toime tulla.

Elukaarde koondub kogu me elu dünaamika läbi pikkade aastate, hõlmates nii paratamatud muutused kui ka me endi valikutest tulenevad. Siia kuulub me

suutlikkus erinevatel eluperioodidel ja kõik rollid, mida eri aegadel täidame. Karjäärplaneeringu protsessiga tegeldes on hea silme ette manada (ja paberile joonistada) nii loomulikud paratamatud tõusud-langused elukaares kui ka isikust tulenevad unistused, ihalused, soovid.

Muutusi juhtima õppides saab võimalikuks kujundada elutee maksimaalselt vastavaks oma väärtustele, huvidele, soovidele; nii, et vajadused oleksid rahuldatud ning kohustuste täitmine pigem toetab kui takistab inimese ja ta lähedaste kulgemist läbi muutliku maailma. Enamiku inimeste ellu kuuluvad orgaaniliselt ta kõige lähedasemad inimesed, kelle eest ta ka vastutust kannab, nii et individuaalse ja pereelu kokkukõla on ilmtingimata vaja arvesse võtta.

“Tõelise mina” saab leida inimene sügavale enda sisse vaadates, hea on selleks kasutada spetsialisti abi ja kindlasti olgu kasutusel parem-ajupoolkera-tehnikad. Viimased võimaldavad kaasata tundeelu lisaks kainetele arutlustele.

Lisaks tahtmiste ja soovidele võtab iga inimene arvesse oma võimeid ja nende baasil ning läbi kogemusse omandatud oskusi. Oskusi omandatakse nii koolis kui ka olulisel määral väljaspool kooli, “muidu elus”. Igaühel on väga palju nn ülekantavaid oskusi, mida kasutatakse paljudes tegevustes ja peaaegu kõik elukutsed nõuavad neid. Näiteks: analüüsimine, arvutamine, diskuteerimine, juhendamine, riistadega opereerimine jne. Teised oskused on tööspeetsiifilised – võtted on vaja ära õppida konkreetse töö tarvis. Järjest enam hakatakse aga rõhutama teist liiki võtme-kvalifikatsioone, isikliku vastutuse ja enesejuhtimise oskusi. Nende oskuste areng ei sõltu formaalsest haridusest. Siia kuuluvad näiteks: vastutusevõtt, “terve mõistus”, energilisus, meeskonnatöövalmidus, õppimissoov, aktiivsus, probleemilahendusoskus, enesemääratlemisoskus, ebaõnne taluvus, kriitikavõime ja kriitikataluvus jpm.

Eesmärgid on mõistlik seada realistlikud, antud ajas ja ühiskonnas teokstehtavad, muidugi hea, kui ka mõningast väljakutset pakkuvad. Ühiskonnas on kujunenud teatud rolli-sterotüübid, nendega peab kas kohanduma või pingutama nende muutmise nimel. Otsuselangetamisel tuleb arvestada nii faktilisi võimalusi kui ka valiku (näiteks töökeskkonna) sobivust kogu isiksusega. Õiges vahekorras olgu motivatsioon millegi saavutamiseks ning selleks vajaminev aja- ja raharessursi kulu.

Kui on olemas informatsioon õppimis- ja töötamisvõimalustest ning samal ajal selgus oma motivatsioonist, siis plaanitu elluviimiseks on vaja veel nii suulist kui kirjalikku eneseesitlusoskust ning väärikat suutlikkust toime tulla ka pingelistes kontaktides tööandjatega. Siia kuuluvad nii "ei"-taluvus kui ka adekvaatselt positiivne enesehinnang koos väljendusoskusega.

Need oskused aitavad ülejäänud isiksuse ressursidel ellu rakendada, teostuda. Hinnatavaimadki oskused-võimed võivad jääda varjule ja hääbuda, kui viimati nimetatud enesejuhtimise oskused ei toeta nende realiseerumist.

“VANALT” KARJÄÄRINÕUSTAMISE PARADIGMALT “UUELE”

Piret Jamnes
karjäärinõustaja

Karjäärinõustamine on tihedalt seotud tööturuga. Sotsiaal-majanduslikud muutused ühiskonnas avaldavad mõju nii kutsenõustamise paradigmade kujunemisele kui praktikale. Kui ajaloos tagasi vaadata, on kutsenõustamise esiletõus 20. sajandi alguses seotud industriaalse ühiskonna vajadusega paigutada olemasolev tööjõud tööturule võimalikult efektiivselt. Kutsenõustamise vajadust ongi tajutud kõige teravamalt muutuvatel aegadel. Eriti kiirelt arenes kutsenõustamine pärast II maailmasõda, mil vajadus väljaõppinud tööliste järele oli vägagi tuntav. Viimase kümnendi vältel on suuremad sotsiaal-majanduslikud muutused toimunud nii globaalses mastaabis kui Eestis (arenenud lääneriikides on see periood olnud küll pisut pikem). Jälle on kutse- ehk karjäärinõustamine aktuaalne teema rahvusvahelistel diskussioonidel, mille käigus üritatakse määratleda selle olemust ja eesmärke ning efektiivsemaid meetodeid.

2000. aasta kevadel viidi Eesti 25 kutsenõustaja hulgas läbi ekspertküsitlus, mille eesmärgiks oli muuhulgas uurida kutsenõustajate poolt kasutatavaid meetodeid, nende professionaalset enesehinnangut ning arvamust Eesti kutsenõustamise praeguse taseme kohta. Vastajateks olid 10 kutsenõustajat tööhõive alalt, 10 haridussüsteemist ning 5 erasektorist. Küsitletud nõustajad tegutsesid 11 erinevas Eesti regioonis ning nende hulgas oli 3 meest ja 22 naist vanuses 31 – 58 aastat. Küsitletavate valiku juures pürgiti valimi moodustamisele, mis soolise jaotuvuse, vanuse ning kogemuse alusel lubaks hiljem teha üldistusi Eesti kutsenõustajate kohta laiemas plaanis.

Üldandmed

Küsitletavate keskmine vanus oli 47 aastat ning nende hulgas oli nii tagasihoidlikuma (kuni 5 aastat), kui arvestatava kogemusega (11 – 15 aastat) nõustajaid. Väärrib märkimist, et neli kutsenõustajat omas rohkem kui 15-aastast vastavat kogemust. Kõigil vastanutel oli kõrgharidus (enamusest psühholoogiaalane), ühel

teaduslik kraad (teaduste kandidaat). Keegi ei omanud kutsenõustamist kõrgharidust (kutsenõustamist pole Eestis süstemaatiliselt kõrghariduse tasemel õpetatud). Kutsenõustamist teadmised on kutsenõustajate endi sõnul omandatud pikemate või lühemate täiendkoolituskursuste raames kodu- või välismaal, töökohal ise õppides ning kolleegide juhendamisel. Täiendkoolituse ebahühtlast taset ning ühtse täiend- ja väljaõppesüsteemi puudumist mainisid küsitletud ühena kutsenõustamis-valdkonna suurematest probleemidest. Selgus, et karjäärinõustamisega tegelevad suures osas selle valdkonna “patrioodid”, kes on raskustest hoolimata elukutsele truuks jäänud ning püüdnud ennast ise professionaalses plaanis täiendada.

Hoiakud ja tõekspidamised

Muutuva töömaailma trendidest on Eesti kutsenõustajad teadlikud, leides, et Eesti tööturg on muutunud ebastabiilseks ning raskesti prognoositavaks. Tõdeti mobiilsuse ning konkurentsi kasvu tööturul, mille tulemusena töösuhted muutuvad lühiajalisemaks ning üha rohkem inimesi vajab kutsenõustaja abi. Ligi pooled nõustajad nõustusid väitega, et muutunud töömaailm on seadnud uued nõudmised ka kutsenõustamisele ja kutsenõustajatele ning neil on tulnud viimaste aastate jooksul palju juurde õppida.

Vaid üks vastanutest leidis, et kutsenõustamine pole viimase 10 aasta jooksul muutunud, või kui on, siis mitte märkimisväärselt.

Kliendisuhe – eelistused ja tegelikkus

Kui võrrelda “vana” ja “uut” karjäärinõustamist nõustaja ja nõustatava suhte aspektist, siis võib välja tuua olulisi erinevusi. Industriaalsesse perioodi jääva kutsenõustaja hoiakut võib kirjeldada kui hindava spetsialisti oma, kelle ülesandeks on nõustatavale öelda, missugusele ametikohale/erialale ta kõige rohkem sobib. Selline suhtumine haakub tõekspidamisega, et inimesed valivad elukutse kogu eluks ning kutsenõustaja oskusi vajatakse just kutsevaliku perioodil.

Tänapäevasem nõustamissuhe baseerub koostööl, kus nii nõustatav kui nõustaja on spetsialistid – esimene oma elu suhtes ning teine nõustamisalal. Koos üritatakse leida võimalikest variantidest nõustatava jaoks parim lahendus, arvestades paljusid faktoreid ja protsesse ning mitte eristades inimese tööalast karjääri rangelt tema isiklikust elust. Karjäärinõustaja abi võib kasutada elu- ja karjäärimuutuste puhul, keskendudes mitte ühekordsele kutsevalikule, vaid karjääri arendamisele ja planeerimisele pikemas plaanis.

Enamus küsitluses osalejatest leidis, et vastutus nõustamistulemuste eest lasub enam-vähem võrdselt nii kliendil kui nõustajal. 16 vastanut eelistaks nõustamisel võrdsetel alustel baseeruvat koostöösuhet, märkimisväärne osa soovis, et neisse suhtutaks kui spetsialisti. Üks nõustaja nägi enda jaoks ka sõbrasuhte ja üks treeneri-treenitava suhte võimalikkust.

Tegeliku olukorra kirjeldus erines mõnevõrra soovitud – 22 nõustajat arvas, et nõustatavad näevad teda kui spetsialisti, aga ka kui nõuandjat (16) või abistajat (11). Ainult 2 vastanut arvas, et soovitud koostöösuhe toimib nende puhul ka tegelikkuses.

Nõustamisprotsess

Enamasti kohtuvad meie karjäärinõustajad kliendiga 1 – 4 korda, sõltuvalt kliendist ja tema probleemist. Väljakujunenud, kohustuslikku metoodikat kutsenõustajatel pole, kuid meetodite valikul järgitakse teatud traditsioone. Seega on kutse-nõustajatel töömeetodite valiku osas küllaltki vabad käed, ainsaks olulisemaks piiranguks on klientide rohkusest tingitud ajanappus. Tänu vabadusele meetodite valikul ja tööandjate usaldusele on Eesti kutsenõustajad saanud pidevalt katsetada uusi meetodeid ja võtteid, mis on positiivselt mõjunud kutsenõustamise liikumisele “vanalt” kutsenõustamise paradigmat “uue” suunas. Teisest küljest vaadatud vajavad kutsenõustajad enda sõnul tööandjatelt ja riigilt rohkem toetust koolituse, meetodite ühtlustamise, jms osas ehk seega ka regulatsioone ning ettekirjutusi.

Nõustamisprotsessi kavandamise osas märkis enamik vastajatest, et kõigepealt

kuulavad nad ära kliendi probleemi ning seejärel teevad kliendile ettepaneku järgneva protsessi sisu osas, lähtudes olemasolevatest ressurssidest ja vajadusest. See on märk paindlikust suhtumisest, nn rätsepatöö pakkumisest.

Teoreetiline baas

Kuna Eesti kutsenõustajad omavad küllaltki head psühholoogia-alast haridust, kasutatakse nõustamisel palju elemente erinevatest nõustamis- ja teraapiasuundadest. Populaarsuse ja kasutatavuse alusel võib neist 3 esimest pingeritta seada järgmiselt: lahenduskeskne lühiteraapia, humanistlik ja käitumuslik suund. Samas leiavad kasutamist ka elemendid psühhoanalüütilisest, eksistentsiaalistlikust, konstruktivistlikust ja kognitiivsest lähenemisest. Enamus vastanutest kirjeldaski ennast kui eklektikut.

Testimine versus muud võtted

Päris õige pole öelda, et testimine kuulub ainult vana paradigma juurde. Uue paradigma eripära seisneb hindamismeetodite mitmekesisuses, loobumises “testimisest iga hinna eest” ja suhtumises testidesse kui nõustamisprotsessi abivahenditesse.

Pooled küsitatud nõustajatest kasutavad enamike klientide puhul traditsioonilist testimist (peamiselt kutse-eelistuse, isiksuse ja võimete teste). Samas leiavad rakendamist ka teistlaadsed hindamis- ja nõustamisprotsessis kasutatavad tegevused nagu visualiseerimine, loovülesanded, projektiivharjutused, jne.

Professionaalne enesehinnang ja efektiivsus

Hoolimata kesistest täiendõppevõimalustest ning ebasüsteemilisest tagasisidest on Eesti kutsenõustajate professionaalne enesehinnang suhteliselt hea: üle poolte vastajatest pidas oma kutseoskusi heaks ning ülejäänud rahuldavaks. Samas ei

pidanud ükski oma kutseoskusi väga heaks ega kesiseks.

Tulemuslikkuse suhtes on arvamused sarnased: 15 vastajat 25-st leidis, et töötab peaaegu alati tulemuslikult, paljud märkisid, et neil on raske oma töö tulemuslikkust hinnata ning vaid üks vastanu kirjeldas oma tööd alati tulemuslikuna.

Arvatavasti soovib enamus töötajatest oma tööd hästi teha ning on huvitatud tunnustusest. Kuidas ja mille alusel meie kutseenõustajad oma töö edukuse üle otsustavad? Enamus vastanutest teeb seda sisetunde või juhusliku kliendipoolse tagasiside alusel (tänuõnad, lilled, rahulolev ilme nõustamiseansi lõpul vms). Ligi veerand vastanutest saab süstemaatiliselt tagasisidet klientidelt, kolleegidelt või juhtkonnalt. Töö tulemuslikkuse hindamist raskendab nõustajate sõnul vastavate kriteeriumide puudumine.

Ebakindlust suurendab kutseenõustajate sõnul ühtse karjäärinõustamis- ja täiendõppesüsteemi puudumine, madal palk ning sellealase poliitika aeglane väljarendamine.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et Eesti karjäärinõustamine on pidevas muutumisprotsessis, mis sisaldab nii ebamäärast kui konkreetset, nii juhuslikku kui süsteemset. See süsteem on liikumas “vanalt” karjäärinõustamise paradigmat “uuele” vastavalt lokaalsetele vajadustele ja ressurssidele.

LAHENDUSKESKNE LÄHENEMISVIIS KÄRJÄÄRINÕUSTAMISEL

Mari Saari

psühholoog

Käesolev artikkel kirjeldab lahenduskesksest lühiteraapiast pärit nõustamisvõtete kasutamist ja vastavate printsiipide rakendamist klienditöös, mille sihiks on abistada inimest tema tõise elutee kavandamisel – karjääri planeerimisel. Meetod ja mõtteviis on sobilikud töötamiseks nii noorte kui täiskasvanutega.

Karjäärinõustamine siinses tähenduses on klienditöö, kus nõustaja on nõustatavale kasulik tema karjääri planeerimisel, valikute tegemisel ja otsuse langetamisel. Nõustamise tulemusena saab klient selguse oma suundumustes, vajadustes, eesmärkides ning teisalt enda sisemistes ja välistes ressursides, et soovitu lähivõi kaugemas tulevikus teoks teha. Niisiis – kõne all on täiesti kliendikeskne tegevus, klient peab protsessis saama parima võimaluse ennast avastada, et ta lõpuks oleks olude piires maksimaalselt vaba valima, mida edasi teha.

Lahenduskeskne lühiteraapia on 70-ndail USA-s tekkinud pereteraapia ja psühholoogilise nõustamise meetod, mille teooria ja tehnikad on tänaseks leidnud laia rakendust lisaks ka sotsiaaltöös, kliinilises praktikas, organisatsiooninõustamises, supervisioonis jm. Hästi haakub, mõnel määral ka kattub lahenduskeskne nõustamisviis konstruktivistliku nõustamisviisiga.

Lahenduskeskse lühiteraapia arengu eellugu algab Milton H. Ericksonist, kes tegutsedes 50-ndail üsna ebatavalise psühhoterapeudina, rõhutas paari tähtsat printsiipi. Ta oli veendunud, et ressurss lahenduse saavutamiseks on inimeses endas, kuigi ta seda ise praegu ei tea (ja seega ei oska probleemi lahendada). Inimesed lihtsalt ei tea, mida kõike nad teavad. Terapeut erineb nõustatavast just selle poolest, et ta on veendunud – ressurss kliendis on olemas, kuigi ka tema ei tea esialgu, mis see täpselt on. Erickson pidas tähtsaks, et inimene peab teraapia tulemusel jõudma seisundini, mis võimaldab just temale olulisi vajadusi rahuldada. Kui see nõue on täidetud, võib ebaolulisel alal säilida saamatus või neurootilisus. Mingit põhjust pole üritada iga inimest “normaalseks” teha terapeudi üldtunnustatud malli järgi. Klient on iseenda kõige parem ekspert nii soovitava tulemuse kui ka selle saavutamise teede suhtes, terapeut aitab tal neid

vaid näha.

Ning kolmandaks – olles hüpnoterapeut, võttis Erickson kasutusele kaudse hüpnoosi. Kaudse sisenduse põhimõte toob töövahendeina me kasutusse metafoorid, kujutluspildid, kasvõi muinasjutud jms.

Ideed edasi arendades peavad praegused nõustajad arvesse võtma, et igal meie sõnal ja kogu väljenduslaadil on suur sisendusjõud ning kavatseme või mitte, kuid suurem osa meie poolt öeldust (kaasaarvatud esitatud küsimused) on tegelikult sekkumine. Sekkuda tasub aga klienti julgustades ja eneseavastusele suunates. Otstarbekal keelekasutusel on siin oluline roll. Igapäevakeele kasutamine aitab kliendil end tunda normaalse inimesena normaalses situatsioonis ning vähendab hirme.

Lahenduskeskset lähenemisviisi võiks nimetada ka põhjendatult positiivseks lähenemisviisiks. Lahtiseletatult: igal on põhjust uskuda, et ta on hea-ilus-tark-edukas. Vaja vaid üles leida, mille poolest tõesti hea, mis on see ilu ja mis-sugused tarkused on olemas, milles seisneb edu. Kui sisendan endale, et suudan, siis on hea järgi mõelda, mis annab alust uskuda, et tõesti suudan.

Lahenduskeskne nõustamine aitab inimestel nende probleeme lahendada. Selleks küsitakse, millist lahendust klient soovib st mis on tema eesmärk.

Karjäärinõustamises võime käsitleda valikusituatsiooni probleemina, õige valiku teostumist lahendusena. Lahenduskeskne lähenemine ei keskendu probleemile, vaid eesmärgile, st soovitavale olukorrale tulevikus. Tüüpiline lahenduskeskse nõustamisviisi küsimus on: milline on olukord siis, kui probleemi pole? Mis-sugune saab olema su elu, kui praegu teed õige otsuse ja su karjäär saab olema just sinule sobiv? Sel kohal peab nõustaja tundma ja ilmutama huvi, laskma kliendil endale selgitada, mis tema ellu siis kuulub. Missuguste selgete märkide järgi me klient tulevikus aru saab, et ta täna on õiget teed alustanud? Ning kui ta on tõesti õigel teel, siis milleks kõige hea on? Mis viisil on hea karjäärivalik konkreetselt sellele kliendile isiklikus elus kasuks ja kuidas see muudab paremaks tema lähedaste elu?

Nõustamisele saabuvalt kliendilt on (kõigile osapooltele) tervislik küsida: mida

ta soovib? Loomulikult vastab karjäärinõustamisklient, et tahab teada, kelleks ta kõige paremini sobib. Kuid mis on selle sobimise mõõt? Kas nõustaja teab seda? Kas meil on õigust arvata, et kui võimetetesti tulemustes verbaalsete alltestide tulemused on kõrged, siis see inimene sobibki suurepäraselt filoloogiks? Mingis mõttes kindlasti, st ilmselt omandaks ta materjali hõlpsasti, ei kukuks eksameil läbi ja vajadusel suudaks hiljem mõnegi vajaliku võõrkeele juurde õppida. Tema õpetamine oleks suhteliselt odav, kas riigile või talle endale. Kuid – me ju ei teagi, kui suur rahakott tal puuga seljas on, võib-olla ta on valmis palju maksma ja pingutama, et saavutada eesmärki. Kuid mis see on? Pole parata, olgem jätkuvalt tervislikud enda ja kliendi suhtes ning küsigem temalt. Mida ta tahab saavutada, kuhu jõuda, mis on tema eesmärk. Palju raha? Palju vaba aega? Tegelemine huvialadega? Iga nõustaja teab, et variante on palju. Peale selle ei pruugigi klient teada, kas ta tahab palju raha või hoopis palju vaba aega. Küsigem, mille järgi ta ära tunneb, et asi on õige. Mõni tunneb hingerahu järgi, teine teiste tunnustuse järgi, kolmas mõõdab saavutatut oma villa tornide arvuga.

Niisiis tuleb klient suunata oma eesmärgi kirjeldamisele. Kirjeldatud eesmärgi puhul on vaja kliendilt lisaks küsida, kuivõrd ta usub selle saavutamisse ning mis annab talle uskumiseks põhjust. Mõne eesmärgi saavutamine võib olla ülimalt ihaldusväärne, kuid nõuda tugevat pingutust, võibolla ka loobumisi – kas klient on selleks valmis?

Reaalselt oleme praeguses hetkes. Eesmärk on soovitatav tulevik, mida praegu veel olemas pole, kuid on tahtmine sinna jõuda. Kaasa oleme toonud nii mõndagi oma minevikust.

3. MINEVIK	1. OLEVIK	2. TULEVIK
ressursid	period: tänapäeva ühiskond	soovitatav tulevik
toetus	kliendi eluetapp;	vajaduste rahuldatus
kogemus	hetk: nõustamisseanss	soovide osalinegi täitumine
õpitu	otsustamine	eneseteostus
karastus	tegutsemine	

Minevikust on igapähe põhjust ja õigus kaasa võtta kõik, mis edasisel eluteel ka suks võib tulla. Koolitarkusele lisaks on keegi õppinud initsiatiivikut, teine püsivust, kolmas meeskonnatöö oskust, neljas lapsemähkimist, viies taimekasvatust, keegi riskivõtmist, jne. Igapähe minevikku kuuluvad inimesed, kes on toetanud arengut, julgustanud, olukorrad võivad olla soosinud arengut mingis suunas või oskuste teket, vilumuste kujunemist. On hea kutsuda klienti neist asjust kõnelema, veel parem – neisse minevikupiltidesse taas sisse elama. Üks tavaline inimene ei julge uskuda, kui palju erinevaid töid või toiminguid ta tegelikult oskab. Karjäärihulljulged pigem lihtsalt usuvad, et küllap saavad hakkama, kui et on teadlikud kõigist oma oskustest. Liiatigi on elu äraunustamisele määranud hulga suurepäraseid omadusi, mille kasutamine nüüd ja tulevikus võimaldaks paljutki saavutada. Võiks ka huvi tunda, missugused väärt eeldused jäid ümbritsevate inimeste ja olude tõttu välja arendamata, milline ressurss pidi peitu pugema. Praegu on võimalus seda sealt peidust välja tooma hakata. Kena, kui inimene on teadlik, milline vanemate väärtushinnang või sotsiaal-majanduslik fakt kõnealuse ressursi sulges, mille tõttu hea eeldus arendamata jäi. Rõhuasetus olgu siiski sellel, mis ressurss see oli ning kas on tahtmist, vajadust ja tingimusi seda praegu edendama hakata.

Minevikku kuulub enamikul inimestest ka rohkem või vähem negatiivseid kogemusi. Kõik, mis on aidanud neid üle elada ja edasi tegutseda, on samuti oluline ressurss.

Olevikust rääkigem kahes tähenduses. Esiteks on olevik aeg ja ühiskond, kus inimene elab ja saab tegutseda. See on raamistik, mis annab võimalused ja seab piirid, sageli juhib ka väärtushinnanguid. Siia kuulub ka inimese enda elusituatsioon – kes ta on ja mis põhjusel ta praegu uute valikute ja plaanide ees seisab. Kas ta on koolilõpetaja, kes valib edasiõpitavat eriala või on ta ülikooli lõpetav tudeng, kel valida magistratuur, pingeline tasuv töökoht või rahulik tõine elu võimaldamaks lähiaastail pereseksust. On klient hoopis keskeakriisis, iseendaga veidi hädas ja samas ehk soovimas radikaalseid muutusi oma karjääris.

Teises mõttes on olevik käesolev hetk, see tähendab, et üks konkreetne mõte tundub määravalt tähtis just praegu siin nõustajaga kõneledes. Nõnda saab siin ja praegu minna konkreetseesse kujutluspilti, tunda, kuidas on seal olla ning teha

tähelepanekuid. Päriskäsitlus on oluline ka selles mõttes, et see on ainuke aeg, kus saab tõeliselt tegutseda, see tähendab esimese (või järgmise, või sellest järgmise...) sammu astumise aeg.

Eelloetletud justkui triviaalsed teadmised võivad nõustamispraktikas kergesti sassi minna just seetõttu, et klient tuleb küsima, mida ta teha võiks (ja nõustaja olgu tark!). Nende lihtsate mõtete järgimine aitab kliendile vastutuse tagasi anda, huvi tundes: kes sa päriselt oled, kust sa tuled, kuhu tahad minna; kuidas see sulle nii tähtis on ja mis põhjust on sul arvata, et hästi toime tuled?

Mida selgemalt klient mõistab, "kes ta päriselt on", seda loomulikum on jõuda eneseteostuseni, enese realiseerimiseni, oma parima osa ellu saatmiseni. Eneseteostus on teatavasti vajaduste hierarhia tipp. Lisaks on ennast teostav inimene kasulik ühiskonnale, kuna töö saab tehtud optimaalse energiakuluga ning kaasneb töö rõõm.

Pildi sisse mineku soodustamise võtted on nõustaja head töövahendid. Tulevikupildisse mineku vajadusest oleme juba kõnelenud. Minevikupildidesse tasub minna otsima ressursse alates heast energiast kuni õpetliku elukogemuseni. Minevikumeenutuses saab inimene taas kokku oma "tõelise minaga", kes ta oli enne valivalt mõtlema hakkamist (enne õpetusi, mis on hea, mis halb; mida tasub, mida mitte ja mida niikuinii ei saa). Minevikupildis on näha, mida kõike inimene oma elus teinud on ning mida ta oskab, mis ja kuidas on õnnestunud. Minevikutaustast tulenevalt kujundatakse oma elumissioon, minevik on elukäsikirja algusosa.

Pildi sisse minekuks võib kasutada kujutlusmatku koos eelneva relaksatsiooniga, võib lavastada ka psühhodraama. Tulenevalt nõustajast, kliendist või situatsioonist ei pruugi need variandid sobida. Lihtsaimaks vahendiks on paluda kliendil kirjeldada olukorda, kasutades olevikku ja kindlat kõneviisi. Mitte: *Kui saaksin endale sobiva töökoha, jõuaksin koju kella viie paiku ...*, vaid: *jõuan koju viie paiku, mul on mahti lapsega koos olla ja..... või: istun liivakastis, mul on punane kühvel ja kaitsen oma liivamaja luusiva kassi eest.*

Kui kuulad kliendi kirjeldust, küsi kindlasti füüsilise ümbruse kohta ja meeltega tajutava kohta. Mis on esemed, missugune on valgus, mida on kuulda, kas on

soe või jahe jms. Küsi ka teiste inimeste kohta. Kes mida teeb? Küsi, mida su klient tunneb, olles ses pildis. Küsi ka mõtete, ideede ja uskumuste kohta. Tulevikupildi kirjeldamisel julgusta klienti esialgu analüüsimate jätma nii soovitu saavutamist, kui ka pildi realistlikkust, tähtis on kogeda just nimelt soovitavat. Aitab lause: sa ei tea, kuidas selle saavutasid, kuid praegu kujutle lihtsalt, et asjalood ongi nii, nagu sa soovid. Või: praegu pole vaja mõelda, mis tõenäoliselt tegelikult tuleb; räägi, kuidas on asjad siis, kui nad on kõige rohkem sinu meele järgi.

Ka julgusta klienti tulevikupilti nägema nii, nagu ta soovib seda praegu. On loomulik, et aja jooksul soovid muutuvad, kuid neid muutusi ei suuda keegi niikuinii praegu arvesse võtta. Karjäär (nagu kogu eluteegi) on igal juhul jätkuv valikute ahel. Kuid pildisse minna ja sellest kogemus saada on võimalik ainult käesoleval hetkel.

Klient võib minevikust või tulevikust ka pildi joonistada või lauale esemeist stseeni seada. Ka nõnda kujutatust jutustab ta olevikus ja kindlas kõneviisis.

Tavapärasem otsustuse tegemise mall on niisugune, et kogutakse võimalikult palju informatsiooni, mõeldakse läbi plussid, miinused ja riskid ning langetatakse otsus.

Näiteks: lähen kokaks õppima, sest ametit õpetav kool on kodu lähedal; sissesaamise tõenäosus on väga suur; selle ameti inimesi läheb alati vaja; saan hiljem otsustada, kui kõrgele tasemele end üles töötan ja selle ametiga võin vabalt minna elama sinna, kus mu tulevase abikaasa töökoht saab olema. Risk on, et võin jääda väiksepalgaliseks, kuid kuidagi saan ikka hakkama.

See kalkulatsioon ei anna siiski kuigi selget ettekujutust, kuidas otsuse langetaja oma elu elama hakkab ja kuidas ning kui palju saavad rahuldatud tema vajadused, teoks tehtud soovid, kuidas ta end tunneb, milles seisneb tema eneseteostus.

Karjäärinõustamise otsustuste langetamise juures on loovmeetodite kasutamine äärmiselt oluline. Tõine elu hõlmab inimese elust ajaliselt suure osa, niisiis peab see olema kooskõlas isikliku eluga ning võimaldama sobivat elustiili. Õige vastus ei saa tuleneda üksnes ratsionaalsetest kaalutlustest. Vähemalt samavõrd on vaja

arvestada soovide, ihaluste, unistuste, ka vastumeelsuste ja hirmudega – ühesõnaga tundeeluga.

Arvestagem, et klient on tema enda parim ekspert, on tähtis igati soodustada tema eneseavastamist, eneseavamist ja laskma vastustel temas endas kasvada. Sekkuda tuleb nii palju kui vajalik, kuid nii vähe kui võimalik.

Lahenduskeskse lähenemisviisi üheks põhimõtteks on edasiliikumine läbi väikeste muutuste. Nimelt on väikesed muutused reeglina hõlpsasti teokstehtavad. Väike muutus saab olla piisav muutusteahela käivitamiseks.

Kui probleem on suur, tuleb ta võtta osadeks, lahendada üht osa korraga, suur eesmärk tuleb võtta osadeks. Karjäärinõustamises on probleemi asemel fookuses eesmärk. Kui klient on viibinud oma soovitava tuleviku pildis, saame temaga edasi arutada, mis sellest pildist peab kindlasti teostuma, mis on teisese tähtsusega. Millest võiks alustada, mis jääb hilisemaks? Mis oleks kogu sellest pildist kõige kergemini teostatav? Viimasest võikski alustada, saab kerge vaevaga osa tööd tehtud ja rõõmu pealekauba.

Lahenduskeskses meetodis on kindel koht komplimentidel. Seletamata siinkohal täpsemalt, kuidas kompliment terapeutilise sekkumisena toimib, tasub mõni aspekt siiski välja tuua. Nõustaja kogunud pilk võib näha kliendis paljutki positiivset, mida klient ise ei oska enda juures tähele panna või väärtustada. Nõustaja kohus on seda väljendada. Kasusid on mitu.

Esiteks on positiivset meeldiv kuulda, see soojendab õhkkonda. Teiseks saab klient teada, kuidas ta näib üldisel taustal. Kolmandaks, kui klient üllatub, jätkab ta ehk ise mõtteis otsinguid – mida head temas veel peitub. Neljandaks tõstab tunnustus motivatsiooni ja usku oma suutlikkusse (ilmselget ülehindamist ei pea nõustaja ju mitte tagant õhutama, pigem küsigu, miks klient ise arvab, et ta nii edukas suudab olla). Nõustaja aga, teades, et vajab materjali siira positiivse peegelduse tarvis, keskendab oma tähelepanu kliendi ressurssidele ning saab seeläbi selgust, kuidas tema usub oma kliendi võimeisse soovitud saavutada. Paratamatult annab see tõsiseltvõetava toetava varjundi kogu intervjuule.

Lõpetuseks üks lihtne skeem enesekohase arutluse aluseks:

Mida olen õppinud koolis?

Mida olen õppinud elus?

Mida tahan saavutada?

Mis on selleks olemas?

Mida on juurde vaja?

Kui palju pean selleks kulutama ressursse (aega, raha),

millest loobuma?

Kui suur on mu motivatsioon?

Millest alustan?

Millal teen esimese sammu?

ERIVAJADUSTEGA INIMESE KUTSENÕUSTAMINE

Lana Randaru

psühholoog

Kutsenõustamisega on Eestis tegeldud pikka aega, seda nii kutsenõuandlate kui koolipsühholoogide poolt. Veidi uuem mõiste on karjäärinõustamine, mis hõlmab vastava kooli õpilaste või asutuse töötajate karjääriprobleeme, karjäärikeskused pakuvad oma teenuseid laiemale ringkonnale.

Viimastel aastatel pööratakse karjäärinõustamises üha suuremat tähelepanu ka erivajadustega inimestele kui eraldi sihtgrupile.

Reeglina puudutab erivajadus füüsilisest või vaimupuudest tingitud aspekte. Puue võib olla sünnipärane või elu jooksul tekkinud. Kõikidel nendel inimestel on vajadused nagu teistelgi: kuuluvuse, turvatunde, eneseteostuse järele ning üheks kohaks, kus neid vajadusi rahuldada saab, on töökoht. Samas on erivajadustega inimeste õppimine ja töötamine sageli seotud lisatingimustega. Viimasel ajal on tekkinud õppeasutuste võrk, kus õpetatakse ka erivajadustega inimesi, tegeletakse neile praktikakohtade organiseerimisega, luues selle kaudu tööotsija ja tööandja vahelised kontaktid, mis aitavad neid teineteisele lähendada ja töökohta leida.

Kutsenõustamine kui protsess puudutab sageli inimeste elu mitmeid tahke, mis on omavahel tihedalt põimunud ja vajavad kompleksset lahendamist. Erivajadustega inimeste karjääritee organiseerimisel on väga oluline koht õppimis- ja töötingimustel, tervislikul olukorral, suhtlemisvõrgustikul jne.

Järgnevalt peatuksin kõige levinumatel raskustel ja probleemidel, mis võivad tekkida erivajadustega inimestel, kui nad soovivad asuda tööle või õppima.

1. Puudulik haridus

Uusi koole, kus on mõeldud ka erivajadustega inimeste õppimisele, tekib järjest juurde, oma võimalusi selles vallas pakuvad ka kõrgkoolid. Kui erivajadus on tekkinud vaimupuudest sõltuvalt, siis sageli on väga oluline õpetada neid inimesi

elus toime tulema ja leida just temale sobiv õpingute vorm. Siin aitavad paljuski kaasa mitmesugused võimalused ainekavade kasutamisel ning individuaalsed õppekavad. Kui erivajadus on seotud põhiliselt liikumisega, siis paraku jääb sageli suurimaks takistuseks õppeasutuse või töökoha arhitektuuriline pool. Neid õppimise ja töötamise kohti, kus ratastoolis inimene liigsete ponnistusteta hakkama saab, on küllaltki vähe. Loomulikult on koolide personal heatahtlik ning valmis ratastoolis inimest treppidel kandma. Ratastooli kasutajad on aga arvamusel, et see ei ole väärikas, iga inimene tahab ennast nii tööol kui ka õppeasutuses tunda hästi ja teistega võrdsena.

Astangu Toimetulekukeskuse poolt eelmise aasta kevadel läbiviidud küsitlus praktikabaaside juhendajate seas näitas, et vaid 20 % nendest pidas oluliseks töökoha kohandamist vastavalt erivajadustega inimestele. Kõige olulisemaks peeti pidevat juhendamist (57%), tööülesannete valikulist teostamist (45%) ja puhkepauside võimaldamist (38%). Samas aitaks töökohtade kohandamine oluliselt kaasa muude abiviiside osatähtsuse ja kulude vähendamisele.

Raskusi hariduse omandamisel tekib ka juhul, kui inimene peab täiskasvanuna selgeks õppima päris uue ala, kuna praegune tervislik seisund ei võimalda endisel erialal töötada.

2. Varasemate töökogemuste puudumine

Kui inimene enne erivajaduse teket töötas, on tal ilmselt säilinud kontaktid oma endise töökoha ja kolleegidega. Seega on olemas vajalik suhete võrgustik ja kogemus töökoha leidmisel. Toetava ümbruse olemasolul on ennast ka lihtsam motiveerida jõupingutuste tegemiseks uue töökoha leidmisel.

Kui inimesel ei ole olnud võimalust töötada, tekivad loobumismeeleolud tööotsingutel tunduvalt kergemini. Võib tunduda hirmutavana ka uude keskkonda minek, kaaslastega harjumine ja uue elurütmi tekkimine. Saab ju ära elada ka sotsiaaltoetusega, kuid sel juhul jääb kasutamata inimese ametialane potentsiaal.

3. Pikk eemalviibimine sotsiaalsetest suhetest

Palju erivajadustega inimesi on siiani veel koduseinte vahel. Neil ei ole pikka aega olnud võimalik tutvuda uute inimestega ja oma tutvusringkonda laiendada. Suhtlemine aitab kaasa enesetunnetuse parandamisele, annab võimaluse ennast teistega võrrelda ning aitab paremini elu stressiolukordadega hakkama saada. Suhtlemisringi avardumine annab inimestele võimaluse ennast vabamalt tunda, annab tunnetuse, et ta ei ole oma muredega üksi ja omab samasugust arenguvõimalust kui teisedki. Näiteks võib inimene alustada erialaõpinguid alles peale kolmekümnendat eluaastat ja eneselegi üllatuseks märgata, et edusammud on kiired tulema ja ka tervis on parem, kui vaid kodus olles.

4. Terviseprobleemid

Erivajadustega inimeste sagedaseks probleemiks õpingute ja töötamise käigus on nõrk tervis. Mida paremini on organism puudega kohanenud, seda lihtsam on õppida ja töötada.

Suur tähtsus on erivajadustega inimeste psühholoogilisel rehabilitatsioonil, et sisendada terviseraskuste korral elutahet ja tulevikupüüdlusi, sellele aitavad oluliselt kaasa ravi ja taastusravi kvaliteetne teostamine. Terviseraskuste tekkides peab inimene tundma, et elu muude valdkondadega tegelemine aitab sageli ka terviseprobleeme leevendada. Näiteks võivad õpingute alustades liikumispuudega inimesed tunnetada koormuse suurenemist tervisele. Seda aitavad leevendada erinevad rehabilitatsiooniteenused ning organismi uue elurütmiga kohanedes saab inimene intensiivsemalt õpingutele pühenduda.

5. Arhitektuurilised piirangud

Praeguses Eestis peavad liikumispuudega inimesed valima endale õppimise ja töötamise koha selle järgi, kuhu on võimalik juurde pääseda. Näiteks ratastooli kasutajatel on väga raske jätkata õpinguid kõrgkoolis, kuna puuduvad sobilikud arhitektuurilised kohandused. Viimasel ajal parandab olukorda virtuaalõpe, kuid

vahetu suhtlemine õpingukaaslastega ja õppejõududega muudaks õppimise emotsionaalsemaks ja inimlikumaks.

6. Õpitud abitus

Kindlasti oleme kogenud heaolutunnet, kui keegi meid aitab ja osa asju meie eest ära teeb. Oht on siin selles, et inimene ei saa teada, milline on tema võimete potentsiaal ja millega ta saaks ilma abistamiseta hakkama. Liigne tähelepanu ja toetav suhtumine ei lase erivajadusega inimesel ennast proovile panna ja võib juhtuda, et tüütumad ja ebameeldivamad ülesanded jäävad abistajate teha. Mida rohkem on neid ülesandeid, millega inimene ise hakkama saab, seda rohkem on ta oma eluga rahul ja tunneb, et on enda elu peremees.

7. Emotsionaalsed probleemid

Kõik me kipume ennast võrdlema teistega ning puude olemasolul võivad tekkida emotsionaalsed probleemid nagu emotsionaalne tasakaalutus, tujukus või ebaadekvaatsus suhtlemisel. Sagedased meeleolumuutused ja sellega seotud ülemäärane nõudlikkus ümbritseva suhtes tekitavad mitmesuguseid suhtlemispingeid. Siin aitavad kutsenõustamise kõrval ka psühholoogiline nõustamine ja psühhoteraapia, mida erivajadustega inimesed võiksid julgemalt kasutada. Oluline on märgata ka enda väikeseid saavutusi ja nendest rõõmu tunda, sest on ju kõigil inimestel oma suutlikkuse piir.

8. Perekondlikud probleemid

Pere toetuse osatähtsust ei saa inimese elus kuidagi alahinnata. Samas võib sõltuvalt erivajadustest olla raskendatud perekonna loomine, lähedase inimese leidmine. Vähe on ka neid kohti, kus erivajadustega inimesed saaksid koos käia, eriti suureks probleemiks on see noorematele.

Erivajaduse tekkides vajab ka terve pere toetust ja mõistmist ning psühho-

loogiline abi kriisiperioodi ületamiseks on igati vajalik.

9. Vajadus isikliku abistaja järele

Mitmed igapäevased ja vaba aja veetmisega seotud probleemid oleksid kergemini lahendatavad, kui erivajadusest tingitult saaks inimene kasutada isikliku abistaja toetust. Selle teenuse arenemine aitab kaasa inimeste võrdsete võimaluste kasvule nii õppimisel, töötamisel, vaba aja veetmisel kui muudes valdkondades.

Väga paljude erivajadustega inimeste jaoks on esmatähtis leida endale kutsenõustamise toetusel töökoht. Astangu Toimetulekukeskuse poolt läbiviidud lõpetajate tööhõivealane küsitlus näitas, et praegu töötab 2/3 lõpetajatest. See on märkimisväärne tulemus ja näitab ilmekalt, milline on õppimise ja teiste rehabilitatsioonivormide osatähtsus puuetega inimeste tööhõivel.

Samas loodan, et erivajadustega inimesed kasutavad üha enam pakutavaid võimalusi ja aitavad neile vajalikke tingimusi nii õppimisel kui töötamisel oma poolsete ettepanekutega ja vahetu osalemisega täiustada.

Lõpetaksin G.B. Shaw sõnadega: “Inimesed süüdistavad alati olukordi, mis olevat neid ühel või teisel moel kujundanud. Inimesed, kes selles maailmas edasi jõuavad, on need, kes võtavad kätte ja hakkavad otsima olukorda, mida nad endale soodsaks peavad ning soovitud leidmata loovad nad selle ise.”

ÜLIÕPILASTUUTOR – ABILINE KARJÄÄRITEEL

Ainu Albert

TPÜ nõustamiskabinet, nõustaja

Uus kool on noore inimese karjääritee loomulik osa, see tähendab talle uut keskkonda ja sellega kaasnevat väljakutseid. Viimased võivad osutuda aga ülemäära rasketeks, kui ei ole võimalik leida sobivat abi. Uues keskkonnas vajatakse edukaks toimetulekuks eelkõige kolme asja:

- 1) infot selle keskkonna ja seal kehtivate reeglite kohta, oskust infot vastu võtta ja seda ise hankida,
- 2) oskust toime tulla iseendaga – õpingute, elu- olu ja oma emotsioonidega,
- 3) oskust luua uusi tugisuhteid.

Õppeperioodi algul võib stressitekitavaid asjaolusid kuhjuda ülemäära palju ja ülikooli sissesaamise rõõmud nihkuvad seetõttu tagaplaanile. Sel ajal vajavad paljud uued üliõpilased käepärast ja heatahtlikku abilist, et oma küsimustele vastuseid saada.

Aastatepikkune üliõpilasnõustaja kogemus ütles, et komplitseeritumaks muutuvast akadeemilises keskkonnas saab üliõpilaste jaoks informeerimisvõimalusi lihtsustada, luues nõustamisvõimaluse, milles info ja konsultatsiooni andjateks on selleks ettevalmistatud vanemate aastate üliõpilased – üliõpilastuutorid.

Kuigi viimastel aastatel on akadeemilise info jõudmine üliõpilasteni tunduvalt paranenud, ei ole abistavat infot kunagi liiga palju, eriti individuaalsete probleemide korral.

Esimese aasta üliõpilaste küsitlusest on selgunud, et info vajalikkust tajutakse – ülikooli sissejuhatavast teabepäevast osavõtt on lähedane sajale protsendile. Siiski on uut infot palju ning varasema koolieluga võrreldes on ülikoolielu korralduslik pool sedavõrd erinev, et poole tunniga see selgeks ei saa.

Kõik vormid ja kanalid info andmiseks on vajalikud, nii elektrooniliselt, paber- kandjal kui suuliselt. Kõige tõhusamaks infoedastamise viisiks noorele inimesele

on siiski vahetu inimlik kontakt. Värskete üliõpilaste endi hinnanguil pöörduvad nad küsimuse tekkides kõige sagedamini kaasüliõpilase poole; järgnevad üliõpilastuutorid, õppejõud, asjaajajad jt infoallikad.

Uustulnukad ülikoolis hindavadki tuutoriga suheldes kõige enam seda, et temaga suheldes ei teki täiendavat pinget – vastupidi, info ja selgitused tulevad sõbraliku hoiaku saatel, tuutoril on aega küsijale mõnda asja ka teist/kolmandat korda üle seletada, ta teab oma kogemustest asju, mida pole üheski teatmikus. Tuutor on nagu külalishahke pererahva esindaja, kes tutvustab uustulnukale ülikooli akadeemilist ja mitteakadeemilist elu ning annab oma olemasoluga mõista, et siin on võimalik täiesti edukalt hakkama saada.

“Ma arvan, et üliõpilastuutor on siiski midagi enam kui lihtsalt üliõpilane – ta teab rohkem, tegutseb rohkem, julgeb rohkem ja tahab midagi ära teha, et üliõpilaselu läheks paremaks. Paljudel lisandub ka “oma ülikooli” patriotism...” – selline nägemus tuutoritest on Kristina Jüriadol – ühel enam kui 50-st TPÜ üliõpilastuutorist, kes oma esimesed ristsed said 2000. aasta sügissemestril kolmekümne ühe eriala õpperühmade juures.

Tuutor suhtleb nii rühmaga kui ka individuaalselt. Kuigi kõigi tuutoritega on võimalik ühendust saada ka telefonitsi või E-mailiga, kujunes soosituimaks isiklik vahetu kontakt. Oma rolli mängib siin ilmselt see, et noortele on kohanemisperioodil vajalik vahetu suhtlemisvõimalus ning ka asjaolu, et TPÜ-s kuuluvad tuutorid oma eriala juurde ja nende hoolealusteks on oma eriala “rebased”. Samas konsulteerivad tuutorid ka oma rühmakaaslasi ja vanemate aastate üliõpilasi.

Tuutorid ise märkisid oma tegevuse põhiliste tulemustena uute üliõpilaste paremat informeeritust ja toimetulekut esimesel semestril; uue õpperühma omavaheliste suhete ja grupitunde kiiremat kujunemist; positiivsete muljete mõju ülikooli ja eriala imagole.

Tuutoriks saamiseks tuleb läbida vastav koolitusprogramm. Kandidaatide valik uude koolitusgruppi toimub sügissemestri lõpul, selles osalevad tuutorid ja õppejõud, et tagada sobivate üliõpilaste leidmine. Lõplik registreerimine on kevadsemestri algul, mil algab ka koolitustsükkel. See lõpeb omandatud teadmiste kontrolliga, mille eduka soorituse korral omistatakse kandidaadile tuutori

staatus. Üliõpilastuutorite institutsioon on ühendatud ülikooli teabesüsteemiga. Väga tihe on koostöö üliõpilasesindusega, tuutorid on kutsutud üliõpilaselule hoogu juurde andma ning ülikoolidemokraatiat teostama.

Tuutorikandidaatide arv vastaval erialal sõltub õpperühma prognoositavast suurusest sügisel.

Tuutorid on vabatahtlikud ja teevad oma tööd eelkõige sisemise motivatsiooni ajel, siiski vajavad nad täiendavaid boonuseid, nagu ainepunktid, tunnustus õppejõudude, teiste üliõpilaste ja tuutorite poolt. Seda arvestades on oluline suunata tuutorina tegutsevaid üliõpilasi teadlikule eneseanalüüsile, mõistmaks ja hindamaks seda kasu, mida nad saavad, olles kasulik kaasüliõpilastele ja ülikoolile. Näiteks mõjub tuutorina tegutsemine väga positiivselt enesehinnangule, tunnetatakse enda vajalikkust, teiselt poolt annab teiste tänu otsese impulsi tegutseda. Tuutortegevus on ennastarendav – tuutor õpib palju juurde, oskab juhendada, vahendada ja otsida infot; arenevad suhtlemis- ja analüüsisioskused, avardub maailmavaade.

Tuutorite osalemine ülikoolielus tähendab ka üliõpilaste võimaluste ja õiguste suuremat teadvustamist ja nende kaasamist ülikooli positiivse imago kujundamisele.

KUTSESUUNITLUS LASTEAIAS

Anne Väli

Kohtla - Järve lasteaia Kirju - Mirju eelkooliõpetaja

Esmapilgul tundub, et lasteaialaps on veel liiga väike kutsesuunitlustöö alustamiseks, kuid temagi on juba astunud esimese sammu karjääriteel (vanemad on valinud lasteaia, paljudel on ka lasteaia vanemasse rühma jõudes huvialane tegevus).

Lasteaialaps viibib kutsesuunitluse fantaasiastaadiumis, ta kujutab end ette erinevatel ametipostidel mõtlemata oma võimetele ja oskustele. Kujutlusvõimet arendavad lapsed mängudes, kus nad matkivad täiskasvanuid mitmesugustes ametites.

Kutsesuunitlustöös aitavad lasteaiaõpetajaid enim lapsevanemad. Kohtla-Järve lasteaia Kirju-Mirju pererühm on organiseerinud palju õppekäike vanemate töökohtadesse. Koostöö lastevanematega on muutnud töömaailma tutvustamise võimalusterikkamaks ja huvitavamaks.

Ekskursiooni pank organiseeris Anette isa. Kogu õppekäik oli läbi viidud emotsionaalselt ja lastepäraselt. Kogu jutustuse näitlikustamiseks kasutas Anette isa tahvlit, millele joonistatud lastepärased skeemid muutsid jutustuse põnevamaks ja arusaadavamaks. Uued teadmised ootasid lapsi juba fuajees, kus näidete varal sai selgeks pankade vajalikkus:

- Jüri sai sünnipäevakingiks 100 krooni ning viis need aastaks pankasse. Pank maksis talle aasta pärast tasu 10 krooni. Kokku oli Jüri aasta pärast 110 krooni. Küsimus – kui Jüri oleks hoidnud raha kodus, näiteks klaaspurgis – kui palju tal siis aasta pärast oleks raha olnud?
- Mari (Jüri vanem õde) sai Jüri samal ajal kingiks 100 krooni. Lisaks käis ta veel suvel tööl ja teenis 100 krooni. Marile hakkas aga poes väga meeldima jalgratas, mis maksab 300 krooni. Maril endal oli ainult 200 krooni st 100 krooni oli puudu. Mida teha? Mari võtab pangalt 100 krooni laenu ning saabki endale kohe jalgratta osta. Aasta jooksul maksab Mari pangale tagasi 100 krooni ja tasuks laenamise eest 20 krooni.

- Jüri sai pangalt 10 krooni, Mari maksis pangale 20 krooni – vahe on 10 krooni. Kuhu see vahe läheb? See läheb pangale erinevate kulude katteks:
 1. Töötajad teevad tööd ja saavad selle eest palka;
 2. Pangasaalis põlevad tuled, töötavad erinevad masinad – kõik need võtavad elektrit ja selle eest tuleb maksta;
 3. Pangas on vaja erinevaid masinaid (räägime neist hiljem) – neid tuleb osta ja sellekski läheb raha;
 4. Ja väga tähtis asi – pank on kellegi oma ning omanik tahab, et see töötaks talle kasulikult. Kui me töötame pangas hästi, siis läheb ka pangal hästi ja seda nimetataksegi “pank on kasumis”.

Kokkuvõetult – milleks siis pank on vaja?

Pank võtab vastu raha inimestelt, kellel hetkel on raha üle ja seda nimetatakse hoiustamiseks. Hoiustajale maksab pank raha tasuks selle eest, et ta raha pangas hoiab.

Pank annab raha inimestele, kellel hetkel on raha puudu ja seda nimetatakse laenamiseks. Laenaja maksab pangale raha tasuks selle eest, et pank talle raha laenas.

Kui pank töötab hästi (hoiuseid on palju ja laenusid makstakse tagasi), siis saab pangaomanik (või omanikud) selle panga omamise eest raha – kasumit

Ekskursioon jätkus jalutuskäiguga panga ruumidesse, kus tutvustati lapsi panga-töötajate tegemistega, nende elukutse nimetustega.

Pangatöötajad tegelevadki nende töödega, millest eespool juttu oli:

- Ühed võtavad hoiustajatelt raha vastu ja maksavad ka neile raha välja;
- Teised annavad laenusid.

Peale selle tehakse pangas ka muid töid:

- Hoiustajad tahavad oma raha teinekord anda kellelegi teisele millegi eest – teha makseid. Näiteks – maksta elektri ja telefoni eest;
- Enamusel hoiustajatel on kaart, millega saab raha automaadist kätte ka siis, kui pangakontor on suletud (näit õhtul). Peale selle saab kaardiga poes toidu ja muude kaupade eest maksta. Pangas peetakse nende kaartide üle arvet;
- Osad töötajad hoiavad panga erinevatel masinatel silma peal, et need kogu aeg töökorras oleksid;
- Lisaks nendele on väga palju erinevaid töid. Näiteks peab keegi selle pangasaali siin õhtul jälle puhtaks tegema ja selleks on pangas koristaja.

Lapsi tutvustati ka pangas kasutatava tehnikaga, mis aitavad pankureid nende töös.

Kuna töid, mida pangas teha tuleb, on väga palju, siis on pangatöötajatele abiks palju erinevaid masinaid:

- Arvutid – sealt on näha, kui palju kellelgi raha on hoiustatud ja kui palju keegi on laenanud;
- Raha lugemise masinad – selleks, et palju raha saaks kiiresti üle lugeda;
- Spetsiaalsed lambid, millega saab vaadata, kas panka toodud rahad on õiged;
- Masinad, millega saab pangakaardi abil raha välja võtta või kellelegi maksta.

Lapsed said proovida raha lugemise masinat ja paberi purustamise masinat, mida lastepäraselt kutsuti hundiks. Õppekäigu lõpuks kordasime lastega üle elukutsed, mida õppisime tundma – teller, turvamees, pangadirektor.

“Te nägite, et üks pangatöötaja peab teadma ja oskama väga palju erinevaid töid, tundma erinevaid keerulisi masinaid, teenindama kliente iga päev mitmes eri keeles (tavaliselt eesti ja vene keeles, aga vahel ka inglise või saksa keeles).

Lihtne see pole, aga õpitav küll. Ja õppima tasub hakata kohe, juba lasteaias. Näiteks arvutamist, mida pangas läheb iga päev väga palju vaja.”

Kogu õppekäigu vältel olid lapsed sõnakuulelikud. Nende pilkudest ja käitumisest võis välja lugeda huvitatust pangatöö suhtes. Ekskursioon lõppes kingituste üleandmisega. Lapsed said mälestuseks Krossu jäätise ja Hansapanga logoga õhupalli. Tagasiteel lasteaeda vestlesid lapsed omavahel, kes tahab tulevikus saada pankuriks ja arutlesid, kes meie rühmast sobiks turvameheks, direktoriks.

Ekskursioon täitis oma eesmärgi, lapsed said konkreetseid teadmisi ja õige ettekujutuse pangatööst. Emotsionaalselt üles ehitatud elukutsete vaatlused rikastavad laste silmaringi ja muudavad nende mängu sisutihedamaks. Kutsesuunitluse seisukohalt on ekskursioonidel suur tähtsus – varajane tutvustamine töömaailmaga võimaldab tulevikus kergemini jõuda lõpliku otsuseni.

Kuna karjääriplaneerimise protsess saab alguse juba varajases lapsepõlves, ei tohi sellega tegelemist lükata laste lõpuklassi jõudmiseni. Sellega saab alustada juba lasteaias – avardada silmaringi, arendada kohusetunnet ning tutvustada kodukohas levinumaid elukutseid.

LÄBILÖÖGIVÕIME SUURENDAMINE TÖÖMAAILMAS

Junior Achievementi majandusõppeprogramm

Liina Nurme
õpetaja

Akadeemilise üldhariduse kõrval on õpilastel vajalik saada teadmisi ka turumajandusest ja ettevõtlusest. Oluline on kasvatada põlvkond, kes tunneb majanduse põhitõdesid ja suudab igapäevaelus aktiivselt kaasa lüüa. Selle saavutamiseks pakub häid võimalusi majandusõpe, mis aitab suurendada koolilõpetajate läbilöögivõimet tööturul.

Junior Achievementi programmide kaudu majandusõppes osalemine pakub:

- sidemeid eakaaslastega, kontakte äriühingute esindajatega – tunde külastavad konsultandid erinevatest majandusvaldkondadest ning edukatest ettevõtetest. (See teeb kergemaks edaspidise karjäärivaliku);
- välissidemeid ja võimalusi programmi vältel võtta osa rahvusvahelistest üritustest ja võistlustest;
- võimalust omandada väärtuslikke oskusi ja teadmisi:
 - eesmärgi püstitamise oskus;
 - planeerimisoskus;
 - iseseisva õppimise ja mõtlemise oskus;
 - majandusprotsesside adekvaatse hindamise oskus.

Majandusõppe programm on üks võimalustest kutsesuunitlustöö integreerimiseks koolis. Noor õpib mõistma ühiskonnas toimuvaid protsesse, teadvustama hariduse tähtsust tuleviku kujundamisel ja karjääri planeerimisel.

Järjest kiiremini muutuv ühiskonnas on nii õpilased kui ka nende vanemad mures tulevikku kujundavate valikute pärast. Õpilased näevad suurt vaeva, et mõista, kuidas koolis õpitu on seotud nende hilisema valmisolekuga mitte üksnes leida ja hoida töökohta, vaid ka valida neile sobivat elukutset ja elus edukalt läbi lüüa.

Nad vajavad juhtimist ja tugiprogramme, et aru saada, kuidas haridus ja õpinguprotsess arendavad nende võimeid, teadmisi, oskusi ja kogemusi, mis omakorda aitavad teha valikuid ja saavutada püstitatud eesmärgid. Selle saavutamiseks on vaja ühelt poolt enesediagnostikat, õiget hinnangut oma võimetele, keskkonna adekvaatset analüüsi ning informatsiooni õppimisvõimaluste ja tööturu kohta. Majandusõppe programmid aitavad õpilastel mõista majanduse põhitõdesid, rõhutades seoseid tulevase töö ja haridustaseme vahel, motiveerides haridusteed jätkama.

Gümnaasiumi programmid “Valik on sinu”, “Eduoskused”, “Liidriks ei sünnita” ja “Õpilasfirma” annavad oma panuse keskkooliõpilaste loovuse ja iseseisvuse arendamisele.

Majandusprogrammis “Valik on sinu” on õpilaste tulevase valikuid silmas pidades peatunud kuuel olulisemal teemal: karjääriplaneerimise osas vaadeldakse muutusi ühiskonnas ja elukestva õppimise vajadust, enesehinnangu teema juures õpivad õpilased leidma oma ainulaadseid ja tugevaid külgi. Niiviisi on neil võimalus hinnata oma hetkeressurssi ja määratleda, kuhu nad soovivad ja suudavad areneda. Kolmas osa käsitleb sobiva ametikoha, õige töö leidmist. Neljas teema “Kuidas ennast esitada ja välja pakkuda?” annab näpunäiteid oma võimaluste suurendamiseks soovitud töökohale kandideerides. Viies teema annab juhtnööre, kuidas käituda töökoha otsinguil, intervjuuküsimustele vastamisel ja ületada takistusi töökoha leidmisel. Viimane osa põhineb kandideerimise tulemuste analüüsil. Programmi oluline osa on “Töövarjupäev” – õpilased valivad neid huvitava ettevõtte ja töövaldkonna juhi, kelle “varjuks” nad ühe tööpäeva jooksul on. Paljud õpilased tutvuvad esmakordselt praktilise tegevusega, saates “varjuna” erinevaid ametnikke ja spetsialiste. Heidetakse pilk sellele, milline üks “päristöö” välja näeb. “Töövarjupäev” on suurepärase võimalus näidata õpilastele, kuidas koolis õpitud teadmisi ja oskusi töökohal kasutada, samuti aitab ta tutvustada majandustegevust ja arendab tulevast tööjõudu. Õpilased saavad teada, millised oskused on eduks vajalikud, selgemaks muutub karjäärivalik. Päev lõpetatakse kokkuvõtete tegemisega, mis esitatakse ettekandena klassi või kooli ees. Varasemate töövarjupäevade kohta on esitatud järgmisi arvamusi: “Soovin selles edaspidigi osaleda, et omandada veel teadmisi erinevatest elukutsetest.”; “Iga veerand võiks üks selline päev olla, saaks erinevatest

töökohtadest ja ametitest mingi ettekujutuse.”; “Väga huvitav kogemus, millest võib kasu olla tulevase töö valikul ja isegi tööintervjuul.”; “Väga kasulik, kuna õpime tundma meie riigis tegutsevaid edukaid asutusi, see motiveerib ka noori hoolsamini töötama.”; “Kasulik kogemus abiturientidele tutvumaks erinevate ametite ja tööpäeva korraldustega.”

Õpilased õpivad töömaailmas toimuvaid muutusi uurima ja mõtestama, nad näevad erinevaid karjäärivõimalusi ja omandavad valmisoleku elukestvaks õppimiseks. Programm “Eduoskused” aitab õpilastel omandada suhtlemisoskusi ja strateegiaid probleemide lahendamiseks.

Programm “Liidriks ei sünnita” on mõeldud keskkooliõpilastele eesmärgiga aidata neil arendada oma teadmisi, oskusi ja isiksuseomadusi, et olla parem koolis, tulevases karjääri- ning ühiskonnaelus. See programm esitab õpilastele väljakutse saada oma kodukandi liidriks. Koolis õpitu seostatakse reaalse eluga praktiliste probleemide lahendamise kaudu. Õpilased määravad kindlaks oma isiklikud liidriomadused, õpivad tundma kohaliku majanduse arenemist ja töötama oma kodukandi teenindussfääris. Käesolev programm on mõeldud aluseks, millele õpilased ehitavad hariduse ja kogemuspagasi, et suurendada oma eduvõimalusi tulevasel töökohal. Juhioskuste arendamise programm esitab õpilastele väljakutse ja julgustab neid saama oma kogukonna juhtideks. Õpilased omandavad teadmisi kohaliku majanduse arengust, töötamisest kogukonna teenistuses ja praktilistest juhtimise oskustest. Selles programmi osas, kus õpilased saavad praktilisi kogemusi, on lisatud ka rühmatöid ja planeerimisoskusi süvendavaid ülesandeid. Kuna meie paljudele õpilastele valmistab suuri raskusi esinemine ja esitlemine, siis on siia lisatud ka need teemad. Oma mikroprojektide eesmärkide saavutamiseks tuleb igal õpilasel töötada välja individuaalplaan ja ajakava. Igal noorel liidril on omad probleemid, millele siis konsultantide abiga lahendusi leitakse. Selle koolituse osa juures selgus tõsiasi, et ei olegi lihtne oma ideid teistele selgeks teha ja toetust saada. Sageli on takistuseks järgmised asjaolud:

- selge eneseväljendusoskuse puudus;
- ebakindlus;
- kogemuste puudus suhtlemisel täiskasvanutega;

- vähene meeskonnatõõ oskus;
- ebaotstarbekas ajakasutus.

Tehes mikroprojektidest kokkuvõtet ja analüüsi on heameel tõdeda, et noorte mõtteviis on enesekindel, nad usuvad endasse ning võimesse elu enda ümber paremaks teha. Ka nende noorte töödest, kelle projektid ei õnnestunud, jääb kavakohaselt kõlama: “Nüüd ma tean, kuidas paremini teha, kuidas oma ideed realiseerida ja mõttekaaslasti võita.” Õppimise käigus pidi nii mõnigi liider tunnistama, et õppida on veel palju. See programmi osa on siiani noortele hästi vastuvõetav.

Programm “Liidriks ei sünnita”:

- täiendab hästi üldhariduskoolide õppekava;
- annab praktilisi kogemusi;
- seostab koolis õpitud reaalse eluga;
- tõstab õpilaste osalust õppetõõst, üldist õppemotivatsiooni, ergutab õppima ja õpetab vastutama;
- julgustab noori ettevõtlikkusele, olema eestvedajaks, liidriks;
- parandab kollektiivi mikrokliimat;
- arendab suhtlemisõskust, esinemisõskust, organiseerimisõskust;
- õpetab mõistma planeerimise tähtsust;
- õpetab nägema probleeme, leidma nende põhjusi ja lahendusi.

Selle programmiga aitame noori edaspidise karjääri planeerimisel, nad omandavad ettevõtlikule inimesele vajalikke teadmisi ja õskusi ning kujundavad endas iseloomuomadusi, mida läheb vaja nii ettevõtjal kui palgatõõlisel – algatusvõimet, vastutustunnet, juhi- ja meeskonnatõõ õskusi. Õpilased saavad ka projektijuhtimise kogemuse.

“Õpilasfirma” on gümnaasiumi majandusõppekursuse üks komponent, mis pakub võimaluse omaenda ettevõttes tegutseda. Läbi selle osalustegevuse õpitakse tundma vaba ettevõtluse süsteemi ning saadakse teada, kuidas ettevõtte funktsioneerib. “Õpilasfirma” on enamat, kui äripidamise harjutamine – see on võimalus õppida majanduskontseptsioone kogemuste kaudu. Õppeprogramm võimaldab:

- kogeda tõiseid situatsioone ilma läbipõlemiseta;
- mõista õpilastel seoseid õpisaavutuste ja tulevaste töökohtade, karjäärivalikute ja ühiskondliku vastutuse vahel;
- parandada õpilaste isiksuslike oskusi tõstes nende enesehinnangut;
- mõista ärireeetika vajadust nii ärijuhtide, töötajate kui tarbijatena;
- suhtlemist äriühingute esindajatega, sidudes tööandjaid tulevaste töötajatega;
- arendada avaliku esinemise oskust;
- anda õpilastele väärtuslikke oskusi juba enne tööle asumist.

“Õpilasfirmade” programmi juurde kuuluvad ka laadad, üleriigiline õpilasfirmade laat toimub igal aastal koos infomessiga “Teeviit”. Õpilasfirmad müüvad laada külastajatele oma kaupu ja teenuseid ning võistlevad omavahel parima toote, parima teenuse, parima logo, parima müügikoha kujundamise ja parima müügistrateegia auhinnale. Laadal osalejatele esitatud küsimusele, “Kas laada korraldamine on otstarbekas?”, vastasid õpilased sajabrotsendiliselt jaatavalt. Kahepäevane sisutihe kava annab noortele hea kogemuse, koju viiakse “kotitäis” uusi ideid. Samuti on õpilastel võimalus osaleda ka rahvusvahelistel laatadel (Young Enterprise Europe), kus võisteldakse müügikoha kujunduses, müügitehnikas, meeskonnatöös ning innovaatsuses. Käesoleva aasta rahvusvaheline õpilasfirmade laat toimus Norras, Stavangeri linnas, kus osales sada kakskümmend õpilasfirmat kuueteistkümnest riigist, sealhulgas kolm õpilasfirmat Eestist. Laadast kokkuvõtteid tehes pidasid õpilased kauba müümisest olulisemaks võimalust omavahel vahetult suhelda. Osavõtjad rõhutasid positiivsena uut kogemust, võõrastega suhtlemise julgust, keeleoskuse ja läbimõelduse tähtsust. Õpilas-

firmade laata on alati avanud tuntud riigi- ja äriühingute esindajad, mis jätab õpilastele unustamatu mulje ning tunnustab nende jõupingutusi.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Junior Achievementi programmid ei ole mõeldud õpilaste koolikoormuse suurendamiseks, nende oskusliku kasutamise korral saavad õpilased juurde uusi teadmisi ja oskusi, mis tulevad kasuks ka akadeemiliste õppeainete omandamisel. Junior Achievementi majandusõppeprogrammide paindlikus lubab igal koolil kasutada programmi vastavalt antud õpilaste vajadustele. Junior Achievementi eesmärk on inspireerida ja õpetada noori inimesi väärtustama vaba ettevõtlust, äritegevust ja majandust, parandama elu kvaliteeti ning tajuma seost koolihariduse ja tulevaste karjäärivõimaluste vahel.

KARJÄÄRIPLANEERIMINE JA KUTSESUUNITLUS

Virve Kinkar
karjäärinõustaja

Tänapäeva kiiresti arenevas turumajanduslikus ühiskonnas, kus töösuhted on muutumas lühiajalisemaks ja ebakindlamaks ning tööpuudus kasvab, nõuab tööturul konkurentsivõimelisena püsimine inimeselt uusi oskusi, hoiakuid ja väärtussüsteeme. Hea akadeemilise hariduse ja kutseoskuste kõrval on samaväärsetena hinda tõusmas sellised isiksuse omadused nagu paindlikkus, kohanemisvõime, eneseanalüüsi võime ning esitlemise, otsustamise ja teadlike valikute tegemise oskus. Kuna kõiki töömaailmas vajaminevaid oskusi pole võimalik prognoosida, muutub üha olulisemaks valimisolek pidevõppeks. Järjest rohkem võrdsustatakse karjääriplaneerimist elu planeerimisega ning rõhutatakse inimese enda rolli ja vastutust selles protsessis.

Mis on karjäär? Sageli mõistetakse seda kitsatähenduslikult tõusuna ametiredelil, kutsealase eduna. Ometi ei eksisteeri töö inimese elus eraldi, vaid on üks tihedalt seotud elurollidest – hommikul tööle minnes ei lakka inimene olemast abikaasa, lapsevanem, sõber jne. Kaasaegne kontseptsioon lubab vaadelda karjääri tunduvalt laiemalt. See on paljusid rolle hõlmav teekond läbi keerulise elumaastiku, mille muudavad mitmekesiseks tõusud ja mõõnad, edu ja ebaedu. See on teekond, mille käigus tuleb pidevalt õppida ja ümber õppida, teha otsuseid ja tehtud otsuseid ümber vaadata. Seetõttu oleks õigem karjääri vaadelda pigem tee kui redelina. Karjääri edukust ei mõõdeta enam ainult kõrge palga ja positsiooni staatusega, vaid määrav on isiksuslik kasv ja inimese rahulolu oma eluga.

Karjääri planeerimine ja arendamine on pikaajaline protsess, mis on suunatud oma elu muutmisele tervikuna, hõlmates ka enda ettevalmistamist elukutsevalikuks ja tööleminekuks. Vajadusel on sellesse protsessi võimalik asjatundliku juhendamisega sekkuda, mille tulemuseks on noore inimese isikliku vastutuse tõstmine oma käekäigu eest. Sellisteks sekkumise vormideks on kutseuunitlustöö ja kutsenõustamine.

Karjääri planeerimises võib eristada kolme olulist astet:

1. Teadvustamine – see aste hõlmab iseenda tundmaõppimist, vastuste otsimist küsimustele: Kes ma olen? Millised on minu tugevad küljed? Millised isiksuseomadused aitaksid mul elus edasi jõuda? Millised on minu väärtushinnangud? Mida ma ise elult ootan, millest unistan? Lisaks sellele sisaldab ta töömaailma võimaluste ja nõudmistega tutvumist.
2. Tundmaõppimise staadium ergutab inimest uurima, proovima, katsetama, tegema esialgseid valikuid. Huvipakkuvate valdkondade lähem vaatlus ja töö koolivaheaegadel kuulub samuti sellesse etappi. Mittesobivate ja ebahuvitavate erialade kõrvalajätmine võimaldab kitsendada valikute ringi ning viib esialgse elukutsevalikuni.
3. Valmistumise etapp hõlmab koolitusvõimaluste planeerimist ja leidmist ning õppimist, mis loob reaalse tee isiklike karjäärieesmärkide saavutamiseks.

Võimalusterohkus ühelt poolt ning vähene elukogemus ja puudulik iseenda tundmine teiselt poolt võivad noortel tekitada probleeme oma elukäigu kavandamisel ning tähtsate otsuste vastuvõtmisel. Kutsesuunitluse käigus saab täiskasvanu abiks olla eelkõige kannatliku kuulajana, kellega noor saaks jagada oma kõhklusid, arutada hetkel olulisena tunduvate asjade üle. Ka asjatundliku informatsiooni andmine (nt erinevate elukutsete ja õppimisvõimaluste kohta), huvi äratamine või iseseisvale tegevusele suunamine on kutsesuunitleja võimuses ning seda on võimalik teha kõigil karjääri planeerimise etappidel.

Kanada Human Resource Department on välja toonud 5 karjääri planeerimise põhimõtet:

1. Muutumine on pidev. Kiired muutused maailmas tingivad vajaduse paindlikuks lähenemiseks karjääri planeerimisele. Selle asemel, et keskenduda suurele otsusele (nt elukutse kogu eluks), õhustatakse noori vaatama oma elu suures plaanis ning teadvus-

tama, et otsustamine on pidev protsess.

2. Inimene areneb pidevalt. Muutused töömaailmas ja inimeses eneses loovad korduvalt olukordi senise elukäigu hindamiseks ja uute otsuste vastuvõtmiseks. Konkurentsivõimelisena püsimine nõuab elukestvat õppimist.
3. Järgi oma südant. Me peame õppima usaldama iseennast, sest hirm läbikukkumise ees takistab riskimast, proovimast, oma vigadest õppimast. Eneseusalduse aluseks on enda väärtushinnangute tundmine ja nende järgimine.
4. Keskendu teekonnale. Kiiresti muutuvates tingimustes võib kitsa eesmärgi kangekaelne järgimine lõppeda piirava ja mõttetu kogemusega. Eesmärki ei pruugi temani jõudes enam olemas olla või on teised eesmärgid muutunud hoopis olulisemaks.
5. Leia liitlased. Iseseisvus, sõltumatus ja tugevus on küll väärtuslikud omadused, kuid igal eluetapil vajame me toetust inimestelt, kes meist hoolivad ja keda me usaldame. Nad ei saa küll otsustada meie eest, kuid võivad olla head kuulajad ja vajadusel ka nõuandjad.

Kutseuunitlus toetab noore otsuseid, hoiakud ning aitab tema võimeid ja võimalusi siduda reaalse oludega aeglaselt, aastate jooksul. Koolides on vastava töö läbiviimiseks mitmeid võimalusi – integreerida see erinevate õppeainete ja tunnivälise tegevusega, kasutada klassijuhatajatunde, viia läbi ainetsükkel jne. Oluline on, et iga õpetaja valdaks kaasaegseid kutseuunitluse põhimõtteid ja meetodeid. Oskuslik kutseuunitlustöö vähendaks läbimõtlematute valikute tegemist haridustee jätkamisel ning katkestajate arvu kutse- ja kõrgkoolides.

Kutsenõustamine on üks karjääri planeerimise ja arendamise meetoditest, mille käigus nõustatav ja nõustaja teevad koostööd eesmärgiga leida lahendusi nõustatava probleemidele. Nõustaja abi kasutatakse, kui tekib raskusi otsustamisel, soovitakse kinnitust oma plaanidele või tuntakse end nõutu ja õnnetuna. Kaasaegse kutsenõustamise aluseks on konstruktivistlik sotsiodünaamiline nõusta-

misviis, mis sobib kasutamiseks nii täiskasvanute kui noorte puhul. Nimetatud nõustamisviisi võib nimetada üldiseks eluplaneerimise meetodiks ja see võimaldab inimestes arendada võimet olla edukas läbi iseenda potentsiaalide avastamise ja kasutuselevõtmise. Tallinna Kesklinna Koolidevahelise Õppekeskuse psühholoogide poolt läbiviidud küsitluse tulemused näitavad, et 35% vastanutest pöörduks kutseõustaja juurde sooviga teada saada, milline amet talle sobib, ebareaalselt suured on noorte ootused testimisele. Lootus saada konkreetset nõuannet elukutse valikuks näitab noore enda passiivset rolli oma elu kavandamisel – oodatakse, et keegi teine teeks otsuse, ühtlasi vabastaks see ka otsusutamise kaasnepast vastutusest. Selliste hoiakute rohkus viitab kutseuunitlustöö kesisusele koolides – sageli hakatakse antud valdkonnaga tegelema alles lõpuklassides, kuid nagu eespool öeldud, väärtushinnangute, oskuste ja teadmiste kujunemine on pikaajaline protsess. Seega on lõpuklasside noored tulevikule mõeldes tihti küllaltki suures segaduses. Süsteemne kutseuunitlustöö aitaks vähendada kutseõustamist vajavate õpilaste hulka, sest eneseanalüüsi oskus ja otsusutamisküpsus võimaldaksid suuremat iseseisvust elutähtsate otsuste tegemisel ja tööturule siseneksid paremate toimetulekuoskustega noored.

1990-ndate aastate keskpaigas katkes Eestis riiklikult korraldatud kutseõustamise järjepidevus. Vaid üksikutes maakonnakeskustes jätkasid tööd nõustamis keskused. Õpetajate teadmised ja oskused töömaailma tutvustamiseks baseerusid eelkõige isiklikel kogemustel, kuna vastav ettevalmistus puudus. Kiired muutused ühiskondlikus elus, majanduses ja eelkõige tööturul tingisid vajaduse õpetada noortele muutustes orienteerumise oskust ning anda teadmisi, mis võimaldaksid oma tulevikku paremini kavandada.

1997. aasta sügisel avanes kolmel psühholoogil Eestist võimalus osaleda Budapestis Open Society Institute poolt korraldatud koolituskursusel karjäärinõustajatele ja koolipsühholoogidele teemal “Kutseuunitlustöö klassis”. Sellel koolitusel saadud programmid ja metoodilised materjalid said aluseks õpetajakoolituse käivitamisele Eestis. Autorid peavad väga oluliseks just õpetaja rolli, sest tema on koolis alati olemas, tunneb oma õpilasi ja nende vajadusi hästi. Loomulikult on koostööpartneriteks lapsevanemad ja teised noore jaoks olulised täiskasvanud. AEF Karjäärikeskuse toetusel omandasid vajalikud oskused töö organi-

seerimiseks ja läbiviimiseks üle 300 õpetaja Eesti erinevaist paikadest. Kuna programm on väga paindlik ja kasutatav erinevates vanuseastmetes, on seda rakendanud töös põhikooli ja gümnaasiumiõpilastega, samuti töötute ning erivajadustega inimestega. Õpetamismeetodid on valdavalt aktiivsed ning erinevat tüüpi tegevusi pakkuvad.

Idealis peaks iga õpetaja, sõltumata õpetatavast aineist, tundma kutsesuunitluse põhimõtteid. Alus edukamaks tööks on kindlasti nendes koolides, kus ettevalmistuse on saanud terve meeskond või vähemalt 2 – 3 õpetajat, kes vajaduse korral ka kolleege konsulteerida saaksid. Seda põhimõtet silmas pidades oli tänu mitmete koolijuhtide mõistvale suhtumisele võimalik komplekteerida gruppe 1 – 2 kooli esindajatest.

1998. aastal lõpetas AEF Karjäärikeskuse projekt tegevuse ning kutsesuunitlejate ettevalmistamise võttis enda katuse alla Avatud Meele Instituut. Hetkel on seal pakkuda kahte kursust – “Kutsesuunitlustöö klassis” ning sellest välja kasvanud “Kuidas leida sobivat töökohta?”, mis on keskendunud tööotsimisoskuste omandamisele ja enda läbilöögivõime suurendamisele. Igapäevatööst tulenev vajadus ja kutsesuunitluse esile tõusmine õppekava läbiva teema tingib paljude koolitöötajate vajaduse oma teadmisi täiendada. Võimalusi selleks pakuvad erinevad koolitusasutused Eesti erinevates paikades. Hetkel on kutsesuunitluse koordineerijateks ja läbiviijateks ning karjäärinõustajateks koolides enamasti koolipsühholoogid, kes ühtlasi on ka EKPÜ (Eesti Koolipsühholoogide Ühing) liikmed.

Nimetatud töövaldkonna aktualiseerumine on tinginud vajaduse enesetäiendamise järele, oluline on infovahetus ja koostöö erinevate institutsioonidega. Kuna kutsenõustamise süsteemi alles ehitatakse, on ühingu liikmed pidanud oluliseks kaasaraäkimist kutsenõustamise poliitika väljatöötamisel. 2000. aasta lõpus kujunes EKPÜ liikmete seast algatusgrupp, kes karjäärinõustamise edendamiseks ja karjäärinõustajate huvide esindamiseks ja kaitsmiseks moodustas Eesti Karjäärinõustajate Ühingu. 19. jaanuari 2001 võib pidada uue ühingu sünnikuupäevaks. Ühingu liikmete seas on praegu lisaks koolipsühholoogidele ka noorte nõustamiskeskuste töötajaid ning loodetavasti ühendab ta peagi erinevates süsteemides töötavaid karjäärinõustajaid ja kutsesuunitlejaid. Lisaks

eelpool nimetatud ülesannetele on ühing pidanud tähtsaks osalemist karjäärinõustaja kutsestandardi väljatöötamisel Eesti Kaubandus-Tööstuskoja vastava komisjoni juures. Kutsestandard on aluseks karjäärinõustajate koolitamisel ning neile kutse omistamisel. Ühingu esindajatena osalesid töögrupis Piret Jamnes ja Kaire Savisaar.

Karjäärinõustajate ühingu üheks eesmärgiks on liikmete erialaste teadmiste täiendamisele kaasaitamine. Üks kaalukamaid koolitusi koostöös teiste kutse-nõustamisega seotud institutsioonidega (Tallinna Kesklinna Koolidevaheline Õppekeskus, Sihtasutus Eesti Kutsehariduse Reform ja Tööturuamet) oli 2001. aasta aprillis tänapäeva karjäärinõustamise suurkuju, Vance Peavy poolt läbiviidud seminar "Sotsiodünaamiline nõustamine".

KARJÄÄRIPLANEERIMINE JA KUTSESUUNITLUSE VALDKONNAD

Erki Savisaar
üliõpilane

1998. aastal läbisin Leedus Nancy S. Perry ja Zark Van Zandt kutseuunitlustöö alase koolituse. Selline võimalus avanes Avatud Eesti Fondi Karjäärikeskuse vastava projekti raames. Pärast kursuse läbimist tekkis vajadus ka Eesti õpetajatele vastav koolitus korraldada. Selles kursuses on rõhuasetus uuel kutseuunitlustöö üldkontseptsioonil, mille märksõnadeks on karjääri planeerimine ja integratsioon. Metoodiliselt on vana kontseptsiooni kõrvale tekkinud hulgaliselt uusi võtteid, mis aitavad õpilasel kujundada adekvaatset enesehinnangut ning tutvuda muutuva töömaailmaga. Eriti uudne on mõte, et ka kõik aineõpetajad on kutseuunitlustööga tihedalt seotud. Nende uute põhimõtete näitlikustamiseks õpetajate koolituse tarbeks ongi valminud selles kirjutises esitatud joonised ja tabelid. Kuigi alljärgnevate skeemide koostamisel on lähtutud selle kursuse metoodilistest materjalidest ja soovitatavast kirjandusest, omavad nad ka iseseisvat väärtust.

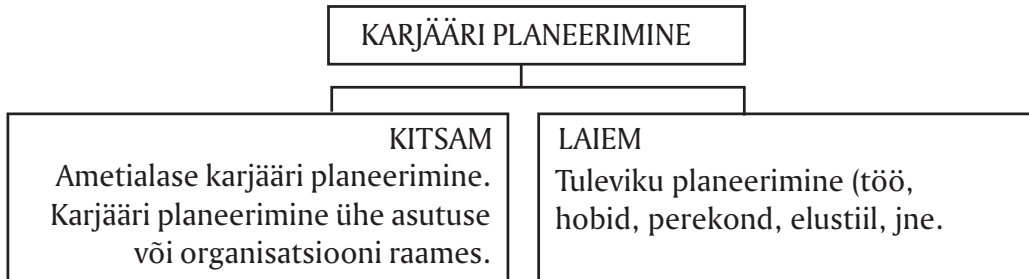
Karjääri planeerimist mõistetakse kitsamas ja laiemas tähenduses.

Karjääri planeerimine kitsamas mõttes on isikliku karjääri kavandamine ühe asutuse või elukutse raames. Sageli kujutatakse seda **trepina**, mis annab võimaluse madalamalt karjääriastmelt järjest kõrgemale tõusta.

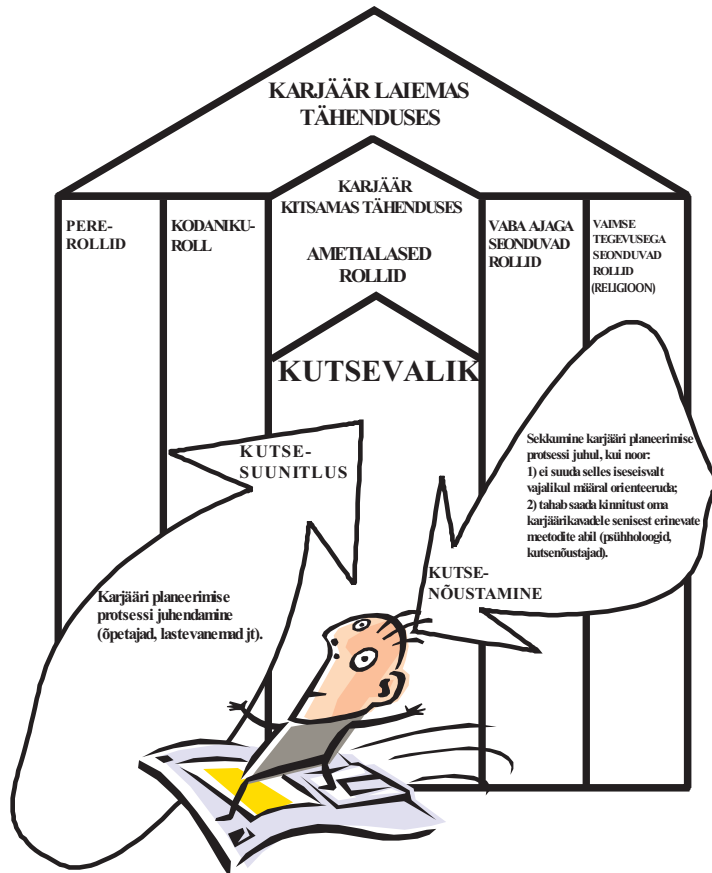
Karjääri planeerimine laiemas mõttes on kestav protsess, mis on suunatud enese ettevalmistamisele elukutsevalikuks, tööleminekuks või muutuste tegemiseks oma elus üldse, kasutades süstemaatilist lähenemist ning arvestades erinevaid elurole. Kutsevalik on selle protsessi üheks oluliseks osaks. Karjääri laiemas tähenduses kujutatakse ette teena, mille kulgemist üldiselt teatakse, kuid mille käänakud võivad tuua ootamatusi, aga ka meeldivaid üllatusi.

JOONIS 1 Karjääri planeerimine

Tänapäeval on populaarne käsitlus, mis näeb karjääri läbi inimese tegutsemise ja arengu erinevate elurollide kontekstis. Meie töö ei eksisteeri eraldi meie muust elust, vaid on sellega tihedalt seotud. Õigem oleks öelda, et töö on meie karjääri üks osa. Seega karjäär laiemas tähenduses on samastatav põhiliste elurollide koostoimega.

JOONIS 2 Kutsesuunitluse seos karjääriplaneerimisega

Kutsevalik

Karjääri planeerimise raames võib kutsevalikut vaadelda kui protsessi, mis võimaldab inimesel koguda enese kohta informatsiooni, korrastada olemasolevat infot, õppida tundma töömaailma ning uurida, kuidas tema sinna sobib. Kutsevaliku tegemiseks on vajalikud ka otsustamisoskus ja -küpsus.

KUTSE-VALIK	ENDA TUNDMINE	TÖÖMAAILMA TUNDMAÕPPIMINE	KARJÄÄRIVALIKU OTSUSTAMISOSKUSE JA -KÜPSUSE ARENDAMINE
MINEVIKUKOGEMUSTE ANALÜÜSIMINE	Analüüsitakse senist haridusteed, kogemusi ja saavutusi. Milline osa on olnud senises elus huvidel, võimel aga ka töökusel ja õppimisoskusel? Mida õpetlikku võiks eelnevast endale "kõrva taha panna" ja mis oleks ka edaspidi järgimist vääriv?	Analüüsitakse, kuidas töömaailm on aegade jooksul muutunud. Millised on olnud senised arengutendentsid? Kuidas ametid ja elukutsed ning nendeks ettevalmistamine on muutunud (mis on juurde tulnud, mis on kadunud, kuidas on muutunud õppimise aeg ja viis)?	Vaadeldakse, mis on mõjutanud seniste otsuste tegemist. Kas otsused on vastu võetud ratsionaalse analüüsi tulemusel või hoopis sisetunde järgi? Millised otsused on tehtud iseseisvalt? Kelle soovitusi on arvestatud? Mis on olnud takistuseks?
TEGELEMINE OLEVIKUGA	Uuritakse praeguseid huvisid, võimeid, oskusi, väärtushinnanguid, soove ja teisi isiksuse omadusi. Seostatakse neid senise õppeedukuse ja saavutustega.	Uuritakse tööturu praegust seisut. Milliseid töökohti pakutakse? Millised ametid on eriti hinnas? Millised on isiksuslikud nõudmised nendele ametikohtadele? Kogutakse infot erinevate ametite ja elukutsete kohta. Uuritakse õppimisvõimalusi.	Tutvutakse erinevate otsustamisviisidega. Analüüsitakse, millised on praegused otsustamisraskused. Harjutatakse ratsionaalse otsustamise võtteid. Õpitakse, milliseid tegureid tuleb arvesse võtta karjääriotsuse tegemisel.
TULEVIKU PROGNOOSIMINE	Mõeldakse, millised teadmised, vilumused ja oskused on tulevases kutsetöös olulised. Mida on vaja veel juurde õppida ja milliseid isiksuse omadusi arendada? Kas praegused väärtushinnangud ning soovid võivad muutuda?	Prognoositakse soovitava elukutse/ameti nõudlust ja selle muutumist tulevikus.	Kavandatakse kaugemaid ja lähemaid eesmärke ning elumuutusi. Tehakse konkreetseid plaane, hinnatakse võimalikke valikuvariante ja kogutakse lisainfot. Kaalutakse õppimis- ja töötamisvõimalusi. Korrigeeritakse esialgselt vastuvõetud otsusi.

Eelpool toodud tabelis on kokkuvõtlikult kirjeldatud kõik kutsevalikuga seonduv. Ühtlasi on selle abil aineõpetajal võimalik leida ainekava ja kutseuunitlustöö kokkupuutepind, mis on integreerimisprintsibiist lähtuvalt oluline.

Karjääri planeerimise protsessi on võimalik sekkuda juhendamisega, mis aitab seda protsessi suunata ja võimendada. Koolis aitab just kutseuunitlustöö teha õpilastel ettevalmistusi kutsevalikuks ja tuleviku kavandamiseks ning arendada otsustamiseks vajalikku küpsust.

Nagu on muutunud ja muutumas töömaailm, on muutunud ka kutseuunitluse eesmärgid. Selle asemel, et juhtida õpilast ühe suure otsuseni, keskendutakse nüüd rohkem karjääri planeerimise protsessile, mille käigus suurendatakse teadlikkust iseendast ja töömaailmast, õpitakse muutustega toimetulekut ning tulevases (töö)elus vajaminevaid oskusi, nagu aja planeerimine, õppimisoskus jne. Selle asemel, et keskenduda ühe kitsa elukutse valimisele, mida paari-kümne aasta pärast enam olemaski ei pruugi olla, tähtsustatakse sihipäraselt enesearendamist, otsustamisvõimet, paindlikkust ja kohanemisvõimet.

Süsteemaatilise ja läbimõeldud kutseuunitlustöö abiga aitame me õpilastel leida suunda oma elus, alates sobiva haridustee valimisest kuni otsustamisprotsessi teadvustamise ning esialgse kutsevaliku tegemiseni välja.

Kutseuunitlusega on tavaliselt tegelenud klassijuhatajad (eriti lõpuklasside omad). Kes meist ei mäletaks ekskursioone vabrikutesse-tehastesse ning klassi ette rääkima kutsutud lapsevanemaid? Aktiivselt on kasutanud klassijuhatajad võimalust kogu klassiga psühholoogi külastada, et lasta oma õpilasi testida. Paljudes koolides kogutakse ka regulaarselt infot edasiõppimisvõimaluste kohta.

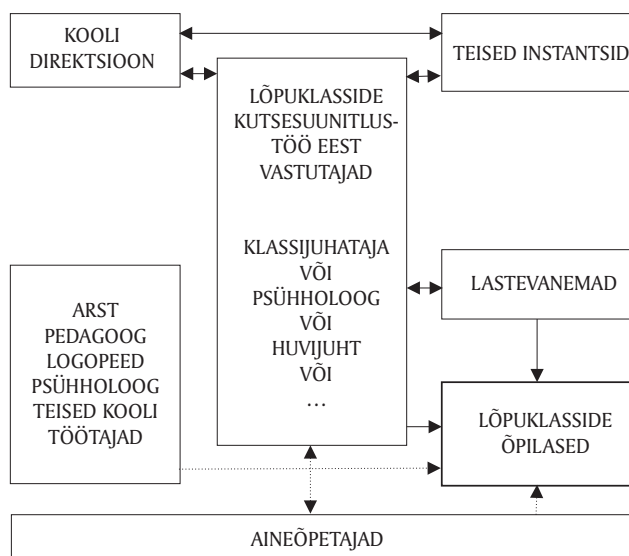
Võttes arvesse asjaolu, et kool tervikuna tegeleb õpilaste (töö)eluks ettevalmistamisega, saavad karjääri planeerimise protsessi heaks oma panuse anda kõik **aineõpetajad**, seda nii üldoskuste arendamise aspektist, kui spetsiifilise õppeaine seotult. Nii saab näiteks matemaatikaõpetaja harjutada tunnis iseseisvat faktide kogumist ning nende põhjal järelduste tegemist, arendada positiivse mõtlemise oskust, õpioskusi ja vastutusvõimet, aga ka rääkida, missugused elukutsed ja ametid nõuavad eriti head matemaatika tundmist ja loogilise mõtlemise võimet (vt tabel).

Kutseuunitlustööga tõhusalt tegelev kool vajab head **koordinaatorit**, kes tunneb kutsevaliku teooriat ja meetodikat, ainekavasid ja õpilaste ealisi iseärasusi, suudab motiveerida ja organiseerida õpetajaid, pidada sidet lapsevanematega ning kogu protsessi kontrollida, suunata ning täiustada. Selliseks inimeseks on koolis tavaliselt õppealajuhataja. Sobiva inimese leidumise korral võib koordinaatoriks olla ka mõni aineõpetaja, koolipsühholoog, huvijuht vms.

Tähtis roll selles protsessis on ka **lapsevanematel**. Nende kaasamine kutseuunitlustöösse võib tuua suurt kasu nii õpilasele kui koolile. Kuna vähemalt mitteteadlikult mõjutavad lapsevanemad oma laste karjääri planeerimise protsessi nii või teisiti, on mõistlik neid õhutada teadlikult tegutsema. Nii saab vanem lapsele rääkida oma tööst, sellest, mis talle selle juures meeldib ja mis mitte, mis ajendas teda seda elukutset valima, jne. Samuti saavad lapsevanemad olla oma lastele juhendajaks tähtsate eluoskuste (näiteks suhtlemisoskus, etikett, probleemide lahendamise oskus jne) omandamisel. On ju vanem ka oma lapse muude ärakuulaja, motiveerija, infoallikas ning eeskuju. Kui vanem saab koolist vajalikku infot ning teda hoitakse kursis tehtava töö ja tema lapse arenguga, suurendab see tema usaldust kooli suhtes, mis tuleb kasuks õppeasutuse üldisele mainele.

Oma roll kutseuunitluse protsessis on ka **erinevatel spetsialistidel** (psühholoog, nõustaja, arst, jt) ning **kodukohal** (õppeasutused, firmad, riigiasutused, erinevate ametialade esindajad jne).

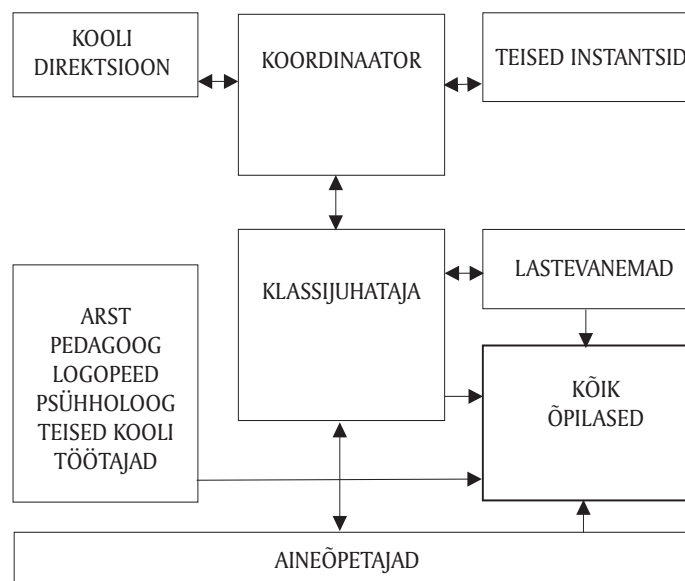
JOONIS 3 Kutseuunitluse vana mudel

Kutseuunitlustöö integreerimine

Kutseuunitlustöö vana mudeli järgi oli **klassijuhataja** põhiline kutseuunitlustöö tegija, kes vastutas ka tulemuse eest. Kokkuleppel kooli direktsiooniga võis seda tööd teha ka keegi teine, näiteks psühholoog või huvijuht. Vana kontseptsiooni järgi oli kutseuunitlustöö suunatud just põhikooli ja keskkooli lõpuklasside õpilastele. Klassijuhataja pidas sidet lastevanematega ja teiste instantsidega (mitmesugused kutseõppeasutused, firmade esindajad, noorte nõustamiskeskused, endised vilistlased, jt). Klassijuhataja tegi koostööd ka lastevanematega. Aineõpetajad ja kooli teised töötajad ei osalenud kutseuunitlustöös.

JOONIS 4 Integreerimispehimohtetest lahtuv kutseuunitlustöö uus mudel

Integreerimispehimohtetest lahtuvat kutseuunitlustööd peaks koolis koordineerima üks inimene. **Koordinaatoriks** võib olla õppealajuhataja, huvijuht, koolipsühholoog, vms. Koordinaator on nii kutseuunitlusega seotud töö koolisiseseks ühenduslüliliks (õpilased, õpetajad, klassid, jne), kui ka sidepidajaks kooli ja **teiste instantside** (asutused, firmad, teised koolid jne) vahel. Koordinaatori ülesandeks on ka ühtse kontseptsiooni loomine ja järgimine, meetodika valimine/soovitamine, kokkuvõtete tegemine ja hinnangute andmine tehtud tööle. Kuna sedalaadi töö nõuab pühendumist, süvenemist, missioonitunnet ning eel-

kõige huvi, on õige koordinaatori leidmine sageli võtmeküsimuseks.

Klassijuhataja tunneb tavaliselt oma klassi õpilasi kõige paremini, ta hoiab sidet lapsevanematega ja tal on mitmeid konkreetse klassiga seotud kohustusi. Nüüd, kui üldine suund on kutsevaliku viimisele ainetundidesse, on klassijuhataja roll seoses kutseuunitlusega muutumas. Erilise tähtsuse on omandanud koostöö aineõpetajatega ja kutseuunitlust koordineeriva isikuga koolis. Endiselt jätkub suhtlemine ja koostöö lapsevanematega. Muidugi võib ka klassijuhataja oma aine- või klassijuhatajatundides tegelda antud teemaga (või võtta enda peale kutseuunitlustunnid valik- ja vabaainete raames), kuid oluline on, et sellega tegelevad ka teised aineõpetajad.

Klassijuhatajate hea koostöö aineõpetajatega aitab kutseuunitlustööd tõhustada. Nii muutuvad õpilaste kutsevalikuga seonduvad teadmised põhjalikemaks, avardub silmaring ja väärtustub iga õppeaine osatähtsus karjääriplaneerimise protsessis.

Uue kontseptsiooni kohaselt on just **aineõpetajad** integreerimise tugisambad. Iga aineõpetaja peaks läbi mõtlema, kas ta juba tegeleb kutseuunitlusega ja mida saaks veel teha. Selle tegevuse käigus peaks koordinaator olema abistajaks ja nõuandjaks, jagades mitmesugust infot. Aineõpetaja ülesanne on oma eriala raames rõhutada kutsevalikuga otseselt seonduvat õppematerjali. Kutsesobivuse valdkonnas omavad erilist tähtsust emakeel ja matemaatika, on ju nendes õppeainetes saadud teadmised ja vilumused inimese üldharidusliku taseme näitajaks. Iga aineõpetaja peaks tutvustama elukutseid, mis on tema erialaga kõige tihedamalt seotud. Ta saab selgitada, kuidas teaduse ja tehnika saavutused on elukutseid aegade jooksul muutnud ja prognoosida elukutsete võimalikke muutusi lähitulevikus; rääkida, millised tema õppeaines omandatud teadmised on rakendatavad erinevates töövaldkondades.

Lapsevanemad on õpetajale kutseuunitlustöös parimateks liitlasteks. Kodu on koht, kus kujuneb hoiak kutsevalikusse üldse. Vanemate väärtushinnangud mõjutavad noorte suhtumist kõigesse, mis otseselt või kaudselt puudutab karjääri ja elukutse valikut. Nimetagem siin reklaami ajakirjanduses, raadios ja televisioonis, sugulaste-tuttavate arvamusi oma tööst, noore enesehinnangu kuju-

nemist ja oma piiride määratlemist ning kooli, õpetaja ja ka psühholoogi osa selles.

Üheks integreerivaks lüliks kõikide asjaosaliste vahel on **õpimapp ehk portfoolio**. Õpimapis hoiavad õpilased kutseuunitlusalaseid töid ja arutelude märkmeid. See aitab õpilasel näha oma edusamme ja mõelda uute teadmiste tähenduse üle oma elus. Kuigi õpimapp on õpilase jaoks, võimaldab see jälgida, millist kutseuunitlusalast tööd on igas klassis tehtud ja süvendada koostööd lapsevanematega.

KOOSTÖÖ LAPSEVANEMATEGA

Piret Jamnes
karjäärinõustaja
Kaire Savisaar
psühholoog

Lapsevanemate rolli tähtsus kutseasuunitlustöös

Parimateks liitlasteks õpetajale kutseasuunitlustöös on lapsevanemad. Kodu on koht, kus kujuneb hoiak kutsevalikusse üldse. Vanemate väärtushinnangud mõjutavad noorte suhtumist kõigesse, mis otseselt või kaudselt puudutab karjääri ja elukutse valikut. Nimetagem siin reklaami ajakirjanduses, raadios ja televisioonis, sugulaste-tuttavate arvamusi oma tööst, noore enesehinnangu kujunemist ja oma piiride määramist ning kooli, õpetaja ja ka psühholoogi osa selles. Uurimuste põhjal võib öelda, et 38% õpilastest arvestab vanemate ja sugulaste soovitusi väga, 53% teeb seda mõningal määral ja 6% ei arvesta üldse. Siit järeldub, et mitte ainult vanemate otsesed soovitusid ei ole alati määravad, vaid ka nende elustiil ja kogemused on need tegurid, mis mõjutavad noort inimest ja aitavad teda otsuste tegemisel. Ka vanemate haridustasemel ja noore kutsevalikul on omavaheline seos. Haritumad vanemad suunavad oma lapsed keskkooli/gümnaasiumi ja hiljem toetavad noorte otsust minna kõrgkooli, madalamat haridust omavad vanemad väärtustavad võimalust õppida sobiv amet, mis annaks võimaluse kiiremini iseseisvuda. Osa vanematest ei orienteeru hästi kutseasuunitlusega seotud probleemides, seepärast toetuvad nad oma nõuannetes teiste soovitudele. Nad usaldavad massiteabevahenditest tulevat infot, reklaami, tuttavate nõuandeid, aga ka kooli ja õpetajat. Eeltoodut arvestades võibki öelda, et hea kontakt lapsevanematega hõlbustab koolipoolsete kutseasuunitluslaste eesmärkide realiseerimist.

Kooli ja kodu tulemuslikuma koostöö huvides on allpool selgitatud karjääri planeerimise neid aspekte, mida lapsevanem peaks teadma, saamaks paremini aru kutseasuunitlustöö ülesandest, iseenda rollist ja kooliga koostöö vajalikkusest.

Juhised lapsevanematele

Iga ema ja isa mõtleb oma lapse tulevikule. Kuna tänapäeva lapsed elavad keerulises ja pidevalt muutuvmas maailmas, on väga oluline, et me aitaksime neil teha õigeid otsuseid. Paratamatult kerkivad üles mitmesugused küsimused.

- Mis last huvitab ning milliseid väärtusi ta eelistab nüüd ja tulevikus?
- Mida ta õppima läheb ja millise ameti valib?
- Kellega ta abiellub ja millise kodu endale loob?
- Kuidas ta veedab oma vaba aega ning millised on tema hovid?
- Kas poeg peab minema kaitseväge tegevteenistusse?
- Kes on ta sõbrad?
- Kas ja mil määral lähtub ta oma käitumisvariantide valikul õigus- ja moraalnormidest ning eetilistest põhimõttest?

Lapsevanemate roll noore elutee planeerimises ja ka kutsesuunitlustöös on suur, sest perekonnal on võimalik väga oluliselt mõjutada noorte vastavasisulisi otsuseid. Oma lastega suhtlemisel peaksid vanemad olema teadlikult avameelsed ning ausad – nii avaneks lastel võimalus vanemate kogemustest õppida.

Karjääri planeerimise etapid

Karjääri arengukontseptsioon haarab inimese erinevaid elukogemusi. Seetõttu on otsused elukutsevalikul sageli seotud isiksuse minapildiga. Nii isiksuse kontseptsioon kui ka kutsevalikuga seotud otsuste langetamise protsess läbivad teatud arenguetaapid. Õige aeg karjääri planeerimise alustamiseks on juba kooli ajal, samuti võivad antud protsessis kasuks tulla kogemused, mis on kodus omandatud.

Kutsevalikut tehes läbitakse tavaliselt kolm etappi:

Teadvustamine. Sellel etapil peaksime jääma avatuks uutele kogemustele kahe põhilise kutsesuunitluse seisukohalt olulise aspekti suhtes: teadlikkus iseenda ja erinevate elukutsete poolt pakutavate võimaluste kohta. Suurim väljakutse, mis esitatakse nii vanematele kui ka õpetajatele, on õpilaste tulevaste erialadega seotud teadmiste avardamine ning eneseanalüüsivõime arendamine.

Avastamine/uurimine. Võimalike valikuvariantide analüüsimine. Selle etapi eesmärgiks on inimeste julgustamine, et nad uuriksid, järele prooviksid, saaksid uusi kogemusi ning teeksid esialgseid otsuseid oma elukutsevaliku suhtes. Just see on õige aeg varemtehtud otsuste kõrvaleheitmiseks juhul, kui need pole teostatavad. See on aeg potentsiaalselt kõige rahuldustpakkuvamate võimaluste selekteerimiseks. Samuti jätkub siin tasakaalu otsimise protsess. Etapi lõpptulemusena peaksid visanduma esialgsed plaanid.

Planeerimine/korraldamine. Antud etapi sisuks on oma eesmärkide realistlik hindamine. Mõnikord võib see haarata täienduskoolitust, tehnilist täiendõpet; samas võib olla tulemuseks ka täpse tegevuskava väljatöötamine oma eesmärkide saavutamiseks.

Kuidas oma laste kutsevalikul aktiivselt osaleda

Meie lapsed on elu jooksul paljude erinevate inimeste mõjutada: sõbrad, filmi- ja teletähed, poliitikud, naabrid ning veel terve hulk tegelasi, kes kõik nende arengus tähtsat rolli etendavad. Uuringud on näidanud, et karjääriotsuste tegemise perioodil on noored kõige rohkem oma vanemate mõjutada. Seega on tähtis vanemate aktiivne osalemine laste tulevikuplaanides. Lapsevanemal tuleb selles tegevuses täita mitmesuguseid rolle. Ta peab olema kuulaja, juhendaja, tingimuste looja, tasakaalustaja, motivatsiooni looja jne. Allpooltoodud

kommentaarid ja küsimused aitavad kaasa nende rollide paremale täitmisele.

Kogemuste jagamine. Milliseid isiklikke elutarkusi sa tahaksid oma lastele jagada? Kasuks tulevad teadmised, mida oled omandanud oma tööalase karjääri jooksul. Kõnele ka arusaamadest, mis on sul välja kujunenud oma väärtushinnangute, prioriteetide ning vajaduste hindamise tulemusena.

- *Millised on olnud õpetlikud momendid sinu elus?*
- *Kas ka halvad kogemused võivad kasuks tulla?*
- *Kes on sulle elukutsevalikul eeskujuks olnud?*
- *Milliseid elutarkusi sinu vanemad sulle õpetasid?*

Eeskujuks olemine. Kas sa oled oma lastele heaks eeskujuks ja õpetajaks? Lapsed jälgivad meid sageli tööülesannete täitmisel, meie pühendumist oma tööle, milliseid oskusi me oma töötulemuste parandamiseks rakendame. Lapsed ei jäta tähele panemata ka vanemate negatiivseid reaktsioone, nagu ka seda, kuidas töö mõjutab nende vanemate käitumist ja suhtumist.

- *Kas sa oled rääkinud lastele oma töö rõõmudest ja muredest?*
- *Kas oma töös saab ületada ka ebameeldivusi?*
- *Kas sa annad oma lastele eeskujut, kuidas tuleb teiste inimestega suhelda?*
- *Kas sa annad lastele nõu, kuidas aega mõttekalt kasutada ja oskuslikult planeerida aega ?*
- *Kas kodused kombereeglid erinevad ametialasest etiketist?*

Infoallikaks olemine. Lastel on vaja tõest teavet neid huvitavate töökohtade kohta. Kuigi elame infoajastul, on elav kontakt inimestega, kes on vahetult kokku puutunud lapsi huvitava eriala/ametiga, palju tõepärasem ja meelde jäävam. Vanemad peaksid abi otsima oma sõpradelt ja sugulastelt, samuti kuluvad ära ka nende enda kogemused info hankimisel.

- *Kas perekonnatuttavad on rääkinud oma tööst?*

Kuulaja roll. Kas sul on olnud aega kuulata oma lapsi? Olla hea kuulaja oma lapsele – see on parim, mida sa võid lapse heaks teha! Võib-olla sa oled nii hõivatud oma tööde ja tegemistega, et ei ole tähele pannud, kui laps sulle midagi öelda tahab? Kuula tähelepanelikult, kui lapsed sulle oma unistustest, muredest, lootustest, ärevusest, ebakindlusest ning tulevikuga seotud elevustundest kõnelevad. Tunne huvi, kuidas nad oma otsuseid langetavad ja millised ettekujutused neil ühest või teisest elukutsest on tekkinud.

- *Millest su lapsed mõtlevad ja unistavad?*
- *Millest tunnevad lapsed rõõmu ja mis teeb neile muret?*
- *Kas sa tead, mis su lapsi rahutuks teeb?*
- *Millist sinupoolset abi nad võiksid vajada tulevikuplaanide elluviimisel?*

Juhendaja roll. Õpeta oma lapsi toime tulema igas olukorras. Õpeta neid suhtlema, teiste inimestega koos töötama, läbirääkimisi pidama, probleeme lahendama, aega õigesti planeerima. Õpeta neile ühiskondlikus elus vajaminevaid oskusi. Tutvusta neile vastavaid meetodeid ja erioskusi, mis on sulle siiani abiks olnud.

- *Kas su laps on saanud oma võimeid mõnes ametis proovida?*

Tingimuste looja roll. Asjade avastamine omal käel on võimas vahend valiku- võimaluste piiramiseks, mis teeb otsuste tegemise lihtsamaks. Loo oma lastele võimalused inimeste jälgimiseks erinevate tööülesannete lahendamisel, kasutades selleks ka varjatud vaatlemist. Kasutage võimalusi, mida pakub arvutimaailm või osalege erinevates eksperimentides, saamaks rohkem teadmisi erinevate elukutsete kohta.

- *Kas sa oled arutlenud lapsega põhjalikumalt kutsevaliku üle?*
- *Kas lapsel on huvi mõne konkreetse elukutse vastu?*
- *Kas te olete vaagunud erinevate elukutsetega kaasnevaid väärtusi?*

- *Kas lapse elukutsesoo on tema jaoks reaalne?*

Tasakaalustaja roll. Ole lastele abiks nende kiire elu tasakaalus hoidmisel, aitamaks mõista, et inimestel on palju elurolle. Kõik inimesed on teatud elukutse esindajad, samuti on neil mõned vabad hetked, mis tuleb sisustada, nagu ka pereliikmed, kellest nad hoolivad. Samuti on kõik inimesed ühe või teise riigi kodanikud, omades ühiskondlike kohustuste kõrval ka teatud vaimseid väärtusi. Kui õpilastel on võimalus kusagil tööl käia, on neil juba parem ettekujutus, mida mitme erineva rolli täitmine endast kujutab. Erinevate elurollide täitmisel saad olla nende vahelise tasakaalu leidmisel lastele abiks, kui kehtestad neile teatud piirangud, või vastupidi, pakud just uusi võimalusi.

- *Millised on elurollid, mida su laps mõistab ja väärtustab?*

Motivatsioon. Parimaks motivatsiooniallikaks, mis paneb lapse vastavas suunas tegutsema, on huvi. Innustades oma lapsi kõrgete, kuid samas reaalsete eesmärkidega, aitad sa neil oma elule sihte seada. Kui lapsed osalevad koolis ettevõtmistes, mis on seotud nende tulevase erialaga, aitab see eelpoolmainitud protsessile veelgi kaasa. Pöörates laste tähelepanu koolis omandatu tähtsusele, aitab see neil õppimisele paremini keskenduda. Aita avastada lastel nende tugevaid külgi!

- *Võib-olla peaks last ergutama kõrgemate eesmärkide poole?*

Noorukiea arenguetapid

Noorukiiga võib osutada nii noorukitele endile kui ka nende vanematele tõsiseks katsumuseks. See on muutuste ajajärk, noored kasvavad välja lapsepõlvest, mille jooksul nad olid täielikult sõltuvad oma vanematest, kes rahuldasi nende vajadused. Nüüd peavad lapsevanemad osaliselt loobuma oma mõjuvõimust, võimaldades noortel endal oma elu eest vastutust kanda. See on koostöö ajajärk, kuna nii vanemad kui ka noored omandavad uued käitumismallid, luues enda ümber muutustele vastava keskkonna.

Järgnevalt mõned iseloomulikud väljundid, mis on omased noorukieale:

- *identiteedi väljakujunemine, enesemääratlemine indiviidina;*
- *erinevate rollide järeleproovimine ;*
- *tung sõltumatus, samas tahtmatust loobuda turvatundest, mida pakkusid sõltuvussuhted minevikus;*
- *riskivalmidus, soov asju ise järele proovida;*
- *soov olla kellegi poolt tunnustatud;*
- *pädevuste arendamine;*
- *endast lugupidamise väljakujunemine;*
- *oskuste ja suhtumiste arendamine, mis looksid tunde – ma olen millekski suuteline;*
- *täiskasvanutele omaste inimsuhete väljakujunemine;*
- *ühiskondlike grupeeringute ning institutsioonide kohta käivate arvamuste väljakujunemine;*
- *oma võimete ülem- ja alampiiri aktsepteerimine.*

Olles teadlikud eelpoolmainitud, aitab see vanematel ja teistel pereliikmetel paremini mõista olemuslikke probleeme, mille lahendamiseks nende lapsed vaeva näevad. Nad saavad aru, et nende lapsed on täiesti tavalised murdealised, kes peavadki pisut vaeva nägema, kuna elu poolt esitatavad väljakutsed on seda väärt. Tuleb mees pidada, et armastus, toetus, mõistuse poolt seatud piirid ning neile oluliste inimeste arvamus on noortele sellel tormilisel muutuste ajajärgul tähtsaks toeks.

Lapsevanemate otsene abi koolile

Eestis on olnud traditsiooniks, et lapsevanemad aitavad omapoolselt kaasa kooli kutsesuunitlustööle. Emad ja isad kutsutakse rääkima oma tööst juba algkooli. Kui nooremale õpilasele pakub huvi elukutsega seonduv põnevus ja atraktiivsus, siis aastatega muutuvad vestlused asjalikumaks. Pööratakse tähelepanu tööks vajaminevatele võimetele ja oskustele, tutvustatakse töö iseloomu, huvitavust ja võimalikke tulevasi raskusi ning muutusi. Selgitatakse tööturuga seonduvaid probleeme ja konkreetsetele ametikohtadele konkureerimise põhimõtteid, iseärasusi ja tingimusi.

Lapsevanemad aitavad korraldada ekskursioone oma asutusse/ettevõttesse, aitavad organiseerida töövaatlusi. Nad soovivad, milliseid asutuse töötajaid võiks intervjuuerida, saamaks infot huvipakkuva elukutse kohta. Lapsevanemate abil on võimalik leida täiendavaid õppepraktika kohti.

Õpetaja koostöö lapsevanematega muudab kutsesuunitluselase töö koolis võimalusterikkamaks ja huvitavamaks.

Õpilaste intervjuud lapsevanematega

Järgnevalt mõned näited õpilasetele mõeldud tegevustest, mis on suunatud koostööle lapsevanematega.

Ametialane karjäär

Küsitle oma sugulasi ja tuttavaid, et teada saada, millistest ametitest nemad on unistanud ja kuidas nende ametialane karjäär elus tegelikult on kulgenud. (NB! Kui sul on piisavalt julgust ja huvi, siis võiksid küsitleda isegi võõraid inimesi, kelle amet sind tõepoolest huvitab.) Lisa intervjuule ka omapoolne küsimus.

INTERVJUU

Intervjueeritava nimi: Kuupäev:

Elukutse/amet:

1. Millistest elukutsetest sa unistasid nooruses?

.

2. Millised sinu unistused on täitunud?

.

3. Kas sinu unistused on olnud toeks sinu karjääriteel?

.

4. Kuidas sinu karjäär on kulgenud tegelikult?

.

5. Kuidas sa valisid oma praeguse eriala/ameti?

.

6. Mitu aastat sa oled töötanud oma erialal?

.

7. Millised on sinu peamised tööülesanded?

.

8. Mis on selles töös paeluvat?

.

9. Mille eest tuleb vastutada?

.

10. Millised on ohud/raskused?

.

11. Millised oskused ja omadused peaksid mul olema, kui tahaksin tööle asuda sinu ametikohal? Miks?
12. Kui oleks võimalik, kas sa valiksid endale mõne teise elukutse? Miks?
13. Millised on need õpetussõnad/soovitused, mida sa oma karjääritee põhjal tahad mulle öelda?
14.

TÄNAN!

Mis sulle intervjuud tehes kõige rohkem meeldis (vestluspartner, tema ladus jutt, koht, sinu hea enesetunne, humoorikad vastused, soovitused karjääriteele, jm)?

Millised teadmised, mida sa intervjuud tehes said, tulevad sulle edaspidises tööelus kasuks?

Huvid ja nende tähtsus

Küsitule oma vanemaid või mõnda teist täiskasvanut vaba aja rolli kohta nende elus. Lisa intervjuule ka omapoolne küsimus.

INTERVJUU

- Intervjueeritava nimi: Kuupäev:
- Elukutse/amet:
1. Millised on sinu hobid ja meelistegevused?

-
2. Kas mõni nendest huvialadest tuleb kasuks ka sinu tööle? Kuidas?
-
3. Kas selline olukord, kus inimese elukutse on tihedalt seotud tema hobiga, võib olla puuduseks?
-
4. Kas mõni kooliaegsetest hobidest on mõjutanud sinu elukutsevalikut? Kuidas?
-
5. Kas sinu huvialad kooliajast praeguseni on muutunud?
-
6. Milline huviala on sulle elus kõige rohkem rõõmu valmistanud?
-
7.
-
8.
-

TÄNAN!

Mis oli intervjuud tehes sulle endale kõige huvitavam?

.....

Mida õpetlikku sa endale “kõrva taha” panid?

.....

Tööhajumused

Küsitte oma vanemaid või mõnda teist täiskasvanut, et teada saada, kuidas tema tööhajumused on kujunenud. Lisa intervjuule ka omapoolne küsimus.

INTERVJUU

Intervjueeritava nimi: Kuupäev:

Elukutse/amet:

1. Milliseid majapidamistöid pidid sina koolipõlves tegema?

.

2. Kas sa tegid neid töid rõõmuga või kohusetundest?

.

3. Millised tööhajumused sul neid töid tehes kujunesid?

.

4. Milliseid kooliajal kujunenud tööoskusi on sul vaja läinud ametialases töös?

.

5. Mis teeb töötaja heaks töötajaks?

.

6. Kuidas sina saad aru väitest: “Haridus on aare, töö on võtmeks tema

juurde”?

.

7. Millised õpetussõnad andsid sinu vanemad sulle tööellu kaasa?

.

AITÄH!

Mis meeldis sulle intervjuud tehes kõige rohkem?

.

Millised teadmised, mida sa intervjuud tehes said, tulevad sulle kasuks edaspidises tööelus?
.

Kasutatud kirjandus

Jamnes, Piret; Savisaar, Kaire (1998); *Kutsesuunitlustöö koolis*. Haridusministeerium, Tallinn.

Perry, Nancy; VanZandt, Zark (1997); *Exploring Future Options. Teacher Guide*. OSI, New York.

Perry, Nancy; VanZandt, Zark (1997); *Focus on the Future. Teacher Guide*. OSI, New York

Savisaar, Kaire (2000); *Tulevikuvõimaluste uurimine. Töövihik põhikooli õpilastele*. OKA, Tallinn

KUTSESUUNITLUS ON MUUTUNUD KEERULISEMAKS

Mari-Ann Urb
koolipsühholoog-metoodik

Viimased kümme aastat on muutnud kutsesuunitluse keerulisemaks kui kunagi varem. Aastakümneid püsinud probleemid hariduse valikuga on päevakorral tänagi, lisandunud on ebastabiilsus majanduselus ja kutseõppeasutuste arengus. Küsimused, millele pole kindlaid vastuseid, johtuvad eelkõige tööturu nõudmise-pakkumise määramatusest (lähi)tulevikus. Näib, et mõnelegi küsimusele teab vastust vaid tuul.

Seega jääb üle keskenduda olevikule, arvesse võttes mineviku kogemusi. Üldhariduskooli kutsevalikualane tegevus toimub põhiliselt kolmes valdkonnas:

- kutsealase info vahendamine õpilastele;
- neile abi pakkumine enese ja oma võimaluste määratlemisel;
- igale töötajale vajalike üldoskuste arendamine.

Kutseinfo kättesaadavus on paranenud eeskätt tänu internetile. Haridustee jätkamise võimalusi tutvustatakse õppeasutuste kodulehekülgedel ja neid ka hoolega uuritakse.

Kutsevalijaile mõeldud **infomess** pakub omapoolset abi, kuigi prevaleerima jääb seal reklaam. Kui sa aga pole käinud infomessil, pole sind olemas! Selline tunne tekkis otsides Tallinna raamatukauplustest õppeasutuste või koolitusüsteemide teatmikke. Vana hea komme saata teatmematerjal otse üldhariduskoolidesse näib olevat aegunud. Väga suurte kulutuste kõrval, mis läheb infomessil osalemiseks, võiks mõelda ka vähemaid kulutusi nõudvate, kuid vähemalt sama vajalike muude infolevi kanalite kasutamisele.

Tänuväärt on muidugi kõrg- ja ametikoolide **teabepäevad**.

Süsteemipäraseks kutsesuunitlustööks koolis on välja antud mitmeid juhend- ja abimaterjale, koolitatud on õpetajaid ja klassijuhatajaid. Nimetada tuleb Haridusministeeriumi õppekava "Kutsesuunitlustöö koolis", mille on koostanud Piret Jamnes ja Kaire Savisaar ning samade autorite raamatut "Karjäär – kas redel või tee?". Kahjuks on osutunud koolidele saadetud eksemplaride arv ebapiisavaks.

Kutsevaliku problemaatikat käsitleb põhjalikult ja komplekselt Tiit Saksakulmu nõustamiskeskus Ellervo, kus on mõeldud õpilasele, lapsevanemale, õpetajale ja koolile tervikuna. Ellervo poolt välja antud materjalid on kättesaadavad igale soovijale. Vastava valikaine (karjääri planeerimine, kutsevalik vm) õpetamisel on need vältimatud, tellitakse ja loetakse neid aga meelsasti ka individuaalkorras.

Kutsesuunitlust valikainena pole kaugeltki kõigis koolides. Sel juhul jääb töö paratamatult episoodiliseks, mille puhul põhieesmärgiks on lõpuklasside õpilaste nõustamine sobiva õpijätku leidmiseks. Koolisiselt on tavaliselt klassijuhataja ja koolipsühholoog need, kes peaksid leidma aega tegeleda iga õpilasega. Kooliväliseid nõustamiskeskusi pole veel kõikides piirkondades.

Käsitledes kutsevalikut protsessina, on nõustaja-juhendaja rollis ka **aineõpetajad**. Riikliku õppekava järgimine peaks tagama igale töötajale vajalike omaduste kujunemise, otsustamiseks vajalike oskuste ja küpsuse arendamise. Ainevaldkondade käsitlemine seostatakse sobivalt nendega haakuvate majandusharude ning elukutsete tutvustamisega. Siin aga põrkume raskustele, millest oli juttu käesoleva teksti alguses – teadmatus tööturu suundumustest ja õppimisvõimaluste piiratus vaatamata näilisele valikurohkusele. Näiteks põhikooli lõpetanud tütarlastele sobivate erialade vähesus ametikoolides.

Siinkohal ei peatuks pikemalt üldistel haridustee jätkamise probleemidel nagu õpilaste üldsuundumus gümnaasiumidesse või kutsehariduse ümberkorralduste vaevused. Üht tahaks siiski öelda. Järjekindlalt on meie ühiskonnas eiratud õpiraskustega õpilaste probleeme. Hariduselu korraldajate parema tahtmise korral saaks kindlasti paindlikumalt diferentseerida ka eelmainitute võimalusi endale sobiva õppe- ja tööala leidmisel, mis eeldab aga omakorda senisest tähtsamat koostööd haridusasutuste vahel.

Infotehnoloogia ja kõrghariduse tormiline areng on käesoleva aja tunnusjoon, mis tingib kõrgete nõuete esitamise igale kutsevalijale. Täiustama peab ka nõustamissüsteemi nii koolis kui kooliväliselt.

KARJÄÄRIPLANEERIMIST TOETAV ELEKTROONILINE INFORMATSIOON

Mare Lehtsalu, Katrin Mälksoo, Margit Rammo
Sihtasutus Eesti Kutsehariduse Reform
Õppe - ja Praktikateabe Keskus

Infosüsteemide ja infotehnoloogia areng ja seosed maailmas.*

Kaasaegsete infosüsteemide tekkimine on tihedalt seotud infotehnoloogia (edaspidi IT) üldise arenguga. Esmalt pakkus IT saavutuste rakendamine uusi tehnoloogilisi lahendusi senini mingil muul viisil (nt paberil kartoteegis) toimunud infosüsteemidele. Muudatus tõi kaasa töökiiruse kasvu infoühiku kohta ja võimaluse suurendada töödeldavate andmete hulka.

Kutsesuunitluse ja -nõustamise alased infotehnoloogiliste rakenduste kogemused ulatuvad maailma mastaabis 1970. aastate keskpaika. Infosüsteemide arengus võis täheldada kahte peamist suunda:

- **passiivsed, nn raamatukogu-tüüpi infosüsteemid** kujutasid endast pigem elektrooniliselt salvestatud andmekogu. Süsteemi kasutamine ja sellest info leidmine nõudis eelnevat valdkonnas orienteerumist. Süsteem ei võimaldanud tegeleda talletatud andmete töötlemise ja analüüsiga kasutajale vajaliku info produtseerimiseks;
- **aktiivsed infosüsteemid** aitasid kasutajal hõlpsasti leida talle vajalikke ja tähenduslikke andmeid, so informatsiooni, ning lisaks info leidmisele *teostada toiminguid* reaalajas, näiteks sooritada teste, lisada oma andmeid jms.

Aktuaalseks muutus kõikvõimaliku testidel baseeruva nõustamistöö automatiiseerimine. Tekkis põhimõtteline võimalus saada nõustatud ja informeeritud ilma füüsilisest isikust konsultandita ehk nn *self-help* süsteemide abil. Kasvas info kasutajate anonüümsus.

Laiale avalikkusele orienteeritud infosüsteemid said võimalikuks Interneti levikuga 1980. aastate lõpus. Interneti teke on oluliseks murdepunktiks infosüsteemide

* Koostatud Suurbritannia veebipõhise nõustamise eksprdi Marcus Offeri artikli põhjal.

arengus. Sellega kaasnes kõigile võrdselt kättesaadava infohulga plahvatuslik tõus. Rõhuv enamus infovaldajaid oli ka varem oma peamise ülesandena näinud talletatud info levitamist. Internet andis neile võimaluse muuta seni piiratud ligipääsuga info (piirajaks võis olla füüsiline kaugus, spetsiifiliste tehnoloogiliste vahendite puudumine jms) avatuks kõigile ja üheaegselt. Internet lõi üldkasutatava ligipääsukanali, aidates infosüsteemide globaliseerumisega kaasa ka regionaalsete erinevuste vähenemisele.

Töökiiruse ja töödeldavate andmete hulga kvantitatiivne suurenemine ei pruukinud veel iseenesest tähendada kvalitatiivset muutust. Vaatamata sellele, et andmed olid salvestatud elektroonilisel kujul ja neid suudeti senisest märksa kiiremini töödelda, jäi infosüsteemide ülesehitus ja toimimisloogika samaks, muutusid vaid mastaabid. Samas löid edusammud arvutitehnoloogias täiesti uusi rakendusvõimalusi, mis ahvatlesid süsteemide loojaid katsetama uudse ülesehituse ja funktsioonidega infosüsteemidega, mille loomine polnud varem põhimõtteliselt võimalik (näiteks virtuaalsed kontorid).

Kui alguses mõjutas IT areng infosüsteemide suurust ja kiirust (kvantiteeti), siis peagi andsid laienenud IT rakenduslikud võimalused tõuke infosüsteemide kvalitatiivseks muutumiseks. Info kiire ja massilise kogumise probleem asendus tohutus infotulvas orienteerumise probleemiga. Kasvas infootsija võimalus suurtes infosüsteemides eksida. Seega tõi Internet lisaks positiivsetele muutustele kaasa ka rea probleeme, sealhulgas kontrollimata info ja väärinfo leviku andmesidevõrkudes. *Self-help* süsteemide puhul jäi küsitavaks kliendi intellektuaalne, emotsionaalne ja füüsiline võimekus arvutit kasutada, programmi vastavus tema vajadustele jpm.

Kuigi IT rakenduste areng mõjutas ja mõjutab infosüsteemide arengut ka edaspidi, oli ja jääb infosüsteemide põhiülesanne samaks. Infosüsteem peab aitama inimesel leida ja korraldada andmeid informatsiooniks selliselt, et ta saaks vastu võtta tema jaoks olulisi otsuseid talle olulistes küsimustes (siit ka sisuline erinevus mõistete “andmed” ja “informatsioon” vahel).

Karjääriplaneerimist toetava elektroonilise info ajalugu Eestis.

Esimesed karjääriteavet kajastavad andmebaasid Eestis olid seotud haridusega. Süstematiseeritud elektroonilise info kogumiseni jõuti 1993. aastal Haridusministeeriumis, enne seda oli olemas palju koole ning mõned asutused, kes kogusid infot riikliku statistika jaoks, kuid seda eelkõige paber kandjal. Ka peale Haridusministeeriumi andmekogu tekkimist jäi suhteliselt suur osa infot veel tükiks ajaks paiknema paber kandjale, mis vaidlustas selle värskuse ja vastavuse hetkeolukorrale.

Esimesed elektroonilised andmebaasid ei toonud tähelepanuväärset pööret info kättesaadavuse osas. Oma suhteliselt keerulise struktuuri tõttu võis valdkonnas orienteeruv spetsialist neist mõninga jõupingutusega teatud küsimustele vastuse leida, kuid info seda igapäevaselt vajavate tavainimesteni praktiliselt ei jõudnud. Puudus ülevaade hariduses tegelikult toimuvast.

Suure ja olulise sammu astus siinkohal edasi Sihtasutuse Eesti Kutsehariduse Reform juurde loodud Kutsehariduse ja Tööhõive Seirekeskus, kelle ülesandeks oli kirjeldada Eesti kutsehariduse olukorda. Töö käigus teadvustus ülalkirjeldatud nukker olukord info olemasolu, kättesaadavuse ja struktureerimatuses osas. Ideest luua kutsehariduse olukorra kirjeldamiseks komplekt maakaarte, kus oleks näha kutsekoolide paiknemine ja nende lähedus ettevõtetele, kasvas välja mõte kasutada info ülevaatlikumaks esitamiseks Interneti võimalusi. Hakati looma KETE-nimelist (Kutseharidus, Ettevõtlus ja Tööhõive Eestis) andmebaasi, mille eesmärgiks seati info kokkukogumine, süstematiseerimine ja kättesaadavaks tegemine. Ülesehituse printsibiiks oli luua sisemiselt loogiline süsteem, milles tavainimene peaks suutma iseseisvalt orienteeruda.

1997. aasta juulis alustatud projekt valmis algsel kujul sama aasta detsembris, Internetti pandi süsteem üles 1998. aasta veebruaris. KETE esimese variandi valmimise ajaks oli aga info juba suhteliselt vananenud, seetõttu tekkis vajadus alustada uut infokogumist. Muudatuste sisseviimine paljastas ka ühe süsteemi kitsaskohtadest: info muutmise protsess oli väga aeglane.

Samal ajal laienes üle-euroopaline õppe- ja praktikateabe keskuste võrgustik (Euroguidance Network) assotsieerunud riikidesse. Sihtasutuses Eesti Kutsehariduse Reform alustas tegevust Eesti Õppe- ja Praktikateabe Keskus (Euroguidance Estonia), mille esimeseks ülesandeks oli leida parim moodus hariduse ja karjääriplaneerimisega seotud info süstematiseerimiseks ja levitamiseks nii Eestis kui välismaal. Otsustati luua vastav infosüsteem, mis pakuks teavet nii hariduse, kutsenõustamise kui ka tööturu valdkonnast. Aluseks võeti KETE kujundus ja kogemused, millele loodi edasi arenenud infotehnoloogilisi lahendusi ära kasutades uus tarkvaraline rakendus. Sündis infosüsteem, mis sai nimeks Rajaleidja.

Rajaleidja olulisim erinevus eelkäijatest on tema hajusadministreerimise süsteem, mis võimaldab infot sisestada ja täiendada esmastel infovaldajatel (koolid ja teised süsteemis osalevad asutused). Kogutud on hulk materjali, mille toel nii elukutset valiv kui edasist karjääri planeeriv inimene leiaks võimalikult hõlpsasti temale olulise informatsiooni.

Hetkeolukord ja vajadused.

Praegusel hetkel ei saa siiski veel rääkida üleriigilisest karjääriplaneerimise-alasest elektroonilisest infoallikast Eestis. Probleemiks ei ole mitte niivõrd vastava informatsiooni puudumine, kuivõrd selle hajutatud paiknevus erinevate algallikate vahel. Interneti kaudu kättesaadava selleteemalise informatsiooni kogus ja ebahühtlane kvaliteet peegeldavad ilmekalt karjääriplaneerimise ebastabiilset staatust Eesti ühiskonnas – prioriteete, rõhuasetusi ja riigipoolse toetuse ulatust kogu valdkonnale tervikuna.

Terviklik infosüsteem, mis toetaks nii kutsevalikut kui sellele järgnevat elukestvat karjääriplaneerimise protsessi, peaks sisaldama kasutaja loogikal põhinevat süstematiseeritud informatsiooni koos selle käsitlemist toetava teabega, aidates kaasa nii isiku kujunemisele ja arenemisele kui eneseteostuse võimaluste leidmisele ametialaselt ning elus tervikuna.

Enese põhjalikku tundmist (isikliku karjääri kujundamise eeldust) toetavaid

elektroonilisi materjale leiab Interneti vahendusel väga vähe. Peamiselt on tegemist üldpõhimõtete tutvustamisega, ühekülgsede soovituslike juhiste ja nõuannetega. Virtuaalset suhtlemisvormi, vastuseid individuaalsetele probleemidele pakuvad **infosüsteem Rajaleidja** ja **CV Online**. Rajaleidja (www.rajaleidja.ee) võimaldab külalisteraamatute vahendusel esitada küsimusi maakondlike kutusenõustamiskeskuste kutusenõustajatele. CV Online (www.cv.ee) pakub mitmete spetsialistide toel informatsiooni konkreetsetel teemadel, võimaldades lisaks üldisele karjääriteabele saada vastuseid küsimustele tööõiguse, ravikindlustuse, õppekavade akrediteerimise jpm osas. **Psühholoogiaserverist** (www.ut.ee/PS) leiab artiklite näol palju lisainformatsiooni.

Kutsekirjeldused annavad ülevaate elukutsetest ja kutsetega seonduvaist tööturuvõimalustest. Elektrooniliselt on need kättesaadavad **infosüsteemist Rajaleidja**. Andmebaasis on esindatud kolm varianti kirjeldusi:

- rahvusvahelisel eestindatud klassifikaatoril *ISCO* põhinevad ametikirjeldused;
- Kaubandus-Tööstuskoja juures tegutsevate kutseõukogude poolt kinnitatud kutsestandardid (ka **Kaubandus-Tööstuskoja** koduleheküljel www.koda.ee);
- Avatud Eesti Fondi Karjäärikeskuse projekti raames koostatud ja kirjasutatud kogumiku “Kuidas kujundada oma karjääri” ametikirjeldused.

Paraku on kõigil oma nõrgad küljed. Kutsestandard on kutsete tundmaõppimiseks oma vormilt liialt ametlik, samuti on planeeritud 350 standardist tänaseks kinnitatud vaid 140. Tänu lihtsale sõnastusele sobivad Karjääriraamatu ametikirjeldused ametitest ülevaate saamiseks ka noorematele, sealhulgas põhikooliealistele õpilastele. Samas on kirjeldatud valikuliselt vaid 140 erinevat elukutset. **Õppimisvõimaluste** osas annab **üldhariduskoolidest** hea ülevaate **Phare ISE** programmi andmebaas aadressil www.ise.ee, milles koolid on jaotatud maakonniti. Projekti vormis tegutsenud andmebaasi tulevik on hetkel teadmata. Põhi- ja keskkharidust kajastab ka **Eesti Koolide Server** aadressil www.edu.ee/koolid. Õppimisvõimalusi nii kutse- kui kõrghariduse tasemel hõlmab koondatult **infosüsteem Rajaleidja**. **Kutseõppeasutused** saavad oma esindajate kaudu

süsteemis vahetult osaleda ning kanda hoolt vastavat kooli tutvustava informatsiooni eest. Esindatud on kõik kutseõppeasutused. Kutseharidusest annab ülevaate ka **Tartu Õppekeskuse infosüsteem** aadressil www.ttc.tartu.ee, mis on loodud Õppekeskuse konsultantide ootusi ja vajadusi silmas pidades.

Kõrgkoolid on kõige terviklikumalt esindatud **Kõrghariduse Hindamise Nõukogu** õppekavade andmebaasis (www.ekak.euedu.ee). Viimased on samuti leitavad **infosüsteemist Rajaleidja**. Kõrgkoolide-alase infoga, sisseastumistingimuste ning õppelaenude võrdlusega saab tutvuda ka **Delfi Ülikoolide Webis** (www.delfi.ee/ylkoolid), mis on valminud koostöös **Eesti Üliõpilaskondade Liiduga** (www.eyl.ee). Mitmete suuremate kõrgkoolide õppimisvõimalusi tutvustavad ka spetsiaalsed infoserverid (TTÜ) ja WWW leheküljed (TÜ) vastava õppeasutuse kodulehel. Kõikide mainitud andmebaaside *Linkide* rubriigist leiab väärtuslikke viiteid mitmesugustele üliõpilaselu ja kõrghariduse valdkonda tervikuna puudutavatele lehekülgedele.

Täiendõppekursusi pakkuvate andmebaaside hulk on suhteliselt mitmekesine. 10 aastat tegutsenud Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni **ANDRAS** kodulehel (www.andras.ee) saab tutvuda täiendkoolitusvõimalustega kõrg- ja kutsekoolide ning õppekeskuste juures, samuti keele-, arvuti-, äri-, auto-, kunsti-, muusika- ja erikursustega erinevates koolitusfirmades. Eesti suurim koolituspakkumiste andmebaas **Koolitus. Portaali** (www.koolitusweb.ee) koosneb KoolitusWebist ja RaamatuWebist. Esimene neist võimaldab otsida enam kui 800 kursuse hulgast märksõna, etteantud valdkonna ja ajalise perioodi järgi ning tutvuda pakutavate kursuste lühitutvustuste, hindade ja korraldajatega. Samad kriteeriumid kajastuvad ka **CV Online** koolitusinfo lehekülgedel (www.koolitus.cv.ee). Spetsiaalselt haridustöötajatele on suunatud **Avatud Meele Instituudi** (www.oka.ee/ami.htm) kursused, Arenguprogrammide keskus **EMI-ECO** (www.emieco.ee) näeb oma sihtgrupina omavalitsuste, haridusasutuste ja ettevõtete töötajaid. **Tööturuameti** täiendkoolitus-kursuste andmebaas asub aadressil www.tta.ee. Kõik nimetatud andmebaasid on esindatud ka **infosüsteemis Rajaleidja**. Täiskasvanute täiendkoolituse teemat käsitleb samuti lehekülj www.zone.ee/tkoolitus. Ametnikele sobivaid koolitusi vahendab **Riigikantselei ametnike koolituse andmebaas** (www.riik.ee/koolitus).

Õppimisvõimalused välismaal on kõige hõlpsamini kättesaadavad juba kõrgkooli astunud tudengitele. Vastavad pakkumised ja tingimused on näiteks välja toodud nii **Tartu Ülikooli** (www.ut.ee/tudengid/valismaa) **Tallinna Tehnikaülikooli** (www.ttu.ee/external), **Tallinna Pedagoogikaülikooli** (www.tpu.ee/Allyksused/Valissuhted.htm) kui **Eesti Kõrgema Kommertskooli** (www.ebs.ee/est/oppekorraldus/valis.htm) veebilehekülgedel. Lisaks koondavad vastavateemalist informatsiooni **infosüsteem Rajaleidja**, **Eesti Üliõpilaskondade Liit** (www eyl.ee), **Tartu Ülikooli Sihtasutus** (www.ut.ee/sihtasutus/viited.html), **TPÜ Euroopa Ülikoolide Infokeskus** (www.tpu.ee/Teadus/Euroopa), **Põhja-Ameerika Ülikoolide Infokeskus** (www.utlib.ee/eac) jpt. Kõikide Euroopa riikide haridussüsteeme ja õppimisvõimalusi tutvustav andmebaas on **ESTIA** aadressil www.estia.educ.goteborg.se. Spetsiaalselt keskkooliõpilaste vahetuse koordineerimisele on suunatud organisatsiooni **Youth For Understanding** tegevus. Nende pakumistega saab tutvuda aadressil www.yfu.ee.

Tööturuvõimaluste tundmaõppimiseks on vaja lihtsalt käsitletavat teavet, mis annab ülevaate nii tööturu hetkeseisust, olukorrast lähiminevikus kui prognoositavast lähitulevikust. **Tööturuameti** koduleheküljelt www.tta.ee saab põhjaliku ülevaate kehtivast tööseadusandlusest ja osutatavatest tööturuteenustest, samuti teatud osas ka vabadest töökohtadest. Sotsiaalkindlustuse kohta annab teavet **Sotsiaalkindlustusameti** kodulehekülg www.ensib.ee.

Konkreetsemat pilti tööturust tegevusvaldkondade lõikes aitavad luua erinevad statistilised ülevaated, vastavasisulised uuringud ja tulevikuprognosisid. Valik neist on esindatud **infosüsteemis Rajaleidja** www.rajaleidja.ee. **Statistikaameti** koduleheküljelt www.stat.ee leiab statistikat iga eluvaldkonna kohta, sh konkreetselt tööjõuuuringute statistikat, samuti piirkondlikku statistikat maakondade ja valdade lõikes.

Haridussüsteemi ja tööturu seostest saab lugeda **Eesti inimarengu aruandest 2000** (www.undp.ee/nhdr00), alapealkirja alt Eesti Euroopa Liidu riikide taustal. Kogumik on kuues Eesti inimarengu aruanne, mille on välja andnud ja rahastanud ÜRO Arenguprogramm (UNDP). 2000. aasta aruande teemaks oli Eesti Euroopa kontekstis.

Ülevaade majanduse üldseisundist, Eesti majanduslikust olukorrast ja prognoosidest on kättesaadav **Eesti Konjunktuuriinstituudi** koduleheküljel (www.ki.ee). Eesti majanduse 2001. aasta ülevaate ja regionaalse töajõusituatsiooni uuringu leiab **Majandusministeeriumi** koduleheküljelt (www.mineco.ee). **Sotsiaalministeeriumi** koduleheküljel (www.sm.ee) saab tutvuda Eesti Vabariigi tööhõive tegevuskavadega. Majanduspoliitika memorandum *Riiklik Arengukava 2000 – 2001*, majanduse arengukava 1999 – 2003 ja majanduse prognoosid aastateks 2001 – 2004 on kättesaadavad ka **Rahandusministeeriumi** koduleheküljel (www.fin.ee).

Konkreetseid tööpakkumisi sisaldavad suhteliselt paljud veebileheküljed, tuntuimad neist on näiteks:

- **Tööturuamet** www.tta.ee;
- Personaliandmebaas **CV-Online** www.cv.ee – koolitusinfo- ja karjääriinfokeskused, tööpakkumised, kartoteegid, otsing, CV-d, foorumid jm;
- Personaliotsingu portaal ja karjäärikeskus **CV Keskus** www.cvkeskus.ee;
- Üle-euroopaline personaliteenus ja karjääriportaal **CV-Europe** www.cveurope.ee – rahvusvahelised tööpakkumised, otsing, CV-d, uudised, oskuste testimine, jm;
- **MegaCV** www.megacv.ee – tööpakkumised, tööotsimised, CV-d, testid, nõuanded, jm. Eesti Ekspress, Eesti Päevaleht, Mega Internetivärv;
- **Fontes Virtuaalkontor Töösoovijatele** www.executivesearch.ee – tööpakkumised, ankeedid liitumiseks töösoovijate andmebaasiga, CV koostamine jm;
- **BHR** www.bhr.ee – personaliotsing, karjääriplaneerimist toetav informatsioon;
- **Kollane.ee Töbörs** www.kollane.ee/cv – töösoovid ja -pakkumised;
- **M-Partner** personaliotsing www.mpartner.ee – tööpakkumised, ankeedid liitumiseks tööandjate ja tööotsijate andmebaasiga;
- **M-Partner – Raamat** www.mpartner.ee/raamat – interaktiivsed tööotsimis- ja tööpakkumiskuulutused;
- www.job.ee – tööpakkumiskuulutused, teave tööotsijale ja -pakkujale;
- www.kokaraamat.ee/cv – toiduainete-ala töösoovid ja -pakkumised;

- **Workinfo** www.hot.ee/workinfo – venekeelsed tööpakkumised ja tööotsimise kuulutused;
- www.workingday.com – rahvusvahelised tööotsimise kuulutused;

Tööotsimise oskuste tundmaõppimiseks vajalikku teavet jagavad mitmed personaliotsinguga tegelevad firmad oma kodulehekülgedel, näidates lisaks selgitustele ka konkreetseid dokumentide vorminäidiseid (CV, avaldus, kaaskiri jm). **CV Online** ja **KoolitusWeb** lehekülgedel toodud materjalid on selles osas põhjalikumad ja sisukamad. Teavet sellest, kuidas potentsiaalse töökoha kohta erinevatest allikatest informatsiooni hankida, hetkel siiski napib.

Kokkuvõtteks

Infotehnoloogia kasutamine tõstatab probleemi pakutava nõustamise ühtsuse ja kvaliteedi garanteerimise osas. Adekvaatne ja detailne nõustamisprotsessi kirjeldus, mille alusel luua toimivaid ja efektiivseid IT-põhiseid töövahendeid, on ülesanne, mille nõustajate ette on püstitanud tegelik vajadus ja mille lahendamise pole võimalik enam viivitada. Infotehnoloogiaspetsialistid on valmis süsteeme looma ja arendama, kas ka nõustajad on selleks valmis?

KARJÄÄRINÕUSTAMINE TŠEHHIMAAL

Nõustamisteenuste areng

Sõjajärgse Tšehhoslovakkia karjäärinõustamissüsteem on üks vanemaid Euroopas, esimesed karjäärilase nõustamise keskused loodi juba 1920-ndate aastate alguses. Need tegutsesid kommertsalustel ja olid organisatsioonilises mõttes haridussüsteemist sõltumatud. Hilisemal perioodil kuulusid karjäärinõustamiskeskused ka noorsooga tegelevate organite, eraõiguslike täiendusinstituutide, sotsiaal- ja tervishoiuinstiitutsioonide jms juurde. Lisaks asutati ka spetsiaalseid nõustamiskeskusi näiteks üliõpilastele, sõduritele jm. Ka mitmel äriettevõttel oli oma nõustamiskeskus. Esimene akadeemiline keskus asutati Prahas 1935. aastal Psühholoogia Keskinstituudi osana.

On huvitav märkida, et 1933. aastal viisid Moraavia karjäärinõustamiskeskused läbi ulatuslikke meditsiinilisi ja psühholoogilisi uuringuid 14-aastaste tšehhi laste seas (uuriti 24% poistest ja 11,5% tütarlastest). Juba tol ajal soovitas psühholoog ja haridustegelane Vilém Chmelar koostada iga-aastane täpne statistiline materjal Moraavia õppekavade pakkumise ja nõudluse vahekorra kohta ning jälgida iga sellise programmi majanduslikke väljavaateid, lähtudes laiemast perspektiivist.

Moraavias uuriti Brno Regionaalse Karjäärivaliku Keskuse väljatöötatud metoodika ja eksamite alusel nii grupe kui üksikisikuid. Psühhogramm (isiksusele tehtud analüüsi tulem), mis nende keskuste poolt väljastati, oli suhteliselt hea infoallikas. Seda võrreldi ka õpetajatelt saadud andmetega. Alles seejärel anti välja lühisoovitus (kõrgemalt haritud taotlejate puhul võis see soovitus olla äärmiselt lühike – näit “Me informeerime teid sellest, et teile sobib õpetajakutse”). Saadud andmed töötles keskus alati mai lõpuks, nii et juunis võisid noored neile sobivale erialale kandideerida.

Paljud koolid ja ametiõppekeskused võtsid vastu vaid taotlejad, kes olid läbinud psühholoogilise testi, mis tunnistas nad valitud erialal töötamiseks vaimselt sobivaks.

Teine maailmasõda peatas nõustamisteenuste arengu. Totalitaarses Tšehhoslovakkias käsitleti karjäärinõustamist majandusarengut pärssiva tegurina. Tööjõuküsimustega tegelevad institutsioonid väljendasid üsna selgesõnaliselt, et nõustamistalitused muudavad nende töö keerulisemaks. Hoolimata statistilistest andmetest, mis vastupidist väitsid, oli see argument elujõuline kuni 1960-ndate aastateni. Pedagoogika eksisteeris, tundmata lapse isiksust, tema psühholoogiat, sest viimast peeti haridusprotsessi võõrkehaks.

Totalitaarrežiimi perioodil polnud soovitatav inimeste täpsem eristamine ega tähelepanu pööramine iga üksikisiku individuaalsetele omadustele. Alles pärast 1948. aastat hakati põhi- ja keskkoolides taas tegelema karjääri- ja haridusalase nõustamisega, sest seda nõudis uus haridusseadus. Rõhutati pigem protsessi majanduslikke aspekte ning administratiivseid ja organisatsioonilisi töömeetodeid. Alles hiljem hakati karjäärivalikuks andma psühholoogilistel testidel põhinevat praktilist nõu.

1960. – 1961. aastal alustati Tšehhi Sotsialistlikus Vabariigis eksperimenti, mille käigus viidi 30 valitud koolis sisse karjääriõpetus. Samasugune protsess oli alanud ka Slovakkias. Erilist tähelepanu pöörati professionaalsele suunitlusele. Valitud koolides läbi viidud eksperiment tõestas, et hariduse- ja karjäärialane nõustamine põhi- ja keskkoolides tuleks usaldada uut tüüpi kvalifikatsiooniga spetsialistile – haridusnõustajale. Tema peamine ülesanne oli abistada õpilasi ja üliõpilasi haridustee ja ametialase karjääri valimisel.

Haridusnõustaja ametikirjeldus hõlmas kogu pedagoogikat ning psühholoogiat käitumishäiretest ja õpiraskustest karjäär- ja ametivalikuni, mis tähendab. Keeruliste juhtumite puhul pöördus ta haridusnõustamissüsteemi kõrgema tasandi poole. Esialgne õppekava haridusnõustamisspetsialistide väljaõpetamiseks koostati ülikoolide psühholoogiateaduskondades.

1960 – 1961 tekkisid Prahast spontaanselt psühholoogilise ja haridusnõustamise keskused. Uusi nõustamiskeskusi leidis ka mujal üle riigi. Alates 1964. aastast hakati andma välja perioodilist väljaannet “Výchovný poradce” (Haridusnõustaja). 1973. aasta novembris moodustati Praha 1. rajooni rahvamaja juures esimene sõjajärgne kõrgema hariduse nõustamiskeskus. Kümme aastat hiljem, 1983. aastal, lõpetati selle tegevus.

1980-ndatel aastatel tegutses Tšehhi kõrgkoolides psühholoogia- või pedagoogikateaduskondade alluvuses kaheksa psühholoogilise nõustamise keskust. Nende tegevus baseerus õppejõudude vabatahtlikul tööol, enamik keskustest ei saanud teaduskondadelt mingit toetust ja nende tegevuseks ei eraldatud mingeid ressursse. Hästitoimivad abielueelse ja perenõustamise keskused tegutsesid Tervishoiuministeeriumi alluvuses ning põhi- ja kesk-kooliõpilastele olid avatud psühholoogilise ja karjäärinõustamise keskused.

1991. aastal alustati tookordses Kõrghariduse Arendamise Instituudis (nimetati hiljem ümber Kõrgharidusuuringute Keskuseks) diskussioone nõustamise teemadel kõrghariduse valdkonnas. Seda tehti oodatavat tööpuuduse tekkimist silmas pidades (kuni 1990. aastani oli õigus tööle ja kohustus töötada sätestatud konstitutsioonis, st ametlikult riigis tööpuudust ei olnud). Alates 1991. aastast on keskus toetanud ja jälginud kõrghariduse alast nõustamise arengut Tšehhi Vabariigis. Keskus on otsinud võimalusi nõustamise ja kutsesuunitluse edendamiseks, vahendanud mitmesuguseid Haridusministeeriumi materjale, dokumente ja uurimisplaane. Keskus viib läbi uuringuid, korraldab igaaastaseid seminare, algatab nõustamisprobleemidega seotud projekte jne.

Tänapäeva nõustamisteenuste süsteem

Tšehhi Vabariigis on hetkel kasutusel kaks nõustamissüsteemi, nende eesmärk on hoolitseda selle eest, et noored leiaksid oma koha tööturul. Üks süsteem tegutseb Haridus-, Noorte- ja Spordiministeeriumi haldusalas ning teine Töö- ja Sotsiaalministeeriumi haldusalas.

Nõustamisteenuste süsteem Haridus-, Noorte- ja Spordiministeeriumi haldusalas
Olemasolev nõustamisteenuste süsteem Haridus-, Noorte- ja Spordiministeeriumi (Ministry of Education, Youth and Sports - MEYS) haldusalas koosneb kolmest komponendist:

- 1) institutsioonid, mis tegelevad organisatsiooniliste ja metodoloogiliste ülesannete täitmisega: MEYS, MEYS'i nõuandev organ haridusnõustamise

valdkonnas ning Pedagoogilise ja Psühholoogilise Nõustamise Instituut;

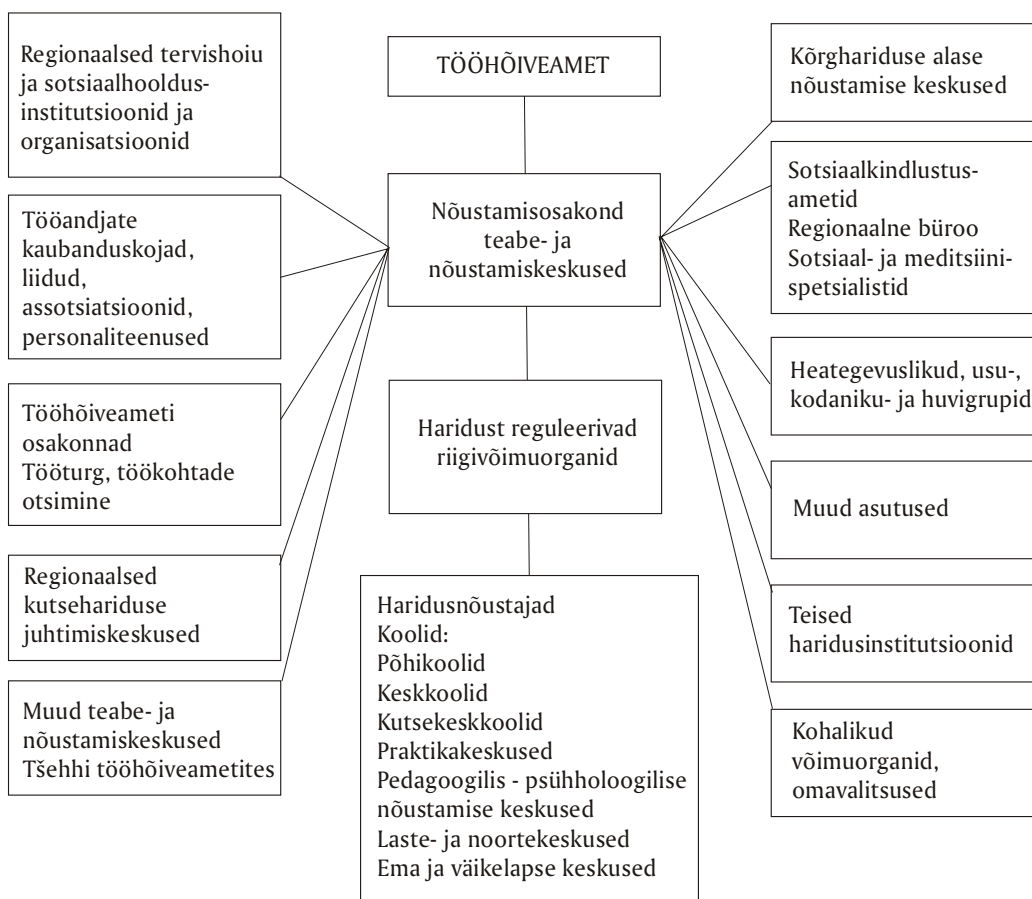
- 2) nõustamisasutused: 96 riiklikku ja 3 mitteriiklikku haridus-psühholoogilise nõustamise keskust, 35 vastasutatud pedagoogikakeskust, 1 nõustamiskeskus noorukitele Laste ja Noorukite Instituudis ja 43 kõrghariduse nõustamiskeskust;
- 3) koolides töötavad spetsialistid: haridusnõustajad, hiljaaegu sisseviidud koolipsühholoogide ja kooli eripedagoogika spetsialistide ametikohad.

Nõustamistegevus toimub kas koolides või hariduspsühholoogilise nõustamise keskustes. Tšehhi Kooliinspeksiooni poolt läbi viidud uurimus näitas, et 82% hariduse ja psühholoogilise nõustamise keskuste klientidest on põhikoolide õpilased. See tähendab, et keskkooliõpilastele ja üliõpilastele pööratav tähelepanu jääb allapoole vastavaid standardeid. Kõrghariduse-alane nõustamine moodustab süsteemi osa, kuid hetkel on ministeerium jätnud selle süsteemi enda hooleks.

Nõustamisteenuste süsteem Töö- ja Sotsiaalministeeriumi haldusalas

Et Tšehhi ega Slovaki Vabariigis ei eksisteerinud ametlikult tööpuudust, loodi nõustamisteenuste süsteem Töö- ja Sotsiaalministeeriumi haldusalas alles pärast 1989. aastat. Iga regiooni suuremate linnade tööhõiveametite juurde asutati karjäärinõustamisosakonnad. Käesoleval ajal on käsil ametivaliku teabe- ja nõustamiskeskuste moodustamine. Järgnevas on näidatud, kuidas need keskused on seotud teiste üksustega, nende seas ka kõrghariduse-alase nõustamise keskustega.

Koostöö teabe- ja nõustamiskeskuste ning teiste regiooni asutuste vahel

Ministeeriumidevahelise koostöö kontseptsioon näeb ette, et Haridusministeeriumi töövaldkonnas tegutsevad haridusalase nõustamise keskused keskenduvad pigem vastavatele pedagoogika ja hariduse küsimustele. Nõustamisteenuseid, mis puudutavad ameti- ja tööhõivealaseid küsimusi, hakkavad pakkuma Töö- ja Sotsiaalministeeriumi haldusalas tegutsevad teabe- ja nõustamiskeskused.

Koostatud Centre for Higher Education Studies (CHES), "Czech Higher Education Counselling and Guidance Services" materjali põhjal.

KARJÄÄRINÕUSTAMINE SUURBRITANNIAS

Suurbritannia nõustamissüsteemis on viimasel ajal toimunud olulised muutused. Eelkõige tingis need periood, mille vältel noorte seas suurenes tööpuudus ning Suurbritannia haridussüsteemis ja kutsehariduse valdkonnas leidsid aset muudatused.

Ehkki Suurbritannia karjäärinõustamisteenuste tulevane staatus ja positsioon on nüüd vähemalt mõneks ajaks stabiilne, pole veel täiel määral selgunud kõikide toimunud muudatuste, probleemide ja trendide mõju karjäärinõustamise sisule ja pakutavatele teenustele.

Et Suurbritannia karjäärinõustamise hetkeolukorda kõige paremini selgitada, vaatleme käesolevas kirjutises karjäärinõustamise traditsioonilist rolli, uurime toimunud muutusi ja probleeme, millega on kokku puutunud 1970-ndate aastate lõpust, seejärel aga analüüsime valdkonna praegust olukorda. Mõningaid mõtteid on ka võimalike arengutendentside kohta.

Karjäärikeskuste traditsiooniline roll

1970-ndateks aastateks oli Suurbritannias välja kujunenud hästiarenenud karjäärinõustamise süsteem. See põhines *Local Education Authority* - LEA (Kohalikud Haridusorganid) karjäärikeskuste süsteemil. Parlamendis vastuvõetud seaduse järgi pidi iga Briti haridusorgan moodustama karjäärikeskuse. Nende selgelt määratletud eesmärk oli karjäärilase nõustamise pakkumine kõikidele nimetatud teenuse soovijatele, kes haridussüsteemist lahkusid.

Enamasti töötasid karjäärikeskused kohustusliku hariduse omandanud koolilõpetajatega. Lisaks tegid nad sageli koostööd kohalike kolledžitega, mis pakkusid noortele ka kõrgharidusele alternatiivseid võimalusi. Mõningal määral töötati ka noortega, kes jätkasid õpinguid pärast kohustusliku hariduse omandamist

(üle 16-aastased). Ülikoolidel olid oma karjäärikeskused, mis tegelesid oma õppeasutuse lõpetajatega, ehkki ülikoolide lõpetajail oli samuti õigus kasutada LEA karjäärikeskuse teenuseid.

Töö koolilõpetajatega sisaldas muuhulgas töökohtade leidmist, sarnast funktsiooni täitsid ka tööhõivekeskused. Teoreetiliselt võisid tööhõivekeskused pakkuda neid vabu töökohti, mis olid mõeldud noorukitele alates 16. eluaastast, karjäärikeskused pakkusid ka vanematele inimestele mõeldud vakantse. Üldise arusaama kohaselt tegelesid karjäärikeskused kuni 18-aastaste ja tööhõivekeskused üle 18-aastaste inimestega. Tekkis olukord, kus karjääritalitustele pakutavad töökohad olid ealiste piirangutega, see omakorda tekitas probleeme vanemate klientide teenindamisel.

Karjäärikeskuste ülesannete hulka kuulus ka andmete kogumine koolilõpetajate edasise käekäigu kohta (st töökohad, edasiõppimine, kooli jätkamine jne), samuti tööandjate külastamine (arendamiseks nõustajate teadmisi karjäärivõimaluste, kohaliku tööturu valdkonnas) ja ülevaadete koostamine edasijõudmise kohta. Nimetatud tegevuse käigus kontrolliti töö leidnud noorte olukorda juhusliku valiku alusel selgitamiseks, kas nad jätkuvalt töötavad.

Karjäärikeskustest anti noortele tõend selle kohta, et nad on töötud ega õpi koolis, sel kombel olid keskused seotud ka sotsiaaltoetuste süsteemiga. Toetust saavad noored pidid keskuse bürood regulaarselt külastades tõendama, et nad otsivad aktiivselt tööd ja neil on õigus sotsiaaltoetusi saada. Nimetatud nõue tagas jätkuva kontakti töötute noortega ja oli tõhus vahend pikaajaliste töötute tööotsingu motiveerimisel.

Traditsiooniline nõustamine

Suurbritannia karjäärinõustajad (*guidance counsellor*) said algselt väljaõppe kas täiendõppekursustel või loeti neid "kvalifitseerituks tänu kogemustele" (st inimene võeti tööle ilma formaalse kvalifikatsioonita ja mõne aja pärast loeti ta kvalifitseeritud töötajaks). Vastav täiendõppekursus oli avatud kõikide erialade

lõpetajatele: osaleda võisid nii matemaatikud, keeleteadlased, loodusteadlased, insenerid, jt.

Rakendatavat juhendamismetoodikat peeti *kliendikeskseks*. See keskendus kliendi huvidele ja valikutele, neist lähtuti, kuid tööotsija ebareaalsed püüdlused aidati kõrvale heita ja kliendile pakuti tema võimetele vastavaid alternatiive. Selle metoodika edukus sõltus kutsenõustaja ja kliendi vahelise koostöö edukusest.

Iga kutsenõustaja vastutas teatud noorterühma eest. Sageli oli rühm valitud koolipõhiselt, st igale nõustajale määrati üks või mitu kooli, mille õpilasi ta nõustas. Nõustajakohustused jätkusid reeglina ka pärast seda, kui õpilane oli kooli lõpetanud ja asus tööd otsima. Kasutati ka meeskondlikku lähenemisviisi, kus karjäärinõustajate rühm käis konkreetse piirkonna koolid läbi ja töötas seal seni, kuni kõik õpilased olid intervjueeritud. Mõlemad töömeetodid tähendasid lausintervjuerimist: iga õpilasega töötati individuaalselt.

Koolile määratud karjäärinõustaja tegi sageli koostööd karjääriõpetajaga (*careers teacher*). Selleks oli keegi kooli õpetajaskonnast, kelle ülesandeks oli teha koolis karjäärialast tööd. Kuigi enamikus koolides oli karjääriõpetaja olemas, erines tema valdkonnale pühendatud tööpanus kooliti märkimisväärselt. Sageli oli tegemist lisakohustusega – ülesande saanud õpetajal oli tavaline õpetajakoormus, kutsesuunitlusega pidi ta tegelema lisaks erialatundidele. Oli ka koole, kus õpetaja tunnikoormust oli vähendatud, tänu sellele oli tal rohkem aega kutsesuunitluse jaoks. Äärmiselt harva oli sellele ametikohale palgatud täiskohaga õpetaja. Karjääriõpetaja põhiülesandeks oli karjäärialase raamatukogu pidamine, kohutusaegade kokkuleppimine karjäärinõustajaga, samuti aruannete esitamine nõustajale. Lisaks võis karjääriõpetaja anda karjäärivalikut puudutavaid tunde, korraldada kohalike ettevõtete külastusi jms.

Karjääritalitustes olid tööl ka tööhõiveassistendid (*employment assistant*). Need olid kvalifitseerimata töötajad, kelle roll oli abistada karjäärinõustajaid administratiivsete ülesannete täitmisel. Nad tegelesid töökohtade otsimisega ja organiseerisid koolist lahkujatele võimalusi tööintervjuudeks vastavalt kar-

jäärinõustaja soovitudele.

Traditsioonilise nõustamismudeli puudused

70-ndate aastate lõpus ja 80-ndate alguses hakkasid traditsioonilist karjäärinõustamismudelit mõjutama mitmed tegurid. Peamiseks oli noorte tööpuuduse järsk kasv. See mõjutas karjäärikeskusi otseselt, sest nad olid sunnitud tegelema üha suureneva arvu tööotsijatega.

Kasvav töötute noorte hulk nihutas karjäärikeskuste tegevuse raskuskeskme koolis toimuvale karjäärinõustamiselt üha enam kontoris toimuvale tegevusele, mille eesmärk oli töö otsimine ja töötute toetamine. See avaldas mõju ka koolis tehtavale tööle, sest suurenes vajadus sihipärasema nõustamise järele ja tähelepanu pöörati tööpuuduse suhtes enamohustatud rühmadele. Koolid hakkasid üha enam teadvustama karjäärinõustamise tähtsust ning investeerisid sellesse rohkem ressursse ja tunniplaanis aega, mis omakorda suurendas nõudmist karjäärinõustajate järele, näiteks oodati neilt panuse andmist karjääriala tundidesse.

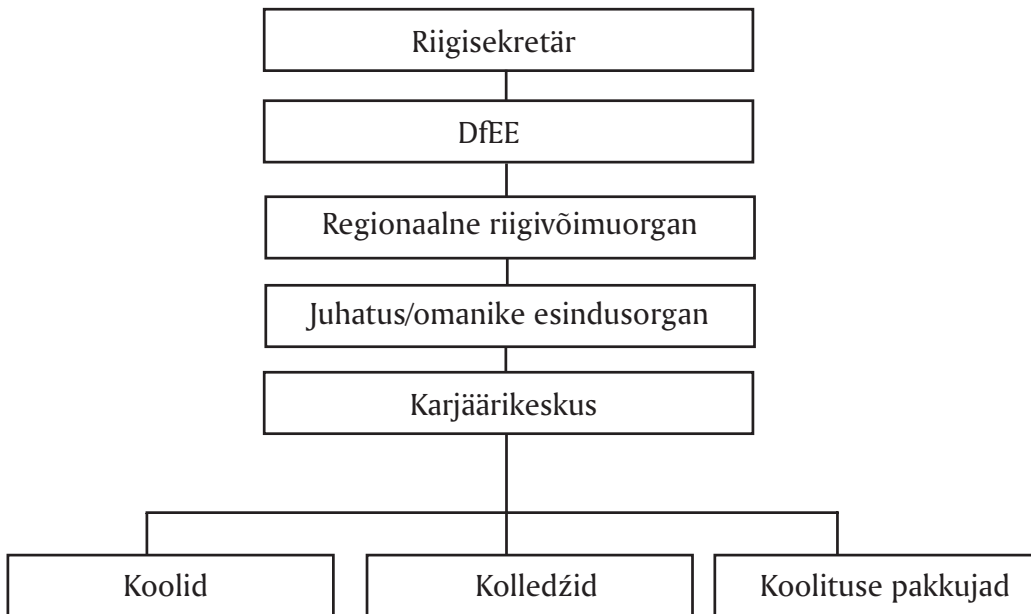
Valitsuse programmide realiseerimine suurendas karjäärikeskustele esitatavaid nõudeid, lisandus tööpuudust leevendavate projektide läbiviimine. Uute ülesannete hulka kuulus projektides osalevate noorte pidev jälgimine ja jätkuv nõustamine, nende suunamine tööhõiveprogrammidesse, sageli ka veenmine kasutatavate meetmete väärtuses ja efektiivsuses. Mida enam süvenes tööpuudus, seda enam noori valis koolijäämise, see omakorda suurendas nõudmist jätkuva karjäärinõustamistegevuse järele.

Suurbritannia karjäärikeskuste hetkeolukord

Käesoleval ajal on kõik Suurbritannia karjäärikeskused eraettevõtted. Eraõiguslik staatus saavutati kolmeaastase protsessi tulemusena, mis lõppes 1996. aastal.

Erastatud keskused sõlmivad DfEE-ga (*Hariduse ja Tööhõive Osakond*) viieaastased lepingud, mis annavad talitustele õiguse pakkuda karjäärinõustamisteenuseid konkreetsetes piirkondades.

Briti karjäärikeskuste korraldus

Algselt oli soosituimaks privatiseerimismudeliks partnerühing kohalike koolituse ja ettevõtlusnõukogude (TEC) ja kohalike haridusorganite (LEA) vahel, kuid see ei jäänud ainukeseks. Mõnes valdkonnas moodustati partnerühing keskuse personali poolt LEA ja TEC osalusega. Teistes piirkondades hakkasid tegutsema eraettevõtjad, näiteks Hampshire's ja West Sussexis, kus laevaehitusfirma moodustas äriühingu kohaliku karjäärikeskuse osalusega.

Kui partnerühingute süsteem oleks kestma jäänud, oleks esimeste lepingute lõppemisel võinud ühingutesse konkureerida ka teised karjäärikeskused. Selle tulemusel oleksid võinud tekkida suuri piirkondi katvad "super-karjäärikeskused".

Hetkeolukorra eelised ja puudused

Hetkel valitsev olukord on toonud kaasa terve rea eeliseid, kuid on tekitanud ka mitmeid potentsiaalseid tagasilöögivõimalusi. Eeliste poolele kutsenõustajate jaoks jääb bürokraatia vähenemine. Karjäärikeskused tegutsevad eraettevõtjatena, seetõttu on kadunud mitu juhtimistasandit ja tõhusamaks on muutunud otsuste vastuvõtmise protsess. Paljudel juhtudel on laienenud karjäärikeskuste keskastmejuhtide vastutus- ja juhtimisvaldkonnad. Teine, vähem silmatorkav eelis seisneb selles, et karjäärikeskusi ei mõjuta enam nii hõlpsasti muutused kohalike võimuorganite prioriteetides. 1980-ndatel aastatel oli kohalike võimuorganite hariduseelarve pideva surve all. Kui omavalitsused vähendasid kulutusi, pidid karjäärikeskused mitmes omavalitsuses taluma teiste haridusteenustega võrreldes eproportsionaalselt suuri eelarvekärpeid. Nüüd finantseeritakse karjäärikeskusi tsentraalselt, kohaliku omavalitsuspoliitika mõjud on kadunud.

Teisalt on kehtival korral ka teatud miinused. Kohandumine eraõigusliku keskkonnaga pole alati lihtne. Vajatakse uusi oskusi, et ettevõtteid edukalt töös hoida: on tulnud moodustada näiteks finantskontrolliga seotud ametikohti. Privatiseerimine on kaasa toonud uue lähenemise finantsidele ja valitseb oht, et karjäärikeskused hakkavad enam kasumile kui teenustele keskenduma. Kui keskvalitsus läks üle karjäärikeskuste otsefinantseerimisele, otsustas ta rakendada ka uusi tulemusnäitajaid eesmärgiga tagada raha parem kasutamine. Kahjuks keskendusid need näitajad pigem nõustamise kvantiteedile kui kvaliteedile. Näiteks sõltus finantseerimine planeeritud arvu intervjuude läbiviimisest, mitte aga nende intervjuude tulemuslikkusest.

Rõhutada tuleb siiski asjaolu, et paljud Briti kutsenõustajate privatiseerimisega seotud hirmud osutusid põhjendamatuiks. Nende keskuste kliendid on saanud jätkuvalt heatasemelist teenust.

Edasised muutused

Protsessid ja teenused on pidevas muutumises. Praegune valitsus on värskelt analüüsinud koolitus- ja ettevõtlusnõukogude tegevust, mis on hetkel peamine kutsehariduse riikliku finantseerimise allikas. Nimetatud analüüs on koos hiljuti loodud Sotsiaalse Tõrjutuse Büroo aruandega toonud Briti kutsenõustamis-süsteemi terve rea muudatusettepanekuid.

Neid muudatusi käsitleb ülevaatlilikult valitsuse "Valge dokument". Peamised selles dokumendis pakutavad muudatused on järgmised:

- Suurbritannia kutsehariduse/täiendkoolituse pakkumise ja finantseerimise eest vastutava *National Learning Skills Council* (Riiklik Õpioskuste Nõukogu) loomine;
- Kohalike õpioskuste nõukogude loomine, mille kohustus oleks täita vastavaid funktsioone regionaalsel tasandil;
- Kutsehariduse finantseerimise delegeerimine koolitus- ja ettevõtlusnõukogudelt kohalikele õpioskuste nõukogudele. Samal viisil antakse täiendkoolituskolledžite finantseerimine üle Täiendkoolituse Finantseerimisnõukogule (*Further Education Funding Council*);
- *Connexions*-nimeliste uute keskuste loomine, mis pakuvad koordineeritud teenust kõikidele 13 – 19-aastastele noortele;
- *Connexions*-keskused tegutsevad samades geograafilistes piirkondades kohalike õpioskuste nõukogudega;
- *Connexions*-keskused peavad registrit, milles on kajastatud iga 13 – 19-aastase noore haridustee ja hetkeolukord;
- *Connexions*-keskused loovad võrgustiku personaalsetest nõustajatest, kes omavad ülevaadet kõikidest noortest vanuses 13 – 19 eluaastat ning tagavad neile asjakohase abi ja nõu kõikides küsimustes, millega neil tuleb kokku puutuda.

Kõik muudatused on programmi ajagraafiku järgi viidud sisse 2001. aasta aprilliks. Need ei pane veel kaugeltki punkti Suurbritannia edasistele tegevusplaani-

dele kutsenõustamise alal.

Mõnes piirkonnas hakkavad kohalikud õpioskuste nõukogud tegutsema olemasolevate karjäärikeskuste raames (nt Põhja-Yorkshire). Teistes piirkondades hakkavad kohalikud õpioskuste nõukogud katma palju suuremat ala võrreldes ühe karjäärikeskuse funktsioonidega praegu. Näiteks on Lääne-Yorkshires käesoleval ajal neli koolitus- ja ettevõtlusnõukogu ja karjäärikeskust. Alates aprillist 2001 hakkab tööle üksainus Lääne Yorkshire Kohalike Õpioskuste Nõukogu.

Hetkel pole selge, kuidas *Connexions*-keskusi moodustama hakatakse. Selleks on mitu võimalust, näiteks:

- *Connexions*-keskus moodustub paljudest väikestest üksustest, mis ostavad alltöövõtu korras erinevatelt organisatsioonidelt mitmesuguseid noortele pakutavaid teenuseid;
- *Connexions*-keskus on üks suur organisatsioon, mis osutab kõiki teenuseid ise. Sellisel juhul on tõenäoline, et võetakse üle karjäärikeskuse, noortekeskuse ja teiste organisatsioonide olemasolev personal ja hooned.

Uue keskuse juurutamine toob esile mitmeid küsimusi ja käesoleva artikli autor on arvamusel, et selle rakendamise ajakava on üsna ambitsioonikas, arvestades eeldatavaid fundamentaalseid muutusi. Alates hetkest, mil võeti vastu esialgne otsus hakata *Connexions*-keskusi välja arendama, on töö käigus aset leidnud mitmeid mõtteviisimuutusi. On huvitav märkida, et see süsteem on võetud vastu ainult Inglismaal, samal ajal kui Wales ja Šotimaa on otsustanud säilitada ja arendada traditsioonilisi süsteeme selle asemel, et hakata juurutama midagi täiesti uut.

Koostatud CAREERS EUROPE "Careers Guidance in the UK"(november 1999) materjali põhjal.

KARJÄÄRINÕUSTAMINE SAKSAMAAL

Ajalooline areng

1. mail 1952. aastal asutati **Lääne-Saksamaal** varasema *Reichsanstalt für Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung* (Töövahendus- ja Töötuskindlustusagentuuri) õigusjärglasena **Bundesanstalt für Arbeit** (BA – Föderaalne Tööhõivetalitus). 1.oktoobril 1969 avaldatud *Tööhõive edendamise seadusega* määratleti ka institutsiooni põhikirjalised ülesanded. Funktsioonid keskendusid tööturu pakkumise ja nõudluse kvantitatiivse ja kvalitatiivse tasakaalu tagamisele. Lisaks **kutsealasele nõustamisele**, töökohtade vahendamisele ja töötuskindlustusele tehti kohalikele tööhõiveametitele ülesandeks ka kutsehariduse edendamine.

Saksa Demokraatlikus Vabariigis (SDV) toimus areng teises suunas. Riigi plaanimajanduse tingimustes oli üksikisikul vääramatul õigus tööle koos kohustusega tööd teha. Vabadest töökohtadest informeerimine oli ettevõtetele kohustuslik. Lisaks nõuti asutustelt, et nad pakuksid töötajale töösuhte lõppemise korral teist samaväärset tööd. Seega puudus vajadus töövahendust reguleeriva riikliku organi ja vastava kindlustusliigi järele. **Kutsealane nõustamine** oli autonoomsete kutsenõustamiskeskuste ülesandeks. Nõustamiskeskuste kohustuste hulka kuulus ka ettevõtete ja tööstusharude vajaduste rahuldamine uute töötajate järele.

Saksamaa ühendamise käigus tuli luua efektiivne tööhõiveteenistus, mis aitaks vältida tõsiseid sotsiaalseid rahutusi, toetaks üleminekut turumajandusele ja kaitseks samaaegselt inimeste elatustaset. **Bundesanstalt für Arbeit** (BA) toetusel hakkasid SDV võimud looma kohalikke tööhõiveameteid Lääne-Saksamaal juba oma väärtust tõestanud mudeli järgi. 1990. aasta 22. juunil võeti vastu uus *Tööhõive edendamise seadus*. Kõik endise SDV tööhõiveametid anti üle BA alluvusse ja organisatsiooniline struktuur korraldati ümber regionaalsete tööhõiveametite tasandil.

Bundesanstalt für Arbeit (BA)

Bundesanstalt für Arbeit täidab kohustusi, mis on sätestatud Saksamaa Sotsiaalkoodeksis (kolmas köide, "Tööhõive edendamine"). Pakutavate teenuste abil toetatakse Föderaalvalitsuse poolt püstitatud sotsiaal-, majandus- ja finantspoliitika eesmärkide saavutamist ning pakkumise ja nõudluse tasakaalu tööturul.

BA täidab järgmisi ülesandeid:

- kutse- ja tööalane nõustamine,
- töö- ja praktikakohtade vahendamine,
- koolitusvõimaluste leidmine,
- tööandjate nõustamine,
- kutsehariduse edendamine,
- kutsealane rehabilitatsioon,
- subsiidiumide eraldamine töökohtade säilitamiseks ja loomiseks,
- inimeste elatustaseme kindlustamine töötuse või invaliidistumise korral (töötute abirahad ja abirahad töötaja sissetuleku kaotuse puhuks, kui töötaja muutub maksejõuetuks),
- naiste võrdsuse edendamine tööturul.

Lisaks on BA ülesandeks ka kutse- ja tööturualaste uuringute läbiviimine, tööturu olukorra jälgimine, sellekohase aruandluse ja tööturustatistika koostamine.

Ka väljastpoolt BA süsteemi tegutsevad asutused ja üksikisikud võivad pakkuda kutsenõustamisteenust, vajamata seejuures vastavat luba. Samas on BA-l õigus rikkumiste korral nende tegevus ära keelata.

Organisatsiooniline struktuur ja õiguslik vorm

BA on avalik-õiguslik institutsioon, mida juhivad autonoomselt kolm võrdset partnerit (töötajad, tööandjad ja avalikud organid), otseselt aga Föderaalne Töö- ja Sotsiaalministeerium. Ministeeriumi kohuseks on tagada BA tegevuse vastamine põhikirjale ja kõigile teistele seadusenõuetele.

BA on kolmetasandiline üleriigiline organisatsioon, mille struktuur on järgmine: peakontor, 10 regionaalset tööhõiveametit, 181 kohalikku tööhõiveametit, ligikaudu 660 filiaali. Kohalikud ametid vastutavad BA kohustuste otsese täitmise eest. Regionaalsed ametid koordineerivad kohalike ametite tegevust vastavalt Nürnbergis asuvast peakontorist saadud üldistele juhistele. See tagab ametite efektiivse ja ühtse funktsioneerimise üle kogu riigi. Lisaks on peakontori otseses alluvuses mitu abifunktsioone täitvat spetsiifilist ametit, mis korraldavad näiteks eelauditeid, viivad läbi koolitust ja töövahendust, korraldavad tsentraalseid ja üleregioonilisi aktsioone jm.

Kutsealane nõustamine

BA pakub nii noortele kui täiskasvanutele kutsenõustamist (*Berufsberatung*) lähtuvalt konkreetse isiku vajadustest. Nõustatakse järgmistes küsimustes: karjäärivalik, kutsealane areng, tagasitulek tööturule ja ametivahetus; tööturu hetkeolukord ja arengutendentsid erinevate ametite osas; võimalused kutsehariduse omandamiseks; vakantsete töökohtade ja praktikakohtade leidmine; soodustused, mida pakutakse tööhõive edendamise projektide raames. Nõustamisel arvestatakse klientide võimeid, kalduvusi ja oskusi, olemasolevaid tööhõive võimalusi. Soovi korral võivad nii praktikandid kui tööotsijad jätkata konsultatsioonide saamist ka pärast tööle- või õppimaasumist. Karjäärinõustamine toimub peamiselt individuaalselt. Lisaks võimaldatakse rühmakohtumisi väljaõppinud karjäärinõustajate juhendamisel, kus kliendid saavad ühiselt arutada oma eelistusi, otsida küsimustele vastuseid või probleemidele lahendusi. Sageli on see protsess väga tõhus ja kindlustab osalejatele kestva toimetuleku.

Vajadusel pakutakse ka meditsiinilist või psühholoogilist nõustamist, et aidata

kliendil paremini mõista oma võimalusi töö leidmiseks.

BA nõustamistalitused pakuvad **tööturualast konsultatsiooni** ka **tööandjatele**: tööturu hetkeolukord ja arengutendentsid erinevate ametite osas; vakantsete töö- ja praktikakohtade täitmine; töökohtade planeerimine, töölevõtmise tingimused ja tööaeg; ametikoolitus ja kutsealane täiendkoolitus; soodustused, mida pakutakse tööhõive edendamise projektide raames.

Karjäärinõustamise põhimõtteks on pakkuda **igale soovijale erapooletut ja tasuta** abi, et inimene saaks kasutada temale konstitutsiooniga ette nähtud põhiõigusi isiksuse vabaks arendamiseks, tema tahtest lähtuvas ameti-, koolitus- ja töökohavalikuks koos piisava teabega valikute realiseerimiseks.

Kutsesuunitlus

Karjäärinõustajad pakuvad klientidele võimalusi osaleda erinevatel üritustel, loengutel, seminaridel, pakkudes järgmist informatsiooni: üldised koolitust ja karjääri käsitlevad teemad; konkreetset väljaõppealternatiivid ja ametialased võimalused; konkreetsete ametikohtade olemus ja nõuded; tööturu olukord käesoleval hetkel ja tulevikuperspektiivid; ametialale asumine, töökoha taotlemise strateegiad, töökohtade otsimine.

BA annab klientidele põhjaliku ülevaate karjäärivaldkonna tegelikust olukorrast praktika- ja töötajate vahenduse, korporatiivsete kontaktkohtumiste, oma äri alustada soovijate töölubade, abil; haridusmesside, individuaalsete ettevõttekülastuste ja internatuuri kaudu, soodustades samas kontaktide tekkimist tööotsijate ja tööandjate vahel. Kõigi ürituste korraldamisse kaasab BA ka vastavate valdkondade äriettevõtete esindajaid ja eksperte. Kutsesuunitluse alal teevad kohalikud tööhõiveametid tihedat koostööd oma partneritega äri ja hariduse vallas ja nendeks on: äriühingud ja agentuurid, mis vastutavad kutsehariduse eest; tööandjad ja töötajate ühendused; koolid ja koolivõimud, lastevanemate organisatsioonid; kõrgharidust pakuvad institutsioonid ja kõrgharidusalase nõustamisteenuse pakujad; tervishoiu- ja sotsiaalametid, noorsoamet,

haridustöötajad, kutsehariduse ja rehabilitatsiooniteenuste pakkujad; uurimis-
asutused.

Erinevaid meediavõimalusi kasutades (nii trükisena kui digitaalses vormis) avaldab BA materjale, mis on orienteeritud erinevatele klientidele ja suunatud nende erinevate probleemide lahendamisele. Näiteks infomapid, perioodilised väljaanded õpilastele kõigil vanuseastmetel, infomaterjalid koolituse ja ametite kohta, õpetajatele klassis kasutamiseks mõeldud metoodilised materjalid, enesehindamise programmid ja testid jpm.

Ülikoolide töögrupid

1997. aastast alates on BA moodustanud vastavaid töögrupe kõigisse suurematesse piirkondadesse (üliõpilaste arvuga üle 20 000), samuti mitmesse väiksemasse paikkonda. Töögruppide ülesandeks on pakkuda üliõpilastele ja ülikooli lõpetanutele nii nõustamis- kui vahendusteenuseid. Mitmesuguseid temaatilisi üritusi korraldatakse koos haridusasutustega, ametühingute ja töøjõuorganisatsioonidega, kaubanduskodade ja regionaalsete ettevõtetega; äriettevõtete ja ülikoolide vahel edendatakse koostööd.

Teabe- ja nõustamisteenuste abil toetatakse üliõpilasi ka õppeprogrammide valimisel, et omandatav haridus, oskused ja teadmised vastaksid tööturu vajadustele. Lisaks pakutakse abi üleminekul tööellu, oma äri alustamisega seotud küsimustes jm.

Erivajadustega inimeste nõustamine

Erivajadustega inimestele pakuvad spetsiaalse ettevalmistuse saanud kutse- ja tööhõivekonsultandid indiviidi eripära arvestavat nõustamisteenust, samuti spetsiaalset abi individuaalsest puudest tingitud vajaduste rahuldamiseks. Spetsialistid aitavad puudega inimestel sobivat karjääri valida, jagades informatsiooni nii alternatiividest hariduses ja tööturul kui ametisse asumise võimalustest. Lisaks on saadaval ka mitmeid spetsiaalseid väljaandeid, mis

sisaldavad vajalikku informatsiooni puudega noorukitele, täiskasvanutele, vanematele ja õpetajatele.

Teistes Euroopa Liidu riikides töötamine

Kutsealase nõustamise raames pakub BA informatsiooni teiste EL liikmesriikide töö- ja koolitusvõimaluste kohta nii koolides kui töökohtadel. Teavet saab ka tööks eeldatava kvalifikatsiooni, täiendõppevõimaluste jpm kohta. Nimetatud teenuste osutamisel mängib võtmerolli rahvusvaheline koostöö. Moodustatud on 15 Euroopa Kutsealase Nõustamise Keskust (Euroguidance Centre), mis on kontaktinstitutsioonideks teiste EL ja Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriikidega suhtlemisel. Partnerkeskused on moodustatud ka Kesk- ja Ida-Euroopa riikidesse.

Kutseteabekeskused

Kutseteabekeskused (*Berufsinformationszentren* – BIZ) tegutsevad peaaegu kõigi kohalike tööhõiveametite juures. Keskustes on loodud tingimused, mis võimaldavad külastajatel iseseisvalt esma- ja täiendkoolituse kohta informatsiooni hankida. Vajadusel saab lisainformatsiooni küsida spetsialistilt.

BIZ pakub:

- infomappe ca 800 ameti ja koolituskursuse või õppimisvõimaluse kohta;
- BIZ arvuteid programmidega, mis käsitlevad huvialasid, õppimisvõimalusi, kutseid, abi ametikoolituse alal; üldist ülevaadet ametitest (tekst ja graafiline informatsioon enam kui 1000 ameti ja tegevuse kohta). Programmid võimaldavad esitada taotluse koolituse saamiseks või töökohale konkureerimiseks.
- KURS – esmase ja täiendkoolituse andmebaas – katab käesoleval ajal ca 600.000 õppimisvõimalust Saksamaal. BIZ-i külastajatel on võimalik saada spetsiaalselt neile kohandatud informatsiooni (näiteks vastavalt nende poolt valitud koolituseesmärkidele, regioonidele jne);

- ASIS (*Ausbildungsstelleninformationservice*) – andmebaas, mis pakub teavet vabade õpingukohtade kohta;
- enam kui 700 filmi, mis kajastavad erinevaid töö- ja ärivaldkondi, üksikuid ameteid ja spetsiifilisi karjäärivalikut käsitlevaid teemasid;
- üle 100 audioprogrammi ülikooliõpinguid käsitlevatel teemadel;
- teavet töötamise kohta Euroopa riikides, lisaks saksakeelsetele materjalidele on publikatsioonid ka teistes EL liikmesriikide keeltes;
- raamatuid, perioodilisi väljaandeid ja viitmaterjali, mis käsitlevad ameteid, ülikooliõpinguid ja majandust (nii kohalikku kui rahvusvahelist).

Lisaks Kutseteabekeskustele on olemas ka nn “BIZ-mobiilid”, mida on võimalik alalistest keskustest kaugetes piirkondades tööle rakendada. Tegemist on minibussi paigutatud väikese BIZ-keskusega, mis sisaldab läbilõike nõustamiseks vajalikust materjalist, mis äärealadel kättesaadavaks tehakse. Eelistatumateks kohtadeks on koolid ja raekojad.

Spetsialistide koolitus

BA valmistab oma spetsialiste ette kõrgkoolis Mannheimis. Vastavad teadmised on võimalik omandada kas osana muust ülikooliharidusest või siis regulaarse ja pideva täiendõppe korras oma erialal töötades.

Nõustajad on kohustatud pidevalt ja süstemaatiliselt jälgima arengutendentse erinevates kutsevaldkondades, tööhõive olukorda ja tööturutrende. Ekspertid lähtuvad oma tegevuses BA Tööhõiveuuringute Instituudis (IAB) ja teistes teaduslikes uurimisasutustes läbi viidud uuringutest ning kutsealasest informatsiooni- ja dokumentatsioonisüsteemist. IAB avaldab operatiivselt informatsiooni haridusvaldkonnas asetleidvatest muutustest ja trendidest.

Koostatud “The Bundesanstalt für Arbeit at a Glance“ (2000) materjali põhjal.

KARJÄÄRINÕUSTAMINE SOOMES

Soomes on kaks üleriigilist nõustamissüsteemi:

1. Haridussüsteemi raames tegutsev õpilaste nõustamistalitus, mida toetatakse ühe osana koolisüsteemist nii Haridusministeeriumi kui kohalike omavalitsuste poolt.
2. Tööministeeriumi poolt rahastatav info-, koolitus- ja töövahendusteenus, mida pakuvad tööhõiveametid.

Lisaks nimetatud süsteemidele töötavad nõustamiskeskused kõrgkoolide juures, karjäärialast infot jagavad mitmed noorsoo-organisatsioonid ning erivajadustega noorte huve esindavad vabatahtlikud organisatsioonid. Neid teenuseid võivad avalikule sektorile (nt ülikoolide karjäärikeskustele, tööadministratsioonile, jt) pakkuda ka erakapitalil põhinevad konsultatsioonifirmad. Enamus nõustamisteenuseid osutatakse kliendile tasuta.

Spetsialistide koolitus

Soome umbes 180 tööhõiveametis töötab nõustajana üle 300 koolitatud psühholoogi. Uutele kutseenõustamispsühholoogidele korraldab Tööministeerium 10-nädalase algkoolituse, mille raames käsitletakse karjäärinõustamise ja kutse-suunitluse teoreetilisi aluseid, pakutakse teoreetilist koolitust ja praktilist väljaõpet erinevate nõustamismeetodite (kognitiivne, isiksusekeskne, lahendusekeskne, NLP jne) alal, käsitletakse kasutatavaid psühholoogilisi hindamis-meetodeid. Koolitus sisaldab teoreetilist ettevalmistust töö- ja organisatsioonipsühholoogias ning praktikat tööhõiveametite teistes valdkondades (nt töövahendus, informatsioonitalitus). Hiljuti käivitus nõustamiskoolituse kolme-aastane professionaalne diplomiõppeprogramm, mille töötasid ühiselt välja Joensuu ülikooli psühholoogia- ja pedagoogikaosakonnad ning Tööministeerium.

Haridussüsteemi kutseenõustajad on kvalifitseeritud õpetajad, kellel on lisaks spetsiaalne väljaõpe karjäärinõustamise alal. Nende töö orientatsioon ja teo-

reetiline baas tugineb põhiliselt kasvatuspsühholoogiale ja -sotsioloogiale.

Karjäärinõustamine haridusasutustes

Üldhariduskoolides (nii põhi- kui keskkoolides) käsitletakse kutsesuunitlust õppeprotsessi integreeritud osana. Põhikoolis käsitletakse vähemalt kaks tundi nädalas õpioskusi, enese tundmaõppimist, elukutseid ja tööelu. Õpilased võivad saada ka personaalset suunitlust nii õppimise, haridustee jätkamise kui ka elukutsevaliku osas.

Üle 50 % põhikooli lõpetajatest jätkab õpinguid keskkoolis. Vajadusel saavad õpilased suunitlust või nõustamist õppeainete valikul ja tulevikuplaanide tegemisel. Keskkooli õppekavas on 38-tunnine kutsesuunitlusprogramm, mis käsitleb õppimisvõtteid, enese tundmaõppimist ja teisi karjääriplaneerimisega seonduvaid teemasid. Soome koolides peetakse oluliseks õpilase isiksusega arvestamist, seda toetavad individuaalsed õppekavad ning valik- ja vabaainete süsteem.

Soome üldharidus- ja kutsekoolides tegelevad kutsesuunitluse ja -nõustamisega õpetajad-kutsenõustajad, kes on läbinud täiendava väljaõppe karjääriplaneerimise ja -nõustamise alal. Kutsesuunitlusega on tihedalt seotud ka aineõpetajad, kes abistavad õpilasi individuaalse õppekava koostamisel.

Soome polütehnikumides ja ülikoolides pakutakse nõustamisteenust nii õpilastele kui neile, kes alles soovivad õppima asuda. Õpilaste nõustamiskeskustes on tavaliselt eraldi osakond, mis pakub teavet õpingute, praktilise koolituse, tasuliste kursuste ja töövõimaluste kohta. Ülikoolide juures tegutsevad ka karjäärikeskused, mis töötavad tihedas koostöös kohalike tööhõiveametitega. Nende keskuste eesmärk on aidata noortel tööturule siseneda ning pakkuda tööandjatele informatsiooni ja abi üliõpilaste töölevärbamisel. Üliõpilastele on kättesaadav lai valik teenuseid: karjäärinõustamine, informatsioon vabade töökohtade ja täiendkoolituse võimaluste kohta. Nimetatud keskused pakuvad üha enam ka Internetipõhiseid karjääriteenuseid ja informatsiooni.

Karjäärinõustamine tööhõivesüsteemis

Põhilised Soome tööhõiveametites pakutatavad avalikud teenused on tööjõu-vahendus, kutsenõustamine, koolitus- ja kutseinfo ning tööturukoolitus täiskasvanutele. Nende teenuste eesmärk on toetada inimese professionaalset arengut ja tema liikumist tööturul, samuti tagada tööandjatele piisav tööjõuvaru. Teenuste osutamisel teevad tööhõiveametid tihedat koostööd haridus- ja koolitusasutustega.

Igal aastal pakutakse personaalset kutsenõustamist umbes 45 000 inimesele, neist pooled on vanuses 25 eluaastat või enam. Kutsenõustamist soovivad paljud noored, kuid märgatavalt on viimastel aastatel tõusnud just täiskasvanud klientide arv. Tööhõiveametitest on õigus saada teenuseid ka kõigil Soomes alaliselt resideerivatel immigrantidel. Neile korraldatakse spetsiaalseid kursusi, mille käigus õpetatakse soome või rootsi keelt ja aidatakse kohaneda eluga Soome ühiskonnas.

EURES – Euroopa tööhõivetalitused

Soome tööhõiveametid osalevad Euroopa Komisjoni EURES tööjõu-vahendus-süsteemis. Lisaks Euroopa Liidu liikmesriikidele on süsteemi kaasatud ka Norra ja Island. EURES pakub informatsiooni ja teenuseid neile, kes otsivad tööd mõnes teises Euroopa riigis. Samuti on see foorumiks tööandjatele, kus reklaamida vabu töökohti ja värvata töötajaid. Kõik teenused on tasuta.

Arvuti andmebaas sisaldab informatsiooni vabade töökohtade ja ka töötamis- ja elamistingimuste kohta erinevates riikides. Internetis leiab Soome tööadministratsiooni koduleheküljelt <http://www.mol.fi> või aadressilt <http://europa.eu.int/jobs/eures> nii suurema osa vabadest töökohtadest kui ka igale riigile omast spetsiifilist informatsiooni. Vabu töökohti pakutakse valikuliselt ajalehes *Työmarkkinat* (Tööturud), regionaalsetes ajalehtedes ja Teksti-TV vahendusel.

Kirjeldatud teenust pakuvad suuremates tööhõiveametites töötavad euronõustajad. Nende funktsioonide hulka kuulub ka töötaotluste saatmine ettevõtetele, neilt saab vajaduse korral täiendavat infot vabade töökohtade kohta. Euro-

nõustajate kontaktandmed on saadaval kõikides Soome tööhõiveametites.

Koordineerimine

Tööhõive- ja haridussüsteemi nõustamiskeskuste erinevate tasemete vahel on mitmeid sidusmehhanisme. Iga kuu toimuvad koolidevahelist koostööd riiklikul tasemel koordineeriva töögrupi koosolekud, kus on esindatud peamised huvi-
grupid. Vajaduse korral teeb töögrupp haridus- ja tööhõivejuhtidele ettepanekuid noorte suunitlus- ja nõustamisteenuste korraldamise osas, noorte hariduse, koolituse ja tööhõive üldistes küsimustes, samuti karjääriplaneerimist toetavate infomaterjalide koostamise kohta. Sarnased töögrupid tegutsevad ka regionaalsel ja kohalikul tasemel. Tegelikult sõltub siiski palju kindlas koolis tegutsevate kutsenõustajate ja kohalike kutsenõustamispsühholoogide omavahelistest suhetest.

Uuenduslikud meetmed

Soomes kasutatakse mitmeid uuenduslike nõustamismeetmeid. Kõik sektorid seisavad silmitsi muutuva tööturu poolt pakutavate väljakutsetega ja otsivad uusi võimalusi, kuidas rahuldada erinevate klientide vajadusi. Eriti uuritakse uue tehnoloogia kasutamise võimalusi ja üha enam proovitakse klientide vajaduste paremaks rahuldamiseks ära kasutada Interneti võimalusi. Paljud teisedki näited tõestavad, et Soomes on nõustamine elujõulises arengustaadiumis.

Koostatud Jussi Onnismaa & Heidi Viljamaa "Guidance and Counselling in Finland. Best Practice and Current Policy Issues" (1999) materjali põhjal.

